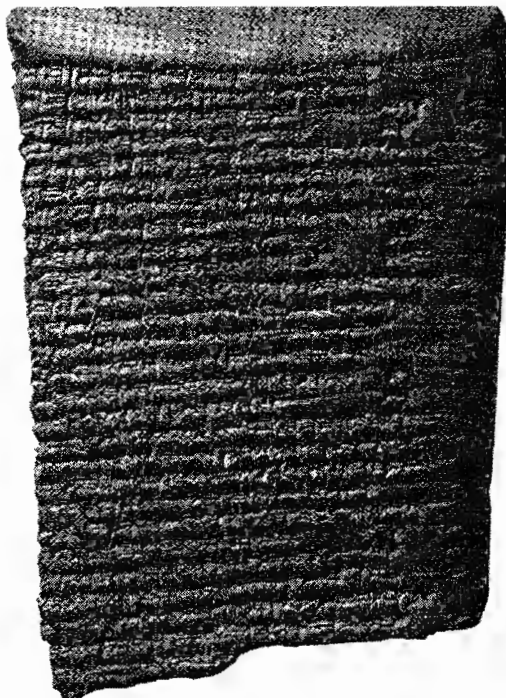

**Aila Annala
Vesa Annala**

Skapelseberättelsen och floden

i historiskt och arkeologiskt perspektiv

ENUMA ELISH

GILGAMESH

Förord

Enligt Bibelns första kapitel skapade Gud allting. Något senare revolterade den fullkomliga skapelsen (människan) mot Gud. Denna revolt ledde till Guds dom över människan och jorden: människan och allt liv på land skulle förintas i en världsomspännande flod.

I dag är dessa två berättelser starkt ifrågasatta. Det sägs att båda dessa berättelser är myter, utanför den vanliga historians rāmärke. Bibelns berättelser är med andra ord föråldrade, uppkomna i en tid då människans förståelse av världen var 'primitiv' och ovetenskaplig. Denna syn på Bibeln har visat sig vara byggd på bristande kunskap som i sin tur har lett till alldeles för förhastade och felaktiga slutsatser.

Arkeologernas upptäckter i de bibliska länderna under de senaste 150 åren har visat att Bibelns berättelser inte har uppstått i ett kulturellt vakuum. Upp-
täckter av gamla skapelse- och flodberättelser har varit sensationella. De har bekräftat de mest grundläggande tankarna i de bibliska berättelserna.

Men hur kom det sig att dessa berättelser uppstod i första hand? Vem skrev ner berättelserna? Vilket värde har dessa berättelser som historiska dokument? Det är bland annat dessa frågor som behandlas och besvaras i denna skrift. Författarna argumenterar för tesen att både skapelse- och flodberättelserna i Bibeln är tillförlitliga återgivningar av faktiska historiska händelser. Som stöd för sina argument hänvisar de just till den mångfald av skapelse- och flodberättelser som finns – inte bara i Mellersta Östern – utan också på andra håll i världen. Denna mångfald måste kunna förklaras på ett trovärdigt sätt. Mångfalden och spridningen av berättelserna tycks tala för att mänskligheten har ett kollektivt minne där skapelse- och flodberättelserna utgör en kärna. Arkeologin tycks med andra ord bekräfta Bibelns berättelser.

Vi vill här påpeka att stavningen av en del namn i myterna varierar i olika källor, t.ex. Atrachasis / Atrakhasis, och vi har inte heller strävat efter någon enhetlighet.

Materialet du har i din hand är ganska unikt i Sverige. Det har växt fram i samband med föreningen Genesis årskonferens 1999 där materialet presenterades för första gången. Därmed vill vi tacka föreningens styrelse för att de gett oss denna inspirerande uppgift.

Vår förhoppning är att materialet ger intellektuell styrka och legitimitet för tron i en tid då ifrågasättandet av Bibeln betraktas som det intellektuellt mest hederliga ställningstagandet.

Aila har samlat materialet till del ett. Vesa till del två.

Innehållsförteckning

Förord

Del 1

Inledning 3

Kapitel ett

 Typer av skapelseberättelser 5

Kapitel två

 Skapelseberättelsen i Första Moseboken 7

Kapitel tre

 Andra skapelseberättelser 13

Kapitel fyra

 Skapelseberättelser i arkeologiska fynd från Mellersta Östern 20

Kapitel fem

 Skapelseberättelserna från Mellersta Östern i historiskt sammanhang och i relation till varandra 31

Sammanfattning 33

Del 2

Inledning 37

Kapitel ett

 Floden i kristen och judisk tradition 40

Kapitel två

 Historia 46

Kapitel tre

 Mesopotamiska flodberättelser och arkeologi 51

Kapitel fyra

 Traditionernas värde som historiska vittnen 60

Kapitel fem

 Floden och fossil 70

Sammanfattning 73

Tillägg 1.

Ron Wyatt och Noas ark 75

Tillägg 2.

Kulturen, floden och utvecklingsläran 78

Tillägg 3.

Historia och förhistoria 82

Aila och Vesa Annala

Skapelseberättelsen och floden
i historiskt och arkeologiskt perspektiv

Arfus
Hultafors 2000

Aila och Vesa Annala
Skapelseberättelsen och floden
i historiskt och arkeologiskt perspektiv
Copyright © Författarna 1999
Tryck Arfus Hultafors 2000

ISBN 91-973741-0-5

INLEDNING

Skapelseberättelser från olika tider och kulturer finns i ett stort antal runt omkring i världen, vilket talar starkt för mänsklighetens kollektiva minne från – eller kanske rättare sagt vetenskap om – begynnelsen, att allting fick sin början genom någon form av gudomlig skapelseakt. I jämförelse med den bibliska skapelseberättelsen i de två första kapitlen i Första Moseboken kan andra berättelser utifrån biblisk synvinkel ses som mer eller mindre korrupperade varianter i ett och samma tema. Olikheterna är naturligtvis många men ändå finns det så många fascinerande likheter att det är svårt att ignorera dessa berättelsers gemensamma vittnesbörd om alltings gudomliga ursprung. I någon form tycks de vittna om en och samma sak: "I begynnelsen skapade Gud himmel och jord." (1 Mos. 1:1)

Själva skapelsehandlingen är naturligtvis någonting som ligger utanför den moderna historians och andra vetenskapsgrenars domäner. Den gudomliga skapelseakten var ett mirakel. Enligt Bibeln skapades allting genom det gudomliga Ordet. Tiden, rummet och tingen bringas fram från icke-existens. Därför kan människan aldrig studera själva skapelseögonblicket. Det har varit en en-gång-för-alla-händelse. Skapelseögonblicket var en händelse i det förflutna och kan därför aldrig bli objekt för (natur)vetenskapligt studium. Det är här de olika skapelseberättelserna kommer in i bilden och blir intressanta. De pekar på att universum och allt som finns i det har haft en begynnelse. Någon har orsakat alltings tillblivelse. Myterna talar om en eller flera skapar-gudar som bringar allting till existens. De bär med sig ett *historiskt* vittnesbörd om alltings tillblivelse.

Men hur trovärdigt är deras vittnesbörd? Miljoner och åter miljoner människor har under tidernas gång trott på dem. Ur sina hjärtans djup har t.ex. kristna i olika kyrkor läst (och läser än idag) den apostoliska trosbekännelsens ord: "Vi tror på Gud Fadern, allsmäktig, himmelens och jordens skapare..." Är det möjligt att alla dessa människor skulle ha trott på en händelse som egentligen inte är sann? Är det möjligt att mänskligheten – olika människogrupper oberoende av varandra – under tidernas gång skulle ha hittat på så många likartade berättelser om de inte hade en gemensam faktisk grund i det förgångna?

Hur kommer det sig alltså att alla dessa skapelseberättelser uppstått på olika håll i världen? När man bekantar sig med dem finner man ganska snart att berättelserna vill ge svar på de eviga frågorna: varifrån?, varthän?, och vad eller vem är människan? Det är uppenbart att mänskligheten alltid haft behov av att reflektera över och försöka förklara sitt eget och alltings ursprung samt hennes egna levnadsvillkor. Det fascinerande är att man genom tiderna gjort det på ett så likartat sätt.

Berättelserna om universums skapelse från olika tider och kulturer har många gemensamma drag, t.ex. är det vanligt att mörker råder i begynnelsen och att ljuset är bland det allra första som skapas; det finner vi i allt ifrån Bibelns berättelse (1 Mos. 1:2-3) till betydligt modernare skapelsemyter exempelvis bland vissa indianstammar.

Parallellt med många viktiga likheter finns också en hel del olikheter som gör att vi kan dela upp skapelseberättelser till olika typer. Med hjälp av Mircea Eliade har jag här kategoriserat myterna när det varit möjligt.

En radikal motpol till skapelsemyter är naturligtvis den naturalistiska utvecklingsläran (med big bang-kosmologi och darwinism som grundelement) med dess långa

tidsepoker. Evolutionstanken är dock en relativt ung idé (den uppstod först hos de antika grekiska naturfilosoferna), nästan två och ett halvt tusen år yngre än de äldsta skapelseberättelserna. När de äldsta skapelsemyterna skrevs ner var människan till 100% människa och antogs ha ett gudomligt ursprung. I motsats till detta, till människans kollektiva minne av en gudomlig skapelse har mänskligheten *inget minne alls* av den förmodade utvecklingen från ap-lika förfäder till människan. Det skulle ändå vara ganska naturligt att om människan verkligen hade ett evolutionistiskt ursprung skulle hon ha blivit medveten om det redan på det tidiga *homo sapiens*-stadiet, börjat reflektera över sin egen historia och hittat på myten om sin egen härstamning från djurstadiet och fört den vidare från generation till generation. Men denna variant av ursprungsmyter lyser med sin frånvaro i mänsklighetens tidiga kollektiva minne¹. Den moderna evolutionsmyten har sina rötter i grekisk filosofi och är som sagt mycket yngre än de äldsta skapelsemyterna.

Min uppgift blir här att jämföra olika skapelseberättelser och visa att den bibliska berättelsen är unik i sitt slag, men att den har uppstått i ett historiskt sammanhang som arkeologin på ett övertygande sätt har kunnat påvisa.

Jag har organiserat materialet så att jag börjar med Eliades kategorisering av myterna och lägger till evolutionsmytologin som en särart av ursprungsberättelser. Därefter kommer vi att se på den bibliska skapelseberättelsen och lyfta fram några viktiga detaljer. Jag kommer sedan att presentera kort, utan någon närmare diskussion, några intressanta exempel på skapelseberättelser – såväl skriftliga som muntliga traditioner – från olika håll i världen, berättelser som gått i arv från generation till generation och levt kvar ända in i våra dagar. Jag tar upp dem enbart i syfte att visa skapelsetankens världsvida spridning och traditionernas innehållsmässiga likheter, trots att de levt som självständiga traditioner på olika håll i världen, under århundradenas och årtusendenas lopp. Tyvärr är de ofta svåraterade, och därför har jag inte brytt mig om att ens försöka datera andra än dem från Mellersta Östern. Uppenbarligen finns det i många fall en mycket lång muntlig tradition som helt enkelt har gått vidare från generation till generation så långt man kan gå tillbaka i den aktuella människogruppens historia. Jag kommer också att ta upp evolutionstankens framväxt.

Efter dessa myter kommer diskussionens allra viktigaste del: skapelseberättelser från de allra äldsta skriftliga dokument som arkeologerna funnit från Mellersta Östern, i form av lertavlor. En viktig uppgift blir att försöka sätta dem i ett historiskt sammanhang och i en relation till varandra, i den mån det är möjligt.

Jag vill här påpeka att alla översättningar av skapelsemyter jag behandlar här är mina översättningar från engelska, om inte annat anges.

Samtidigt som vi ser på de olika myterna gör vi en jämförelse med skapelseberättelsen i de första kapitlen i Första Moseboken samt med andra texter i Bibeln som handlar om skapelsen. Jag har valt att inte citera Bibeln mer än i något enstaka fall utan nöjer mig med en hänvisning, eftersom jag utgår ifrån att läsaren har tillgång till en Bibel och kan själv slå upp de aktuella texterna. När jag citerar Första Moseboken kommer citaten från *Tre Bibelböcker*, förkortat *3bb*, i översättning av Bibelkommissionen (Atlantis1991), om inte annat anges.

Diskussionen avslutas med en sammanfattning.

Nu dock först kort om olika typer av skapelseberättelser.

¹ Det finns några indianska myter från Kalifornien som kan betraktas som undantag. Där beskrivs en sorts människans 'utveckling' från djuren. Människor beskrivs som pälsklädda med oklart språk. Detta gör att "Ovan-Gammal-Man" (skaparen) är missnöjd och bestämmer sig för att förgöra människor genom en flod. Efter floden föds nya människor som beskrivs vara goda. "Ovan-Gammal-Man" är nöjd och gillar de nya människorna. Det är tydligt att man har förväxlat flodberättelsen med skapelseberättelsen. Floden tycks föregå det 'paradisiska' tillståndet. Också de 'håriga' varelsena beskrivs vara *människor* och inte några halvdjuriska varelser, vilket gör att själva evolutionstanken är tvivelaktig. Uppgifterna kommer från Barbara C. Sproul, *Primal Myths. Creation Myths Around the World*, HarperCollins, 1991, s. 236-237.

DEL ETT

Skapelseberättelsen i historiskt och arkeologiskt perspektiv

Kapitel ett

TYPER AV SKAPELSEBERÄTTELSE

Religionshistorikern Mircea Eliade har delat upp skapelseberättelserna till fyra olika typer², som dock långt ifrån alltid är renodlade:

1. *Skapelse ur intet, creatio ex nihilo*: Gud/ett högsta väsen skapar genom tanke, ord (eller något annat gudomligt medium).
2. *Dykarmotiv*: en gud sänder vattenfåglar eller amfibier, eller dyker själv ner till uroceanens botten för att hämta upp jordpartiklar ur vilka världen sedan blir till.
3. *Skapelse genom att en ursprungsenhet delas upp i två* (t ex genom att himmel och jord separeras, eller delning av ursprunglig formlös massa ('kaos'), eller delning av ett kosmiskt ursprungsägg).
4. *Skapelse genom styckning av en ursprungsvarelse* som ett frivilligt offer, eller genom att ett vattenmonster besegras i en kamp.

I min genomgång av olika skapelseberättelser har jag inte följt Eliades uppställning som sådan, även om många berättelser mycket tydligt kan placeras i någon av kategorierna.

Det vi framför allt bör notera redan nu är att alla dessa typer av skapelseberättelser pekar tydligt på en *begynnelse*, trots att de sedan för övrigt kan innehållsligt skilja sig markant från varandra. Den gemensamma kärnan finns ändå kvar.

Det tycks vara ganska klart att skapelse ur intet-typen är historiskt sett den äldsta. Nästan lika gamla är typerna 3 och 4, och den uppenbarligen yngsta är kategori 2. Det är också klart att ju mer renodlad skapelse ur intet-tankens är i berättelsen, desto mer monoteistisk är gudsuppfattningen (tron på en Gud/gud).

Modern evolutionsmyt

Här skulle jag vilja lägga till en ytterligare kategori: evolutionsmyten. Trots att den framförs under vetenskapens täckmantel har dess grundläggande tankar slående likheter med några av de gamla ursprungsmyterna. Kampen om tillvaron, de starkastes överlevnad, saker och ting som händer i vattnet, diverse märkliga "ursprungsvarelser" (övergångsformer eller mellanformer, som bevisligen aldrig funnits) eller "-enheter" (t.ex. ursoppa av vilken man aldrig funnit något spår av i de djupast liggande geologiska avlagringarna) mm. ger mig känslan av att utvecklingsläran kan i verklig mening klassas som en modern ursprungsmyt. Redan de gamla grekerna spekulerade i samma tankebanor som moderna evolutionister. De hade hämtat inspiration från gamla myter.

² Mircea Eliade, *From Primitives to Zen. A thematic sourcebook of the history of religions*, Collins, 1979, s. 83.

Gunnar Aspelin skriver: "De äldsta grekiska forskarna har otvivelaktigt mottagit impulser från främre Orientens och Egyptens gamla kulturer."³

Evolutionsmyten är bara så mycket yngre än de andra att den gemensamma kärnan, den gudomliga skapelsen, har tagits bort och ersatts av en helt annan, av en naturalistisk slump och en slumpvis utveckling. Ursmällen kan man visserligen tänka sig som en bestämd början, men sedan fortsätter berättelsen helt i sin egen riktning, årmiljonernas utveckling från det enkla till det mer komplicerade.

Det här är en anmärkningsvärd skillnad till de gamla ursprungstraditionerna. Skapelsemyter som jag har bekantat mig med säger ingenting om någon sådan utveckling framåt. Där finns t.ex. ingenting om ociviliserade människor.⁴ Tvärtom, flera skapelseberättelser talar om att allting var gott i början, att det en gång fanns ett idealtillstånd, ett paradislignande tillstånd utan ondska, lidande och död, som sedan på ett eller annat sätt gick förlorat.

Det bör också nämnas att utöver avsaknaden av evolutionistiska inslag i skapelsemyterna finns det åtminstone en utombiblisk tradition som direkt vittnar om mänsklighetens (och hela skapelsens) utveckling *neråt*:

En av de äldsta kända grekiska poeterna Hesiod (från 700-talet f.Kr.) presenterar nämligen ondskan som ett resultat av naturlig degeneration, någonting som Gud själv lagt ner i universum, ungefär som den moderna entropiprincipen (termodynamikens andra lag) säger att oordning ökar i ett system lämnat för sig självt. Russell skriver om Hesiod:

I en annan berättelse är ondskan ett resultat av naturlig degeneration, nästan entropi, inbyggd i universum av Gud, som först skapade en guldålder, därefter silver, brons, sedan en tid av hjältar, och slutligen den sista tiden, nutiden som vi lever i, en tid av moraliskt förfall och ruttenhet.⁵

Detta påminner en hel del om det som Paulus skriver i Romarbrevet (8:20): "Allt skapat har lagts under tomhetens välde, inte av egen vilja utan på grund av honom som vållade det..." – Men låt oss nu gå över till själva skapelseberättelserna.

³ Gunnar Aspelin, *Tankens vägar. En översikt av filosofiens utveckling*, Del I, Doxa, 1977, s. 33.

⁴ Wiseman konstaterar i princip samma sak om Bibeln och de mesopotamiska myterna: "Varken Bibeln eller utgrävningar i Babylonien vet någonting om ociviliserade människor. Livet var i början av nödvändighet enkelt, men det verkar som att det inte bara var upplyst utan också kulturellt." P.J. Wiseman, *Clues to Creation in Genesis*, Marshall, Morgan & Scott, 1977, s. 24. Jfr not 1 ovan.

⁵ Russell, Jeffrey Burton, *The Devil. Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity*. Cornell University Press, 1977, s. 134.

Kapitel två

SKAPELSEBERÄTTELSEN I FÖRSTA MOSEBOKEN

Det första kapitlet i Första Moseboken är en allmän, kronologisk återgivning av händelseförloppet, från en bestämd början till ett fullbordat skapelseverk. Därefter, fr.o.m. 2:4b, koncentrerar sig berättelsen på människans skapelse och hennes uppgift.⁶ (För datering av själva skapelsen se Vesas diskussion om kronologin.)

Låt oss först se på det allra första ordet i Bibelns skapelseberättelse: "i begynnelsen", *bereshith* på hebreiska. Ordets grundform är *rosh*, som betyder "huvud" eller "början", Här används ordet för att markera att universum hade en absolut begynnelse. Varken tid, rum eller materia existerade innan dess; endast Gud *var*. Guds *vara* är det svåraste att begripa och förstå. Ingenting finns. Endast Gud *är*. Och helt plötsligt verkar det gudomliga ordet bara, och kosmos blir till, genom det icke-materiella ordet.

På den allra första dagen (egentligen *dag ett* i den hebreiska texten, en sorts "protodag" – ordningstalet används uppenbarligen inte eftersom det inte funnits någon dag tidigare) skapar Gud själva kosmos och ljuset. På andra dagen gör han himlavalvet och skiljer vatten från vatten. På tredje dagen skapar han landet och växtligheten. På fjärde dagen himlakropparna som får i uppdrag att lysa över jorden (förmedla ljus som skapades på första dagen). På femte dagen alla djur som lever i vattnen samt fåglarna. På sjätte dagen landlevande djur och människan.

På sex dagar är skapelsen fullbordad. Skapelsen är ett underverk av Skaparen. Varje dag sker nya under. Således kan man egentligen betrakta hela skapelseveckan som universums begynnelse. Så uppfattade tydligen Jesus själv skapelseveckan, när han talar om äktenskapet, hur Gud *i begynnelsen* instiftade det, se Mark. 10:6 (i den grekiska texten har vi både ordet begynnelse och skapelse, ordagrant "skapelsens början", som *Svenska Folkbibeln* också översätter det). Först efter fullbordad skapelse börjar universum fungera som en lagbunden storhet.⁷

Det andra ordet i berättelsen, skapa, *bara* på hebreiska, är unikt i det avseendet att det endast kan ha Gud som subjekt när det används i betydelsen skapa. Det är uppenbart att när Gud skapar är det frågan om skapelse ur intet. Det framkommer också

⁶ Här gör jag ingen genomgående analys av texten. För fördjupning, se t.ex. Aila Annala, *Skapelseberättelsen: Historia, myt, lovsång eller saga?* Arfus, Kalmar, 1995. Den har också publicerats i tidskriften *Genesis* 1997, nr 2. Seth Erlandsson, *Världshistoriens första dagar* (Biblicums småskrifter 12), Stiftelsen Biblicum, Uppsala, 1983. Weston W. Fields, *Unformed and Unfilled. The Gap Theory*. Presbyterian and Reformed Publ. Co., 1978.

⁷ I den klassiska kristna tron talar man om Guds uppehållande verk. Universum fungerar inte självständigt utan är helt beroende av Guds uppehållande kraft, Hebr. 1:3, se också Edgar Andrews, *Gud, vetenskap och evolution*, Evangelical Press, Förening för Biblisk Skapelse (numera Föreningen Genesis), 1980, kap. 3.

mycket tydligt i olika sammanhang i Bibeln att Gud har skapat allting genom sitt ord (t.ex. Ps. 33:6,9, Joh. 1:1-3).

Den litterära stilen, *genre*, i skapelseberättelsen i Första Moseboken är prosa, berättande text, vilket kommer tydligt fram bl.a. av de många "och" i början av satserna (hebr. *wə*, en konsekutivform som markerar kontinuitet, t.ex. 1:2,3,4,5), som vi har i många, speciellt i äldre bibelöversättningar. Textens tydliga avsikt är att återge hur universum, livet och alla livsformerna skapades. Därför bör den läsas naturligt. (Men naturlig läsning menar jag att man tar orden i berättelsen i deras *vardagliga* betydelse. "Himmel" betyder himmel, "jord" betyder jord (planeten vi lever på), "vatten" betyder vatten, "djur" betyder djur o.s.v.)

Man behöver egentligen inte ens kunna hebreiska för att se att de första kapitlen i 1 Mos. skiljer sig språkligt och stilistiskt markant från en del andra skapelseberättelser i Bibeln, t.ex. från Psalm 104, som är en poetisk text, en lovsång till Skaparens ära. I Ps. 104 kan man ana något av samma recitativa (upprepande, vilket säkerligen underlättat memoreringen) stil som vi finner i andra skapelseberättelser från Mellersta Östern (läs t.ex. Enuma Elish, som jag naturligtvis inte kunnat återge i poetisk form, men man anar den recitativa stilen ändå). I Ps. 104 finner vi stilistiska upprepningar om Guds verk, som uttrycker människans lov till Gud: "du gör/gjorde", "du sänder" osv. Visst upprepas en del saker och ting i de första kapitlen i 1 Mos. också, t.ex. "Och det blev afton, och det blev morgon" (enl. 1917 års översättning), "Det blev kväll och det blev morgon" (3bb), men där står de i berättande form som vi redan sagt. – Titta bara på layouten i olika bibelöversättningar och jämför! Jag har aldrig sett en översättning av Första Moseboken där man ens hade försökt få fram rim, som man brukar göra i psaltaröversättningar.

När man läser texten på hebreiska får man intrycket att författaren velat presentera skapelseverket på ett så rättframt vardagligt språk som möjligt, i vissa avseenden direkt anti-mytiskt. T.ex. kallas inte sol och måne vid deras namn utan bara för "det större" och "det mindre ljuset", vilket tyder på att författaren ville markera att de inte var någonting annat än ljuskällor – för andra folk var de ju gudar, och "sol" och "måne" skulle ha uppfattats som gudanamn, om de hade använts. De första kapitlen i 1 Mos. är helt enkelt tänkta och skrivna som en historisk skildring av händelseförloppet, som Gerhard von Rad säger:

Ingenting finns där av en slump; allting måste beaktas omsorgsfullt, noggrant och precist. Därför är det fel att räkna med här ens enstaka föråldrade, halvmytiska antydningar, som visserligen är värdepåfulla men teologiskt och konceptuellt mindre bindande. Det som sägs här är avsett för att hållas för sant, helt och hållet och exakt som det står. Det finns inga spår av hymniska element i språket, ej heller någonting som behöver förstås symboliskt och vars djupare mening måste tolkas.⁸

De som ändå tolkar berättelsen som myt eller legend gör det vanligtvis därför att de har accepterat den moderna världsbilden med evolutionsläran som grundval. Man menar att skapelseberättelsen säger att Gud har skapat och evolutionsläran *hur* skapelsen gick till. Sedan försöker man antingen harmoniera Bibelns skapelseberättelse med evolutionsläran eller se dem som komplement till varandra. Låt mig citera här bara en författare, Lars Lindberg:

De första kapitlen i Genesis skall inte förstås som ett protokoll över *hur* Gud skapade världen, t.ex. bokstavligen på sex dagar. Skapelseberättelserna är sanna inte som naturvetenskap utan som poesi och lovsång, som en trons bekännelse av att Gud skapat kosmos /.../

⁸ Gerhard von Rad, *Genesis* (Old Testament Library), SCM Press, 1972, s.47 f.

Evolutionsteorin är bara en hypotes /.../ En kristen binder naturligtvis inte sin tro till utvecklingsläran. Men för en kristen finns det heller ingen anledning att betvivla att Gud kan skapa genom "utveckling".⁹

Här vill jag bara understryka det jag tidigare sagt: de första kapitlen i Första Moseboken är prosa, inte poesi, och att försöka ta dem som en lovsång är lika svårt som att försöka sjunga ett par sidor ur ett modernt historieverk. Nej, när man vill sjunga till Skaparens ära – vilket människan också gjort genom tiderna – då väljer man en sång, t.ex. Ps. 104. Också utvecklingstanken lyser med sin frånvaro i skapelseberättelsen. Om man menar att den finns där så har man själv läst in tanken i texten.

För att kunna omtolka 1 Mos. 1-2 så att det passar in i det moderna naturalistiska tänkandet vill man gärna se det som en sorts modellberättelse om människans villkor som t.ex. Lindberg gör i sin bok.

De (skapelseberättelserna) ger en beskrivning av vår situation inte bara i begynnelsen utan också idag, av förhållandet mellan Gud och skapelsen, mellan Skaparen och människan, mellan människan, djuren och den övriga skapelsen. Adam är inte namnet på en historiskt åtkomlig människa som vi kan placera i tid och rum. Adam betyder människa. Eva betyder den levande, modern. Adam och Eva – det är du och jag, mannen och kvinnan /.../¹⁰

Men låt oss återvända till diskussionen om berättelsens litterära genre. Vi behöver också notera det som t.ex. Wiseman påpekar att den mytologiska tolkningen av urhistorian, ifrågasättandet av skapelseberättelsens historiska tillförlitlighet, härstammar från tiden ca femtio år före den arkeologiska forskningens början.¹¹ Den var ett barn av upplysningstidens rationalism. När man började leta efter mytologiska tolkningar och försöka splittra upp den bibliska urhistorian (och hela *Pentateuken*, de fem Moseböckerna, för den delen) och tillskriva dem till olika redaktörers verksamhet,¹² hade man helt enkelt

⁹ Lars Lindberg, *Ny skapelse*, Verbum, 1986, s. 117, 120. Kursiveringar hans. Se också Gösta Wrede, *Trons värld*, Proprius förlag 1983, kap. IV.

¹⁰ Lindberg (1986), s. 117-118. Konsekvenserna av Lindbergs (och likasinnade teologers) resonemang blir högst märkliga. Om orden i skapelseberättelsen inte läses i deras naturliga betydelse, vad betyder då orden som "Gud", "himmel", "vatten" o.s.v. om de bara är poetiska uttryck? Konsekvenserna för den kristna tron blir förödande. Jesus är inte "son av Adam, son av Gud" som Lukas uttrycker det i sitt evangelium (Luk. 3:38). Hela den kristna försoningsläran måste ifrågasättas. Om Adam inte var en historisk individ, vem föll då i synd? Om syndafallet inte var en historisk händelse, vems synd kom Jesus att försona? (Se Rom. 5:12ff).

Lindberg har rätt när han säger att evolutionsteorin är "bara en hypotes". Men att blanda ihop evolutionsteorin med den bibliska skapelseläran är att försöka blanda olja med vatten. Darwin skapade sin utvecklingslära just i syfte att bli av med den bibliska skapelseläran, att utesluta Gud. Utvecklingsläran är en materialistisk och naturalistisk förklaringsmodell om hur universum blev till. Utvecklingsläran svarar på både att- och hur-frågor. Universum blev till genom en gigantisk ursmäll orsakad av ingenting. Sedan ursmällen har universums inneboende tendens varit utveckling styrd av ingen och av ingenting. Se här Leon M. Lederman och David N. Schramm, *From Quarks to the Cosmos*, Scientific American Library, 1989; Michael Ruse, *Taking Darwin Seriously*, Basil Blackwell, 1986. Darwin själv menade att om man accepterar både Gud och en utveckling (blandning av olika raser i Darwins resonemang) som Guds "hur" bedrar man bara sig själv. "Men en sådan uppfattning tycks mig innebära att man förkastar verkligheten för det överkliga, eller åtminstone för något helt okänt. Den får Guds verk att synas som ett hån och ett bedrägeri. Faktiskt kan man ju då lika så gott ansluta sig till de okunniga gamla kosmogonisternas uppfattning om att de fossila snäckorna aldrig levit, utan formats direkt i sten som efterapningar av de snäckor som i dag lever vid våra kuster." Charles Darwin, *Om arternas uppkomst*, Natur och Kultur, 1994, s. 129.

¹¹ Wiseman (1977), s. 78.

¹² Se närmare om detta t.ex. Bertil Albrektsson, Helmer Ringgren, *En bok om Gamla Testamentet*, Liberläromedel, 1969, s. 125-179. Där presenteras den litterärkritiska, tillsammans med den form- och traditionshistoriska synen på Moseböckernas tillkomstshistoria, bl.a. utifrån den kända Wellhausen-hypotesen från 1800-talets senare hälft, enligt vilken man utifrån stilskillnader, olikheter i ordförrådet, sakliga motsägelser, dubbelletteringar och upprepningar kan skönja framför allt fyra olika redaktörer: Jahvisten, Elohisten (beroende på användningen av gudsnamnet), Deuteronomisten (historieverket som börjar i och med 4 Mos., som också kallas för Deuteronomium) och den Prästerlige författaren, som enligt teorin var det sista redaktionsskedet någon gång kring år 400 f.Kr. Denna sk. JEDP-hypotes har dock kritiserats hårt på många håll.

ännu inte tillräckligt med kunskap om så gamla skriftliga dokument. Material för jämförelse saknades, och – som Wiseman mycket riktigt påpekar – man kände ännu inte till forntida litterära metoder.¹³ Samtidigt är det dock också så att vilken bibelläsare som helst kan se att i en annan bemärkelse innehåller framför allt de historiska böckerna i Bibeln en hel del "redaktionella" tillägg och kommentarer, t.ex. ortnamn som senare bytts och behövde förklaras (t.ex. 1 Mos. 14:7-17) och källhänvisningar till tidigare skrifter (se t.ex. 1 Krön. 29:29).

Vem skrev den bibliska skapelseberättelsen?

Låt oss nu se på den bibliska skapelseberättelsen som skriftligt dokument och hur den blev till. Traditionellt har man både inom judendomen och i den kristna kyrkan accepterat det mosaiska författarskapet för Första Moseboken. Detta är dock svårt att bevisa – åtminstone när det gäller de elva första kapitlen. Två forskare, Wiseman och Harrison, har fört fram intressanta uppgifter beträffande detta. De anser att Första Moseboken har skrivits på 11 lertavlor från början.¹⁴ Enligt dem skulle 1 Mos. 1:1-2:4a ha utgjort den första tavlan. Satsen "detta är berättelsen om hur himmel och jord skapades..." (2:4, 3bb) pekar i så fall tillbaka på föregående text, som en avslutning på första tavlan. (Om "berättelsen", *toledot*, se Vesas diskussion om *toledot*.) Textavsnittet i 2:4b-5:2 utgör då den andra tavlan, som behandlar människans skapelse något mer detaljerat än den första.

Det framkommer inte i texten vem som först skrev ner skapelseberättelsen och när. Det är i och för sig självklart, eftersom det fanns inga mänskliga ögonvittnen för själva händelseförloppet. Därför kan vi utgå ifrån tanken att Gud själv berättade för det första människoparet om att och hur han skapade, och att de sedan skrev ner berättelsen.

Om vi utgår ifrån Wiseman-Harrison-hypotesen om lertavlorna, är det möjligt att de två första tavlorna faktiskt skrevs och ägdes av Adam, även om det inte står något ägar-/författarnamn i den första tavlan.

Enligt Harrison verkar övergången från den första tavlan till den andra vara ganska abrupt. Han anser det vara möjligt att ett namn (tavlans ägare/författare) kan ha gått förlorat på något sätt, eller utelämnats av någon senare "redaktör" som kopierade texten.¹⁵

Däremot står Adams namn uttryckligen i slutet av den andra tavlan (1 Mos. 5:1): "Detta är Adams släktavla". Den svenska översättningens "släktavla" har översatts från hebreiskans *sefer toledot* och betyder mer ordagrant "skriven berättelse", som Wiseman rätt påpekar:

Ett annat viktigt faktum behöver poängteras i samband med användning av denna formula. När den används för andra gången (5:1) läser vi: 'Detta är *boken* om Adams ursprung.' Här översätts ordet *sefer* med 'skrift', som betyder 'skriven berättelse', eller som Delitzsch översätter det, 'avslutad skrift' /.../ Därför gör de äldsta berättelserna i Första Moseboken anspråk på att de skrivits ner och inte som man ofta tänker sig getts till Mose genom det talade ordet.¹⁶

Den är helt enkelt spekulativ och saknar historiskt stöd. Hur skulle fyra så stora redaktörer kunna försvinna från historien utan att lämna några som helst spår efter sig? Arkeologin har inte gett någonting för denna teori att luta sig på, tvärtom, ju fler arkeologiska fynd som kommer fram desto mer talar de för Bibelns historiska tillförlitlighet och dess skrifers autenticitet.

¹³ Se Wiseman (1977), s. 76. Hela kapitlet är mycket läsvärt i sammanhanget.

¹⁴ Se Wiseman (1977), kap. 5-7, och R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, Inter-Varsity Press, 1969, s. 542-565.

¹⁵ Harrison (1969), s. 548 f. Harrisons argument är naturligtvis bara en gissning, men det är inte helt omöjligt att han gissar rätt!

¹⁶ Wiseman (1977), s. 40.

Wisemans resonemang finner faktiskt stöd i den judiska traditionen som säger att man skrev redan före floden. I de judiska Pseudepigrapherna finns omnämnanden om skrifter före floden, ända tillbaka till Adam. I 2 Enoch 33:10 talas det om "fäderna Adams och Seths skrifter".¹⁷

Samma tradition finns också hos den babyloniske historikern Berossos (300-talet f.Kr.). Enligt honom fick Xisuthros, eller Ziusudra (den babyloniske motsvarigheten till Noa) i uppdrag att

begrava alla tillgängliga skrifter i Sippar, för att de skulle bevaras under floden. När floden var över, säger Xisuthros till de överlevande att 'rädda skrifterna från Sippar och sprida dem till mänskligheten.'¹⁸

Efter floden har skapelseberättelsen självfallet förts vidare, både skriftligt och muntligt, från generation till generation och spridits ut åt olika håll i den takt mänskorna flyttat till nya områden.

En intressant fråga som väntar på sitt svar är varför arkeologerna än så länge inte funnit lertavlor innehållande den bibliska skapelseberättelsen.

Låt oss här återvända till Mose (1526?-1406?), Israels störste ledare och viktigaste skribent och skriftsamlare. Han växte upp, utbildades och verkade i Egypten där man i stället för lertavlor skrev på papyrus och hade redan då gjort så i mer än tusen år. Även läder kan tänkas ha kommit till användning bland israeliterna vid den här tiden Mose fick befallningen av Gud att skriva i en "bok" som antingen var av papyrus eller läder, (se t.ex. 5 Mos. 31:24, 25). Det är enligt Harrison fullt möjligt att Mose samlade merparten av Första Moseboken, och därmed antagligen också de 11 första kapitlen, från tidigare lertavlor och överförde dem till papyrus eller läder. Mose skulle utifrån sin bakgrund ha varit mycket lämplig för denna uppgift.¹⁹

Men hur bevarades skrifterna om urhistorien fram till Mose tid? Hade Jakobs familj dem med sig i form av lertavlor när de kom till Egypten? Det är möjligt att det var så, om vi utgår ifrån Wiseman-Harrison-resonemanget att de olika tavlorna skrevs och ägdes av den/dem vars/vilkas namn som står i slutet av den aktuella texten, t.ex. Noa i 1 Mos. 6:9 ("Detta är berättelsen om Noa och hans släkt."), och på motsvarande sätt Noas söner i 10:1. I så fall hade tavlorna helt enkelt följt med sina ägare alltsedan de skrevs och gått i arv till kommande generationer. Då är det också troligt att Jakobs familj hade dem med sig när de kom till Egypten. Men om vi nu antar att Mose överförde dem till papyrus, vad hände då med de tidigare skrifterna, lertavlorna, förstördes de som överflödiga eller vart tog de vägen? Är det möjligt att åtminstone några av dem finns bevarade någonstans? Kommer arkeologin i framtiden att upptäcka någon av dem?

När det gäller de bibliska skrifternas senare historia, trädningen, kopieringen av dem vet vi från modernare forskning att den skett med extrem noggrannhet genom tiderna. Det får varje teologie studerande lära sig som ett grundläggande faktum (även vid de mest liberala universiteten, som jag själv vid Uppsala universitet en gång²⁰). Även

¹⁷ James H. Charlesworth (red.) *The Old Testament Pseudepigrapha* (två band), Doubleday, 1983, 1985, vol. I, s. 157. F.ö. om skrifter före floden, se i t.ex. Charlesworth (1983), vol. I, 1 Enoch 108:1.

¹⁸ W. Lambert, & A. Millard, *Atra-Hasis*, Oxford 1969, s. 136, som cit. i Charlesworth (1983), vol. I, s.157 not 33 i.

¹⁹ J. D. Douglas (red.) *The Illustrated Bible Dictionary*, vol. 3, InterVarsity Press, 1980, s. 1659. Harrison (1969), s. 552.

²⁰ En liten personlig erfarenhet som exempel på detta från mina egna Uppsala-studier: När jag redan hade JEDP-hypotesen och andra bibelkritiska "lärdomar" (se not 12) avklarade och läste fortsättningshebreiska kom vi på ett seminarium att prata om den extremt noga judiska trädningen av de heliga skrifterna. Docenten, en annars typisk liberalteolog med ganska liten tilltro till Bibeln, förklarade hängivet hur noga kopieringen skedde, att ingenting fick ändras, utan om man upptäckte ett minsta fel, brände man upp hela bokrullen och började om det mödosamma kopieringsarbetet från början. Detta vet man från århundradena före Kristus. Då frågade jag (ungefär): när skedde denna ändring från det att JEDP redigerade fritt hur mycket som helst, till det att absolut ingenting fick ändras över huvud taget? En djup tystnad sänkte sig över seminariet. Efter en stund svarade docenten: "Det har jag också undrat över."

om vi inte vet så mycket om de gammaltestamentliga skrifterna före Dödhavsrullarna, har vi all anledning att tro att de, inklusive skapelseberättelsen, har bevarats i stort sett i den form de ursprungligen skrevs ner.

Kapitel tre

ANDRA SKAPELSEBERÄTTELSE

Det finns många intressanta skapelseberättelser från olika tider och kulturer runt omkring i världen. Av bl.a. utrymmesmässiga skäl har jag varit tvungen att begränsa mig kraftigt till ett fåtal exempel bara, när jag inte funnit att de tillför någonting speciellt viktigt för vårt vidkommande här. Det kan kännas som en brist att jag inte behandlar mer ingående så kända kulturernas som grekernas och romarnas skapelsemyter – jag nämner bara något lite om grekernas – men de ter sig så pass otydliga i bägge fallen att jag inte kunnat finna någonting som skulle tillföra något väsentligt för vårt studium av skapelsetraditioner här.

Av samma skäl tar jag bara upp några små exempel på skapelsemyter från Fjärran Östern och avstår från att gå närmare in på t.ex. hinduistiska och buddhistiska ursprungstraditioner.²¹ Där finns skiftande berättelser, allt från brahmanskt ursprungsägg²² och buddhistisk expansion och hopdragning av världsalltet²³ till jainistiskt förnekande av någon skapelse över huvud taget (allting betraktas som evigt, oskapat).²⁴

Jag tar inte heller upp de judiska Pseudepigrapherna för närmare diskussion – även om de talar en hel del om skapelsen, men de tillför mycket lite utöver den gammaltestamentliga skapelsetraditionen; de är snarare tolkningar av Första Moseboken. Detsamma gäller i stort sett också islam, och därför citerar jag endast ett litet avsnitt ur Koranen som handlar om skapelsen.

Ett av mina kriterier att välja mellan olika folks skapelseberättelser har varit att lyfta fram åtminstone några för oss okända folks uråldriga skapelsetradition. Jag kommer inte att föra någon närmare diskussion om berättelsernas historiska bakgrund eller uppkomst, utan vill endast lyfta fram några likheter till skapelsetraditionerna från Mellersta Östern som vi ska se på längre fram.

Skapelsen i grekisk mytologi

I grekisk mytologi möter vi en blandning av olika ursprungstankar med många likheter till Enuma Elish (se nedan) och en del andra myter från Mellersta Östern. En skapargud reser sig från kaoset och presenteras som ett sexuellt väsen som snart hittar en partner, lägger ett ursprungsägg på uroceanens vatten, och en kamp mellan olika gudaväsen framträder tidigt. Mycket detaljerat kommer kampmotivet fram i Hesiods poesi (från 700-talet f.Kr.); där presenteras endast Zeus som en vis och rättvis gud. Olika gudamakter föder fram skapelsen, under omständigheter som känns obehagliga att ens behöva nämnas: barnamord, incest, kastration, destruktion osv.²⁵

²¹ För den intresserade rekommenderar jag Sproul (1991), s. 179-216.

²² Sproul (1991), s. 184 ff.

²³ Sproul (1991), s. 194 f.

²⁴ Sproul (1991), s. 10 f. och 192 ff.

²⁵ Sproul (1991), s. 156 ff.

Det känns överraskande att behöva möta så många direkt motbjudande drag i grekernas skapelsetro. Nästan det enda man kan känna igen där som kristen (eller som jude eller muslim för den delen) är *att* det fanns en begynnelse, *att* skapelsen var en gudomlig akt, vilket i och för sig givetvis är värt att notera att t.o.m. i så här märkliga ursprungsmyter finns ändå denna viktiga kärna kvar.

Skapelsen i Koranen

Som jag redan nämnde följer Koranen den judekristna skapelsetraditionen. I Sūra 57:1-4 kan vi läsa följande:

Vad som finnes i himlarna och på jorden prisar Gud;
Ja, han är den Våldige, den Vise.
Honom tillhör herraväldet över himlarna och jorden.
Han giver liv och död; ja, han är allsmäktig.
Han är den Förste och den Siste, den Uppenbare och
den Fördolde; ja, han är allvetande.
Han är den som har skapat himlarna och jorden på sex dagar; sedan satte han sig på tronen.²⁶

Himlarnas och jordens skapelse på sex dagar kommer fram tydligt. Skaparen är den förste och den siste, precis som i den judekristna traditionen.

Skapelseberättelser från Afrika

Det finns mycket intressanta detaljer i Ibo-folkets kosmogoni (ursprungsberättelse) från östra Nigeria. Där berättas det om Chuku, eller Chineke, "den stora anden", skaparen, som

skapade ett jordiskt paradiset i vilket varken ondska eller död kunde skada mänskligheten. Såsom många afrikanska stammar förklaras dödens ankomst som en olycka.²⁷

Här är likheten till den bibliska berättelsen mycket slående. Som i många andra berättelser är allting gott i början och att ondskan och döden kom in i bilden som någonting mer eller mindre onaturligt, som en olycka.

I en annan afrikansk myt, från barotse-folket i Zambia, berättas om skaparguden Nyambi som "gjorde alla ting. Han gjorde djur, fiskar och fåglar." I berättelsen finns också en sorts syndafallsepisod. Kamonu (den första människan?) dödar en antilop. Denna handling leder till en konflikt mellan honom och Nyambi och Nyambi förvisar Kamonu ut ur sin heliga närhet. Kamonu försöker återuppta kontakten genom att bygga ett stort torn (likt Babels torn) men hans avsikt misslyckas och splittringen mellan honom och skaparguden består.²⁸

Också här finns intressanta likheter till den bibliska berättelsen. Skapelsen har blivit till genom en gudomlig akt. Berättelsen säger dock ingenting om jordens skapelse. Däremot sägs det att skaparguden levde med sin hustru på jorden i ett harmoniskt tillstånd. Ondskans intrång i världen orsakas av människan.

Bushmen i sydvästra Afrika har i sin skapelseberättelse följande: Kaang, en osynlig gud, skapade världen och mänskligheten. I början var relationerna mellan guden och mänskliga varelser vänliga och nära. Här är de för gamla skapelseberättelser typiska grunddragen mycket tydliga.

²⁶ K. V. Zettersténs oförkortade översättning, W & W, Stockholm 1979.

²⁷ Arthur Cotterell, *The Illustrated Encyclopedia of Myths and Legends*, BCA, London m.fl., 1992, s.

77.

²⁸ Sproul (1991), s. 35.

En av Kaangs döttrar t.o.m. gifte sig med en man. Men denna vänskap varade inte länge, eftersom de första människorna snart visade guden missaktning. Så sände Kaang både destruktion och död till jorden, och avlägsnade sitt eget hem upp till himmelen.²⁹

Här får vi en förklaring för dödens ursprung, som påminner en del om Bibelns syn-dafallsberättelse.

Germansk skapelsemyt

I germansk mytologi möter vi guden Bor, far till Odin, Vili och Ve, världens och mänsk-lighetens skapargudar.

I begynnelsen fanns bara två delar av kosmos: Muspellheim (eldjättarnas land) i syd, och Niflheim, ett disigt land med snö och is i norr. Mellan dem fanns ett gap, en ofantlig tomhet av Ginnungagap. Till sist mötte en varm blåst från Muspellheim en kall ström från Niflheims glaciärer och formade en sjö av regn och smälte snön i ga-pet. Den förste av alla levande varelser, en enorm jätte, Ymir, kom upp från detta varma vatten. Under sin vänstra arm lät Ymir växa den första mannen och kvin-nan.³⁰

Berättelsen fortsätter med en skildring av andra mäktiga väsens tillblivelse. Vili och Ve tar upp en strid och dödar Ymir. En väldig våg som tidvatten uppstår av Ymirs blod och fyller Ginnungagap och formar hav och sjöar. Därefter skapar Bors söner vär-l-den av Ymirs kropp.

Berättelsens likheter till den bibliska skapelseberättelsen är få, det är bara aning-ar om en tomhet, djup, vatten, och sedan givetvis – och framför allt – gudomligt ageran-de i skapelsen. Kampmotivet påminner mer om den babyloniska Enuma Elish, som vi skall se på lite senare.

Skapelsemyter från Kina och Tahiti

I en kinesisk skapelseberättelse (från södra Kina) finner vi ett bra exempel på en ide om ett ursprungsägg, som förekommer i vissa andra traditioner, även om det inte är speci-ellt vanligt. Jag har valt att ta upp myten om P'an Ku (eller Panku), tillsammans med en berättelse från Tahiti, som ett exempel på att mycket av de för skapelseberättelser gemensamma drag går att se även i dessa ovanligare berättelser (som representerar typ 3 i Eliades uppställning av skapelseberättelser).

Den kinesiska berättelsen (som finns i 4 olika versioner från 200-500-talet e.Kr.) börjar på det för skapelsemyter vanliga sättet att det inte fanns någonting annat än mörker, men sedan står det lite motsägelsefullt: "Världen var ett enormt ägg, dess inne-håll kaos."³¹ Inne i kaoset flyter jätten Panku, det gudomliga embryot, som under årtu-sendenas lopp så småningom skiljer jorden från himmelen. Han känner sig nöjd efter att ha gjort detta och sjunker ner och dör. Hans döda kropp förvandlas sedan till himla-kroppar och allt som finns på jorden, inklusive mänsklighetens förfäder.

Trots att denna berättelse ligger långt borta från den bibliska ser vi även här de viktiga grunddragen att bara mörker fanns i begynnelsen och att en sorts gudaväsen sedan skiljer åt himmelen och jorden och alltings ursprung. Att Panku känner sig nöjd kan tänkas påminna något om den bibliska berättelsens konstateranden om att Gud såg att det var gott.

²⁹ Cotterell (1992), s. 114.

³⁰ Cotterell (1992), s. 71.

³¹ Cotterell (1992), s. 147 Sproul (1991), s. 201 f.

Ta'aroa från Tahiti är motsvarigheten till den kinesiska jätten Panku och sover på samma sätt i ett ägg som sedan blir till himmel och jord, ungefär som i den kinesiska myten. Det finns flera olika versioner av myten, och de anses vara så gott som oberoende av den kristna påverkan, trots många likheter till den bibliska skapelseberättelsen.

Ta'aroa skapar den första människan av jorden och förklarar honom som fullkomlig. Ta'aroa är nöjd med världen; frid och harmoni råder en lång tid. Denna myt anses vara mycket gammal (tyvärr saknas närmare uppgifter om dess ålder, man vet bara att någon gång kring 1300-talet e.Kr. kom polynesierna till Tahiti), och den åtföljs dessutom av en syndaflodsberättelse; floden kommer som en förbannelse över gudars och människors krig.³² Här är likheterna till den bibliska berättelsen ännu tydligare än i den kinesiska, det paradisiska idealtillståndet framträder klart.

Winnebago-indianernas skapelseberättelse från Wisconsin

I Winnebago-indianernas skapelseberättelse sägs att deras "fader", d.v.s. någon sorts skapargud, tänker ut skapelsen och så blir den till. Vattnet blir visserligen till från hans tårar, men om ljuset står det: "Han önskade ljus och det blev ljus." Och om jorden: "Sedan tänkte han igen och önskade jord och denna jorden kom till existens."

Vidare berättas det om den övriga skapelsen att den blev till alltefter hans önskemål. Människans skapelse intar en särställning i berättelsen:

Jordens danare/formare (earthmaker) såg på jorden och tyckte om den, men den var inte stilla... (Efter att jorden hade blivit stilla) tänkte han igen hur tingen kom till existens precis som han önskade. Först då började han tala. Han sade: 'Såsom tingen är precis som jag önskar ha dem, skall jag göra en varelse som är lik mig själv.' Så tog han en bit jord och gjorde den till sin egen likhet. Sedan talade han till den han hade skapat, men den svarade inte. Han såg på den och såg att den hade inget sinne eller tanke. Så gjorde han ett sinne för den. Åter talade han till den, men den svarade inte. Så såg han på den, och den hade ingen tunga. Då gjorde han en tunga. Sedan talade han till den igen men den svarade inte. Så såg han på den igen och såg att den hade ingen själ. Så gjorde han en själ. Han talade till den igen och den nästan sade någonting. Men den kunde inte göra sig förståelig. Så andades jordens danare in i dess mun och talade till den och den svarade.³³

Likheterna till Bibelns skapelseberättelse är slående, skapelse ur intet, genom tanke, ord, och speciellt människans skapelse från jorden till gudslighet, unikheter, som en levande själ med språk (1 Mos 1:26 och 2:7).

Maidu-indianernas skapelseberättelse från California

Maidu-indianerna börjar sin skapelseberättelse (som är ett exempel på dykarmotiv) med orden: "I begynnelsen fanns ingen sol, ingen måne, inga stjärnor. Allt var mörkt, och överallt fanns bara vatten."³⁴ Här har vi återigen den typiska början för skapelseberättelser. Sedan avviker berättelsen praktiskt taget helt från den bibliska.

Efter den för skapelseberättelser vanliga början berättas det om ett fartyg med två personer – Sköldpaddan A'noshma och Fadern-för-det-Hemliga-Sällskapet Pehe'ipe. Sedan kommer ett rep ner från himmelen, och med hjälp av det Jordens skapare. Ett samtal uppstår mellan dessa varelser, och Sköldpaddan berättar om sin längtan efter en jord och undrar om det kommer att finnas några människor i världen. Efter en diskussion dyker Sköldpaddan ner i vattnet för att hämta jord och blir borta i 6 år (siffran 6 figurerar här, som i en del skapelseberättelser – en viss likhet till Bibelns 6 skapelsedagar).

³² Cotterell (1992), s. 164. Sproul (1991), s. 349 ff.

³³ Eliade (1967), s 83 f.

³⁴ Eliade (1967), s 88 f.

När sköldpaddan äntligen kommer upp, har han inte mycket jord med sig, men Jordens skapare skrapar av vad han kan och formar så småningom en jord i sina händer. Sedan kallar Jordens skapare fram ljuset, i egenskap av sin syster solen, från öst, och de två övriga konstaterar att det var mycket bra (man kan kanske ana här något av "Gud såg att det var gott" i 1 Mos., även om det känns långsökt). Därefter kallar han fram stjärnorna, var och en vid sitt namn. Sedan låter han ett träd växa upp, i vars skugga de tre sitter sedan i två dagar.

Denna typ av skapelseberättelser är som sagt inte speciellt vanlig. Man kan också undra om det inte är frågan om någon sorts blandning av en skapelse- och flodtradition.

Skapelseberättelse från Uitoto, Colombia

En skapelseberättelse från Uitoto, Colombia, börjar med orden: "I begynnelsen fanns ingenting," förutom fadern Nainema (någon sorts skapargud igen) i sin skepnad och med sin fantasi.³⁵ Huvudpoängen är en skapelse ur intet, genom Nainemas fantasi, dröm och tanke. Andra likheter med den bibliska skapelseberättelsen är bara korta omnämnanden om Nainemas *ande/andedräkt, tomheten* (jfr 1 Mos 1:2) som han undersökte i sin fantasi, och att han "drog de blå och vita himlarna från jorden och placerade dem där uppe" (jfr 1 Mos. 1:14).

Maori-folkets skapelseberättelse

I nyzeeländska Maori-folkets kosmogoni är skaparguden en höggud, *Io*, som finns före allting annat och som formar universum genom sitt ord.

Io vistades inom oändlighetens andningsrymd.
Universum var i mörker, med vatten överallt.
Där fanns inget skimmer av en gryning, ingenting klart, inget ljus.
Och han började med att säga dessa ord –
för att han skulle upphöra att vara inaktiv:
'Mörkret, bli ett ljus-ägande mörker!'
Och med detsamma uppenbarades ljuset.
/.../
Och nu rådde det stora ljuset.
Sedan såg (Io) på vattnet som omgärdade honom,
och talade en fjärde gång, och sade:
'Ni, Tai-kamas vatten, bli separerade.
Himmel, bli formad.' Då blev himmelen utspänd.
'Bär fram du Tupua-horo-nuku.'
Och genast låg jorden som rörde sig utsträckt.³⁶

Likheter till Bibelns berättelse är flera, förutom skapelse genom ordet: först var mörkret, sedan skapades ljuset, vattnen separerades, och jorden kom fram.

Skapelsemyt från Hawaii

Denna myt från Hawaii får utgöra ett exempel på polynesisisk mytologi och berättar om skaparguden Kane.

Kanes skapelsemyt berättar hur tre världar gjordes: den övre himmelen, den nedre himmelen, och jorden. I begynnelsen bodde Kane i mörkret. Sedan skapades ljuset, och Ku, gudarnas förfader, tillsammans med himlarnas gud Lono, hjälpte Kane med att forma jorden och möblera dess yta med levande ting. Till sist skapade dessa gudar det första människoparet, men, eftersom de snart visade för mycket oberoende,

³⁵ Eliade (1967), s 85.

³⁶ Eliade (1967), s 86.

lät Kane döden drabba dem. Han lämnade sedan jorden och drog sig upp till den övre himmelen.³⁷

Likheterna till den bibliska berättelsen är tydliga: himmelen och jorden skapas, därefter ljuset, sedan de levande varelserna och sist det första människoparet. Bland folket på Hawaii lever fortfarande uppfattningen att Kanes ursprungliga avsikt var att bo här på jorden. Men människan gick sin egen väg, med döden som konsekvens. Kontakten med Kane bröts. Också i den bibliska skapelseberättelsen finner vi att Gud umgicks med det första människoparet på jorden, tills människans olydnad skilde dem åt.

Exemplen på skapelsemyter ovan visar hur allmänmänskliga dessa föreställningar är. Allting i universum har skapats/bringats fram ofta från icke-varat ('kaos') genom en gudomlig handling. – Låt oss sedan kort titta på den moderna evolutionsmyten.

Evolutionen

Den första tanken om människans evolutionistiska uppkomst finner man, som redan sagt, inte i ursprungsmyter, utan hos antika grekiska filosofer.³⁸ I polemik mot folkreligiositeten börjar de leta efter rationella sammanhang i världsförloppet. Hos dem uppstår de första tankarna om utvecklingsläran, t.ex. Thales från Miletos (tidiga 500-talet f.Kr.) "lärde, att vattnet är alla tings ursprung." Den ungefär samtida Anaximandros lärde att "universum framgått ur en urgrund som han kallade Det gränslösa." Man kan betrakta honom som någon sorts naturalist i modern betydelse, eftersom gudar enligt honom inte griper in i skeendet i naturen och universum är ett resultat av en naturprocess. Ändå lyser gamla babyloniska myters kampmotiv igenom i hans världsförklaring; han menar att man kan

betrakta naturen som en skådeplats för ständiga strider med omväxlande segrar och nederlag för rivaliserande makter. De motsatta principerna i världen, det ljusa och det mörka, det varma och det kalla osv. strävar att undantränga varandra. Därmed rubbas jämvikten i universum.

Anaximandros spekulerade också kring organismers ursprung. Han trodde "att de första djuren levde i vattnet och att människorna härstammar från fiskartade förfäder." Han kan betraktas som en verklig evolutionist i ordets moderna betydelse.

Herakleitos (slutet av 500-talet f.Kr.) menade att "elden är alla tings ursprung". Enligt honom har varken gud eller något annat väsen skapat världen, utan den är evig:

Denna världsordning, densamma för alla, är ej skapad av någon gud eller människa; den var i evärdlig tid, är nu och skall alltid vara en alltid levande eld, uppflammande enligt mått och slocknande enligt mått.

Herakleitos, i likhet med moderna evolutionister, trodde att universum och allting bestäms av eviga lagar. Han likställde den eviga urelden med gud.

Empedokles (400-talet f.Kr.) förespråkade idén om växternas tillblivelse genom uralstring. Man betraktar hans idé ofta som en föregångare för Darwins urvalsprincip.

En ytterligare grekisk filosof, Anaxagoras (400-talet f.Kr.) menade att alla ting i början var blandade med varandra. Nous, förnuftet,

framkallar nu en roterande rörelse, varigenom det heta skiljes från det kalla, det ljusa från det mörka, och det våta från det torra. Därigenom uppkommer två regioner, en himmelsk eter och en luftmassa, varav en del kondenseras och blir vatten. Från vatten avskiljes jorden, och av förtätad jord uppkommer stenar. Solen, månen och stjärnorna är glödande stenar, som drives runt av den eldartade eterens rotation.

³⁷ Cotterell (1992), s. 116.

³⁸ Alla uppgifterna om den grekiska filosofin kommer från Gunnar Aspelin, *Tankens vägar*, del 1, Doxa 1977, s. 33-69.

Anaxagoras hade också en ide om hur djur och växter hade bildats, "ur 'frön', som förekommit i luften och förts till jorden med regnvattnet.

Vi nöjer oss med dessa exempel på de grekiska naturspekulationerna. En hel del av dem är rena kuriositeter. Det är intressant att se hur det babyloniska kampmotivet uppenbarligen påverkat dessa grekiska tankar och hur det sedan följt med i evolutionsmyten ända in i våra dagar (jfr Darwins naturliga urval). – Låt oss nu övergå till de viktiga berättelserna från Mellersta Östern.

Kapitel fyra

SKAPELSEBERÄTTELSE I ARKEOLOGISKA FYND FRÅN MELLERSTA ÖSTERN

Den tidigaste skriften på små lertavlor (ofta inte större än ca 10cmx10cm) är kilskrift, en sorts blandning av bild- och symbolskrift, som började som bildskrift. Detta sätt att skriva krävde givetvis ett stort antal tecken. Därför förenklade de sumeriska skrivarna uppenbarligen mycket snart sitt skrivsystem så att tecknen fick alltmer symbolvärde och antalet kunde minskas. Man tryckte tecknen med pilspets på den mjuka lertavlan. När tavlorna sedan torkade, och framför allt när de brändes, blev de mycket hållbara dokument, nära nog jämförbara med sten. Tusentals fragment av dem har blivit bevarade i mer än 5 000 år; de äldsta dokument som funnits är handelsdokument, tempelredovisningar från ca 3 300 f.Kr. (prästerskapet tycks ha administrerat samhällslivet mycket effektivt på den tiden).³⁹

Redan år 1851 kunde engelsmannen Henry Rawlinson göra en preliminär översättning av kilskriften, inhuggen i den nu berömda persiska Behistun-klippan, där texten står på gammalpersiska, elamitiska och akkadiska (babyloniska). Det blev nyckeln till kommande översättningar av kilskrift.

Tavlor som talar om skapelsen har grävts upp och publicerats i flera omgångar sedan 1 800-talet; de första publicerades 1910.

Sumeriska skapelsemyter

De äldsta skapelsemyterna som någonsin funnits härstammar från Sumer, från tiden något före år 3 000 f.Kr. De äldsta skrifterna, i form av lertavlor, som arkeologerna funnit är ungefär tusen år yngre. Men av skrivstil och innehåll kan man dra slutsatsen att de härstammar från tiden omkring 3 000 f.Kr.⁴⁰

Kramer benämner den sumeriska samlingen som handlar om universums ursprung "Gilgamesh, Enkidu och Undervärlden". I en av tavlorna, där texten är läslig, står det om himmelens och jordens skapelse, eller mer exakt: separation:

Efter att himmelen flyttats bort från jorden,
Efter att jorden separerats från himmelen,
Efter att människans namn bestämts;
Efter att An burit bort himmelen,
Efter att Enlil burit bort jorden,
Efter att Ereshkigal burits fram till Kur som dess belöning...⁴¹

³⁹ Se vidare Samuel Noah Kramer, *Sumerian Mythology. A Study of Spiritual and Literary Achievement in the Third Millennium B.C.* University of Pennsylvania Press, 1972, s. 16 ff. Se även Grahame Clark, *World prehistory in new perspective*, Cambridge University Press 1977, s. 80 f.

⁴⁰ Se vidare Kramer (1972), s. 18 ff.

⁴¹ Kramer (1972), s. 37.

Eftersom mycket av texten är oläsligt, blir det oklart hur universum i sig blir till. Himmels och jordens separation påminner en del om verserna 6 och 7 i 1 Mos. där Gud skiljer mellan vattnet där ovan och här nere på jorden och gör himlafästet. Bestämmandet av människans namn påminner också om hur människan får sitt namn i den bibliska berättelsen, jfr 1 Mos. 5:2.

Likheterna stannar dock inte vid själva skapelsen utan handlar också om hur människan hade det i början. I utgrävningarna i Nippur har man bl.a. funnit en lertavla om "människlighetens gyllene tidsålder", med en häpnadsväckande parallell till Bibelns Eden, där allting var gott, där människan och djuren levde i fredlig samexistens:

Det var en gång en tid, då det fanns ingen orm, det fanns ingen skorpion.
 Det fanns ingen hyena, det fanns inget lejon,
 Det fanns ingen vildhund, ingen varg,
 Det fanns ingen fruktan, ingen terror,
 Människan hade ingen rival.
 I dessa dagar, i landet Shubur-Hamazi,
 Sumer med ett enhetligt språk, det stora landet av furstedömet *me*,
 Uri, landet med allt det som är rätt,
 Landet Martu, som vilade i säkerhet,
 Hela universum, det välombesörjda folket,
 talade till Enlil ett enda språk.
 (Men) sedan, den trotsige herren, den trotsige fursten, den trotsige kungen,
 Enki, den trotsige, den trotsige fursten, den trotsige kungen,
 Den trotsige herren, den trotsige fursten, den trotsige kungen,
 Enki, överflödets herre, vars befallningar är tillförlitliga,
 Vishetens herre, som granskar landet,
 Gudarnas ledare,
 Eridus herre, begåvad med vishet,
 Ändrade på talet i deras mun, lade stridighet i det,
 till människans tal som (till dess) hade varit ett.⁴²

En viktig skillnad till den bibliska berättelsen är att det verkar vara guden Enkis, inte människans, trots som orsakar disharmoni i skapelsen, även om det här inte talas något om syndafallet som sådant. De allra sista raderna kan naturligtvis tolkas som en version av språkförbistringen vid Babels torn, jfr. 1 Mos. 11.

Ovanstående berättelse påminner mycket om paradismyten om Dilmun (som diskuteras i samband med flodberättelserna). Vidare: i en myt om "boskap och säd" finner vi intressanta likheter till 1 Mos. 2:25 och 1:29 samt 2:7:

Efter att på himmelens och jordens berg
 Hade An låtit Anunnaki födas,
 Eftersom Ashnan inte var född, inte blivit formad,
 I landet hade inte Uttus (klädselns gudinna) trådar blivit formade...

Därefter följer en uppräknings av olika djur som ännu inte fött några ungar. Sedan fortsätter berättelsen:

Där bars inga kläder,
 /.../
 Människor i dessa dagar
 Visste ingenting om ätandet av bröd,
 De visste ingenting om att bära kläder,
 De åt örter med sin mun som får,
 Drack vatten ur fåror.
 I dessa dagar i gudarnas skapelsekammare
 /.../
 Människan gavs livsande.⁴³

⁴² Kramer (1972), s. x.

De tydliga likheterna till Bibelns Eden här är människans oskuld, nakenhet, och örter som föda. Också här formar gudarna människan och ger henne livsande.

Alla dessa paradisskildringar har häpnadsväckande likheter med den bibliska. Människor lever i fredlig samexistens med djuren, och ingen skadar någon annan. Födan liknar den vi finner i 1 Mos. 1:29, och människor bär inga kläder, 2:25. Det sistnämnda är intressant att notera också i det avseendet att det låter som ett ideal, i motsats till senare (även moderna) förekomster av nakenhet då det betraktas antingen som provokativ omoral eller primitiv livsstil.

I en del berättelser finns också en parallell till Bibelns syndafallsberättelse. I en berättelse kan vi läsa om havsguden Enki. Han äter en "trädplanta" som budbäraren Isimud klipper av åt honom: "Han klipper av den och han (Enki) äter den." Till sist har Enki ätit åtta sådana. Guden Ninhursag, ansvarig för växternas skapelse, förbannar Enki: "Fram till dess att du är död skall jag inte se på dig med 'livets öga'." Enki får också föda barn, med smärta, till gudarna.⁴⁴

Ytterligare en sumerisk tavla som handlar om människans skapelse har slående likheter till 1 Mos. 1-2, speciellt att människan formas av lera. I den bibliska berättelsen står det visserligen bara "jord", inte lera, men det kan tänkas att lera i andra traditioner kommit in i bilden p.g.a. sin formbarhet (senare används lera som bild på människan även i Bibeln, se t.ex. Jer. 18). I denna sumeriska skildring av människans skapelse säger guden Enki till sin mor Nammu, urhavet:

O min mor, varelsen (*creature*) vars namn du har uttalat, den existerar,
Bind på den de... av gudarna;
Blanda hjärtat av lera som finns över djupet,
Goda, kungliga *formgivare* skall *förstärka* lera,
Du, bringa du fram *lemmarna* till existens;
Ninmah (jord-modergudinnan) skall verka över dig,
...(födelsegudinnan) skall stödja dig i formgivandet;
O min mor, förordna du dess (den nyföddes) öde,
Ninmah skall binda på den de... av gudarna,
... som människan...⁴⁵

Det kan tänkas att de märkliga uppmaningarna att binda någonting syftar på människans relation till gudarna, att inte människan skulle bli för självständig utan förbli beroende av gudarna.

* * *

Det kan diskuteras om den sumeriska skapelsetraditionen representerar skapelse ur intet-tanken, eftersom urhavet alltid på något sätt tycks finnas där. Dess skapelse står i alla fall inte omtalad i de texter som vi har tillgång till nu. Om man däremot skulle kunna tolka havsgudinnan Nammu som identisk med urhavet (Nammu och hav skrivs på samma sätt i kilskrift), som bringar fram himmelen och jorden, då har vi att göra med klar monoteism och skapelse ur intet. I en sumerisk kungalista nämns gudinnan Nammu som "modern som födde himmelen och jorden."⁴⁶

Hur man nu än tolkar urhavet, visar berättelsen vattnets centrala roll i skapelsen. Vattnets centrala roll kommer också fram i de första verserna i den bibliska berättelsen. Där står det inte heller någonting exakt om vattnets tillblivelse, även om vi kan utgå ifrån att vattnet ingår i första versen, i jordens och himmelens skapelse (jfr. 2 Petr. 3:5). För övrigt är Bibeln i stort mycket klar i skapelse ur intet-tanken. I 2 Mos. 20:11 står det uttryckligen att även havet (vatten) skapades av Gud i begynnelsen.

⁴³ Kramer (1972), s. xvi-xvii.

⁴⁴ Kramer (1972), s. 57 f.

⁴⁵ Kramer (1972), s. 70.

⁴⁶ Kramer (1972), s. 39.

I stället för sumerernas kosmiska berg berättar Bibeln bara mycket enkelt att det torra blev synligt när Gud samlade vattnen på en särskild plats (1:9,10).

Jag har här bara tagit upp en del av den sumeriska skapelse-teologin, och det kan vara svårt att se helheten. Den är mycket fragmentarisk, redan av den enkla anledningen att mycket av texten är förstörd. För att skaffa oss en helhetsbild låter jag Kramer sammanfatta den sumeriska skapelsesynen; han gör det på fyra punkter:

1. Urhavet fanns där, utan att dess tillblivelse omtalas på något sätt.
2. Från urhavet reste sig ett kosmiskt berg, med himmelen och jorden förenade.
3. Gudarna presenteras i mänsklig form, den maskuline An (himmelsguden) och den feminina Ki (jordguden). Från dem föddes luftguden Enlil.
4. Enlil skilde åt jorden och himmelen. Gudinnan Ninmah, eller Ninhursag, eller Nintu, Enlils och Kis "son", organiserade universum och skapade människan med civilisationen.⁴⁷

Den babyloniska skapelsemyten Enuma Elish

Enuma Elish ("När där ovan") kommer från samma geografiska område som den sumeriska skapelseberättelsen. Det mest kända fyndet kommer från kung Ashurbanibals bibliotek (668-626 f.Kr.) i Ninive men härstammar av allt att döma från den första babyloniska dynastin (2057-1758 F.Kr.) samt från kung Hammurabis tid (ca 1700 f.Kr.). Enuma Elish är ett samlingsverk, bestående av olika traditioner från en längre tidsperiod i Mesopotamien. Nedanstående citat kommer från flera olika fynd.

Kampmotivet är tydligt i Enuma Elish, och myten representerar närmast de typer av skapelseberättelser där en ursprunglig enhet eller en ursprungsvarelse delas upp (Eliades kategori 4).

De tre första tavlorna berättar om gudarnas tillblivelse från ursprungsvarelserna Apsu (himmelsgud) och Tiamat (havsgudinna/-monster), och hur Marduk, Anus son, utses som de yngre gudarnas kämpe i kampen mot Tiamat. Enligt den fjärde tavlan är Marduk universums härskare.

Enligt tavla IV talar de andra gudarna till Marduk:

'Du är den mest ärade av de stora gudarna,
Dina påbud är utan motstycke, din befallning är Anu.
(d.v.s. har himmelsguden Anus auktoritet, Pritchards anm.)

/.../

O Marduk, du är sannerligen vår hämnare.
Åt dig har vi överlåtit hela universums herravälde.

/.../

Herre, sannerligen är ditt påbud det första bland gudarna.
Tala bara för ödeläggelse eller skapelse; och det skall bli.
Öppna din mun: klädnaden skall förgå!
Tala igen, och klädnaden skall bli hel!
För ordet från hans mun förgick klädnaden.
Han talade igen, och klädnaden återställdes.⁴⁸

Detta något gåtfulla avsnitt visar åtminstone att Marduks ord uppfattades ha stor makt. Det kunde bringa fram saker och ting till existens och få dem att försvinna. Genom detta mirakel bekräftas hans herravälde över universum.

Marduk uppmanas att gå och döda Tiamat, han beväpnar sig och tar de fyra vindarna (syd-, nord-, ost- och väst-) till hjälp och frambringar en förskräcklig storm. Kam-

⁴⁷ Kramer (1972), s. viii.

⁴⁸ James B. Pritchard (red.) *The Ancient Near East. Volume I. An Anthology of Texts and Pictures*, Princeton, 1958, vol. I, s. 31 ff. Klädnaden i texten är någon form av plagg som placerats mellan gudarna; betydelsen är oklar.

pen mot Tiamat och hennes gemål Kingu blir häftig och skildras detaljerat i myten. Tiamat dödas, och hennes medhjälpare tillfångatas. Kingu överlämnas åt dödsjuden Ug-gae. Från Tiamats döda kropp skapas sedan världsalltet:

Sedan stannade herren upp för att se på hennes döda kropp,
För att han skulle dela på monstret och göra skickliga verk.
Han delade upp henne som en mussla till två delar:
Hennes ena halva satte han upp som ett tak, himmelen,
Drog ner en bjälke och satte vakter.
Han befallde dem att inte låta hennes vatten försvinna.
Han korsade himlarna och såg över regionerna.
Han ställde upp Apsus (fjärde)del, Nudimmuds boning,
Medan herren mätte Apsus dimensioner.
Den Stora Boningen, dess likhet, befäste han som Esharra,
Den Stora Boningen, Esharra, som han gjorde till himlafästet.
Anu, Enlil och Ea lät han ockupera deras platser.

Först delas alltså kosmos upp i två – vilket påminner något om tudelningen mellan himmel och jord i den bibliska berättelsen – och sedan ytterligare till flera regioner som tydligt olika gudar skulle härska över. Det här är naturligtvis långt borta från den bibliska monoteistiska skapelsetanken, där Gud, Skaparen, härskar över hela universum helt ensam, men jorden gav han till människan (Ps. 89:12 och 115:16).

(Tavla V)

Han uppförde platser för de stora gudarna,
Befäste deras stjärnlikheter som konstellationer.
Han bestämde året genom att konstruera zonerna:
Han satte upp tre stjärnbilder för var och en av de tolv månaderna.
Efter att ha bestämt årets dagar [med hjälp av] (himmelska) bilder, grundade han Nebirus plats för att bestämma deras (himmelska) band

/.../

I hennes (Tiamats, min anm.) buk satte han upp zenit.
Månen lät han lysa på natten (honom) betrodde.
Han utsåg honom som en nattens skapelse för att utmärka dagar: 'Månadsvis, utan uppehåll, anordna mönster med en krona.
I månadens början, när du reser dig över landet,
Skall du ha lysande horn för att utmärka sex dagar,
På den sjunde dagen uppnående en [halv]-krona.

/.../

Här kan man ana bakgrunden till astrologin; babylonierna uppfattade himlakropparna som gudaväsen som därför kunde tänkas påverka människolivet. Dagen, natten och andra tider fastställs också i den bibliska berättelsen (1:5,14-18), men likheten är inte alldeles tydlig.

Senare fynd och forskning har gett en del intressanta kompletteringar till tavla V. En del av tavlan är så förstörd att texten inte går att läsa, men man har ändå kunnat se att berättelsen i tavla V fortsätter med att Marduk skapar månen och solen. Om solen (Shamash) går det att läsa:

Efter att han [hade fastställt] dagarna [till Shamash],
[Och bestämt] nattens och d[agens] råmärken...
[Tog han] Tia[mats] spott
Marduk skapade [...] ...
Han formade m[olnen] och fyllde (dem) med [vatten].
(Han) reste vindar, frambringade regn (och) kyla,
Fick dimman att ryka, samlade upp hennes gift:
(Dessa) bestämde han åt sig själv, tog till sin egen befattning.
(Han) ställde hennes huvud i en position [i vilken] han formade [berg]en,
Öppnade djupet (som) var i en flod,

Han fick Eufr[at] (och) [T]igris att flöda ur hennes ögon

/.../

(Så) *skapade* han himmel och jord...,

[...] deras gränser... fastställde.

När han hade bestämt sina regler (och) format sina förordningar...⁴⁹

Att Marduk fyllde molnen med vatten påminner om den bibliska berättelsens "vattnet ovan" (1 Mos.1:7). Floderna Eufrat och Tigris utgör också en viss likhet (2:10-14). Himmels och jordens skapelse är nästan ordagrant detsamma (1:1). Deras gränser, regler och förordningar påminner något om Job 38:33 och Ps. 148.

I början av tavla VI finns ett kort avsnitt om människans skapelse, till en viss del jämförbart med 1 Mos 1:26.

(Tavla VI)

När Marduk hör gudarnas ord,

Manar hans hjärta (honom) att forma skickliga verk.

Han öppnar sin mun och vänder sig till Ea

För att meddela den plan han tänkt ut i sitt hjärta:

'Blod vill jag låta samlas och ben bli till.

Jag skall göra en vild, människa skall han heta.

Sannerligen, en vild-man skall jag skapa.

Han skall åläggas att tjäna gudarna.'

/.../

Lite senare i berättelsen nämns att mänskligheten skapas av guden Ea, av Kingus blod, eftersom det var Kingu som hade förlett Tiamat till kampen. Därför dödas Kingu. Efter att Ea skapat mänskligheten konstateras det återigen att människan åläggs att tjäna gudarna.

'Det var Kingu som planlade upproret,

Och fick Tiamat till uppror, och förenade sig i strid.'

De band honom, höll honom inför Ea.

De pålade honom hans skuld och utgjöt hans blod (varelse).

Av hans blod formade de mänskligheten.

Han pålade tjänsten och gjorde gudarna fria.

Efter att Ea, den vise, hade skapat mänskligheten

Hade pålagt han dem att tjäna gudarna

/.../⁵⁰

Den mycket intressanta likheten till den bibliska berättelsen är givetvis att skaparen tänker ut i sitt hjärta vad han skall göra (i detta fall människan).

Atrahasis-myten

Den gammalbabyloniska myten Atrahasis härstammar från 1700-talet f.Kr. (se även Vesas diskussion om Atrahasis).

Myten börjar med att beskriva tiden då människan inte fanns. Universum har redan skapats och gudarna tar hand om den. Men det visar sig att arbetet blir för betungande för dem. För att frigöra gudarna från detta betungande ansvar/arbete beslutar gudarna att skapa människan.

Atrahasis-myten börjar med följande samtal mellan gudarna.

När gudarna, i stället för människan,

Utförde arbetet, bar bördorna,

Gudarnas bördor var för stora,

Arbetet för tungt, bekymren för många,

⁴⁹ Pritchard (red.) *The Ancient Near East. Anthology of Texts and Pictures*, vol. II, 1975, s. 1 f.

⁵⁰ Pritchard (1958), vol I, s. 32-37.

Det stora Anunnaki gjorde Igigi

(Igigi=kollektiv term för en grupp gudar i Babylon, min anm.)

Bar den sjufaldiga arbetsbördan.

Anu deras fader var kung,

Krigaren Enlil deras rådgivare,

Deras Hovmarskalk var Ninurta,

Deras kanal-kontrollant Ennugi.

De tog lådan med lotter

Kastade lott; gudarna gjorde uppdelningen.

Anu gick upp till himmelen,

Och Enlil tog jorden för sitt folk.

Spärren som spärrar av havet

Var bestämd för den förutseende Enki.

När Anu hade gått upp till himmelen,

Och Apsus gudar hade gått därunder,

Himmelens Annunaki

Fick Igigi att bära bördorna.

/.../

Berättelsen säger inte hur den ursprungliga skapelsen gick till. Det enda vi får veta är hur ansvaret i universum delas mellan gudarna. An (himmelsguden) får tydligen himlen på sin lott. Ellil (Enlil?) får ansvaret för jorden och Enki härskar över vattnen. Något senare berättas åter om den börda och de problem gudarna har. Det håller på att ta död på dem! För att göra något åt saken bestämmer gudarna att klaga hos Ellil. Ellil blir så gripen av gudarnas klagan att han brister i gråt. Ellil tänker ut en utväg och uppmuntrar gudarna att hämta mod! Varför? Jo, därför att en av gudarna måste offras.

'Bördan är omåttlig, den tar livet av oss!

Vårt arbete är för hårt, bekymren för många,

Så varenda en av oss gudar

Beslöt att klaga hos Ellil!

Ellil lyssnade på deras tal.

Hans tårar rann.

Ellil talade tröstande,

Riktade sig till krigaren Anu,

Du ädle, ta en kungörelse

Med dig till himmelen, visa din styrka -

Medan Anunnaki sitter framför dig

Kalla fram en gud och låt dem slänga honom till förintelse

Anu lät sin röst höras

Och talade till gudarna, sina bröder,

Vad är det vi klagar över?

Deras arbete var sannerligen för hårt, deras bekymmer för många.

/.../

Låt henne skapa en dödlig människa

Så att han må bära oket...

Så att han må bära oket, Ellils verk,

Låt människan bära gudarnas börda!

/.../

Människan skulle alltså skapas för att bära gudarnas arbetsbörda och deras bekymmer. Denna skapargärning anförtros åt *Mami* (barnmorska-gudinna). Men som sagt måste en av gudarna först dödas. Detta öde möter guden Geshtu-E, ("gud som har intelligens").

Gudarnas barnmorska, kloka Mami,

Du är livmodergudinna, för att bli Mänsklighetens skapare!

Skapa en dödlig, så att han må bära oket!

Låt honom bära oket, Ellils verk!

Låt honom bära gudarnas börda!

/.../

Då skulle en gud bli slaktad.

Och gudarna kan renas genom bad.

Nintu skall blanda lera

Med hans kött och blod

Då skall en gud och en människa

Blandas med varandra i lera.

/.../

Geshtu-E, en gud med intelligens,

Slaktade de i sin samling.

Nintu blandade lera

Med hans kött och blod.

De hörde trumslaget alltid härefter

En ande blev till från gudens kött,

Och hon förklarade den som hans levande tecken.

Anden existerade för att den slaktade guden inte skulle glömmas.

Efter att hon blandat denna lera,

/.../⁵¹

Geshtu-E dödas och av hans kött och blod blandat med lera skapas människan. Men nu är det helt plötsligt Nintu som agerar som skapargud. Det är han som gör en blandning som sedan formas till människa. Kanske spelar Mami en mera symbolisk roll i sammanhanget. Skapelse och födelse tycks flyta in i varandra. Hur som helst blir människan till och får bära den börda gudarna burit till dess.

Den uppenbara likheten till Bibelns berättelse är att människan formas av jord och bär en sorts gudslighet. Även himmel och jord verkar från början vara en enhet som sedan delas.

Olikheterna är något överraskande: gudarna arbetar och bär bördor, ända tills människan skapas för att ta över arbetet. Det verkar vila någon sorts förbannelse över gudarnas arbete. I den bibliska berättelsen är det från första början människans uppgift att bruka och bevaka jorden och råda över den övriga skapelsen, och förbannelsen (bördan) uppstår först i och med syndafallet.

Egyptisk skapelsemyt

En av de allra äldsta skapelsemyterna kommer från Memfis, Egypten, och antas ha uppstått på tiden närmare 3 000 f.Kr., men den text vi har tillgång till är bara från 700 f.Kr.

Själva skapelseberättelsen är monoteistisk, även om andra gudar sedan står omtalade som en del av skapargudens verk. Berättelsen handlar om att skaparguden Ptah tänker ut universum i sitt "hjärta". (Här bör det påpekas att hjärtat betraktades som centrum för människans medvetna, intellektuella liv i gamla tider och speciellt i Mellanöstern, så också i Egypten och även i det gamla hebreiska tänkandet, som vi ser i Bibeln.)

Ptah talar, befäller med sin tunga, skaparguden Atum (totalitet) till existens. Horus och Thoth som nämns i berättelsen är ett par associerat med tanke- och talorgan. Den för oss intressanta delen av berättelsen lyder:

Det blev till såsom ett hjärta och det blev till såsom tungan, (någonting) i såsom till deras *ka*, genom detta hjärta, genom vilket Horus blev Ptah, form av Atum. Den mäktige Store är Ptah, som överför [*liv* till alla gudar], och genom denna tunga, genom vilken Thoth blev Ptah.

(Så) hände det att när hjärtat och tungan fick kontroll över [varje] (annan) lem i kroppen, genom att lära att han (Ptah) är i varje kropp och mun av alla gudar, alla

⁵¹ Texten är hämtad från Internet, Stephanie Dalley's översättning av "Atrahasis and Human Creation" (*Myths from Mesopotamia: Gilgamesh, The Flood, and others*).

människor, [all] boskap, alla krypande ting och [allt] levande, genom att tänka och befalla allting som han önskar.

/.../

Vad ögonen ser, vad öronen hör, vad näsan känner för lukt i luften förmedlar de till hjärtat. Det är detta som får varje fullbordat (koncept) att bli till, och det är tungan som uttalar vad hjärtat tänker.

Så blev alla gudarna formade och hans Ennead fullbordat. Sannerligen, all gudomlig ordning blev till genom det som hjärtat tänkte och tungan befallde.

/.../

(Så) hände det att det sades om Ptah: 'Han som gjorde allt och bringade fram alla gudarna till existens.' Han är sannerligen Ta-tenen, som bringade fram gudarna, för allting kom till från honom, näring och försörjning, offer till gudarna, och varje gott ting. Så upptäckte och förstod man att hans styrka är större än (andra) gudars. Och så var Ptah nöjd, efter att han hade gjort allting, så väl som den gudomliga ordningen.⁵²

Berättelsen låter svårförståelig, men det kommer ändå tydligt fram att det talade ordet är verksamt, vilket givetvis liknar den bibliska berättelsens upprepade "Gud sade". Även likheten till Ps. 33:6,9 och 148:5,6 samt Job 38:33 är uppenbar i detta sammanhang. Att Ptah var nöjd påminner naturligtvis mycket om de upprepade "Gud såg att det var gott" i den bibliska skapelseberättelsen, och kanske speciellt 1 Mos. 2:2.

Vid sidan av dessa mycket intressanta likheter finns det också en hel del i denna gamla egyptiska berättelse som skiljer sig från den bibliska berättelsen, som t.ex. alla de olika gudarna och hur de träder in i träd, sten, lera osv. (avgudabilder tillverkade av människor?). Jag har dock inte citerat något av detta sistnämnda här.

Myten är ett utomordentligt bra exempel på skapelse ur intet-tankens; det gudomliga ordet frambringar allting till existens.

Egyptisk variant av skapelsens lov (Psalm 104)

I Egypten har man funnit en märklig parallell till det bibliska skapelsens lov i Ps. 104, Akhenatens hymn. Faraon Akhenaten, eller Amenophis IV, 1353-1335 f.Kr., avvek från sin tids rådande polyteistiska religion och tillbad Aton, solguden (en gammal egyptisk gud som för övrigt hette Re), som den ende skaparguden. Han lyckades dock inte genomföra monoteismen i sitt land i stort.

I Akhenatens berömda hymn till Aton (solen) finns häpnadsväckande likheter till Ps. 104, ibland är ordalydelsen nästan identisk. Hymnen i sin helhet är en liknande skapelsens lov som Ps. 104, och hyllar skaparen, hans verk och hans godhet mot sin skapelse. Jag citerar valda avsnitt, utan närmare kommentarer, med endast några viktiga Psaltarhänvisningar inom klammer.

/.../

Varje lejon kommer fram från sin lya;

Alla krypande ting, de sticker.

Mörker är ett *hölje*, och jorden är i stillhet.

För han som gjorde dem vilar i sin horisont.

I gryningen, när du går upp i horisonten,

När du skiner som Aton på dagen,

Jagar du iväg mörkret och ger dina ljusstrålar.

De Två Länderna är i festligheter *varje dag*,

Uppväckta och stående upp på (sina fötter),

Ty du har rest dem upp.

De tvättar sina kroppar, tar (sina) kläder,

Deras händer är (uppräckt) i lovprisning i din närvaro.

[I] hela världen gör de sitt verk.

⁵² Pritchard (1958), vol. I, s. 1 f.

Alla djur är nöjda med sin betesmark;
 Träd och växter blomstrar.
 Fåglar som flyger från sina nästen,
 Deras vingar är (utsträckta) i lov till din *ka*.
 Alla djur springer på (sina) fötter.
 Vadhelst som flyger och går ner,
 De lever när du har gått upp (för) dem.
 Båtarna seglar både norrut och söderut,
 För alla vägar är öppna i din närvaro.
 Fisken i floden störtar fram [som pilar] inför ditt ansikte.
 Dina ljusstrålar är mitt i det stora gröna havet. [104:20-23]
 /.../
 Hur mångfaldigt är inte det som du gjort! [104:24]
 De är fördolda för (människans) ansikte.
 O du ende gud, ingen annan är lik dig!
 Du skapade världen i enlighet med din vilja,
 Medan endast du fanns:
 Alla människor, boskap, och vilda djur,
 Vadhelst som finns på jorden, gående på (sina) fötter,
 Och vadhelst som finns i höjden, flygande med sina vingar
 /.../
 Var och en har sin föda, och hans livstid är bestämd [104:27 och 90:10]...
 /.../
 När du går upp, lever de, de växer inför dig.
 Årstiderna gjorde du för att uppföda allt du har gjort,
 Vintern för att svalka dem,
 Och värmen för att de skall smaka *dig*. [104:19]
 /.../
 Världen blev till genom din hand,
 Som du har gjort dem.
 När du har gått upp, lever de,
 När du går ner, dör de.
 Du är liv i dig själv,
 För (endast) genom dig lever man.
 Ögonen är (fästa) vid skönheten tills du går ner.
 Allt arbete läggs ner när du går ner i väst.
 (Men) när (du) går upp igen,
 Blomstrar (allting) för kungen...
 Sedan du lade jordens grund... [104:29,30]⁵³

Hymnen behöver inte kommenteras så mycket mer. Man slås av likheterna mellan den och Ps. 104. Den enda väsentliga skillnaden är att den egyptiska hymnen hyllar solguden i stället för Jahve.

Likheterna har givetvis gett upphov till en omfattande diskussion om sångernas uppkomst och relation till varandra.

Om den egyptiska hymnen nu skrevs av Akhenaten själv eller av någon annan samtida, kommer den från tiden kanske högst 100 år efter Mose. I så fall kan inte Israel ha tagit med sig sången från Egypten, eftersom de redan lämnat landet några årtionden tidigare.⁵⁴ Det är naturligtvis möjligt att Israel senare tog den egyptiska hymnen och formulerade om den till den judiska monoteismen.

Det andra alternativet är att Ps. 104 antingen skrevs eller redan fanns bland Israels folk i Egypten och att Akhenaten mer eller mindre omformulerade den till lämpa sig för Aton-dyrkan (kanske av realpolitiska skäl – han ändrade ju sitt namn i enlighet med sin tro, till Akhenaton som betyder ungefär ”han som tjänar Aton”).

⁵³ Pritchard (1958), vol. I, s. 226-231. Psaltarhänvisningarna inom klammer följer i stort Pritchard.

⁵⁴ Jag utgår här ifrån den traditionella dateringen av Mose och Exodus till ca 1445 f.Kr.

Det är okänt vem som skrev Ps. 104, även om man ofta tillskriver den David, p.g.a. stilistiska likheter med Davids Psalm nr. 103. Hur det nu än är, har Ps. 104 säkerligen sjungits i Israel åtminstone sedan Davids dagar. Sedan togs den bara senare med i Psaltarsamlingen.

Vi kan naturligtvis bara spekulera i denna fråga, eftersom vi inte har några uppgifter om relationen mellan dessa två hymner.

Adapa-myten

Myten om Adapa är inte alldeles enkel att förstå, men den handlar om människans önskan om att finna odödlighet. I berättelsen finner man också något om människans skapelse. Adapa presenteras som någon sorts modellmänniska.

Myten finns på fyra fragment. Den äldsta och längsta versionen (benämns ofta med B) finns i det välkända El-Amarna-arkivet som funnits i Egypten och kommer från 14:e århundradet f.Kr. Tre kortare fragment (A, C och D) har man funnit i den assyriske kungen Ashurbanibals bibliotek, från 600-talet f.Kr.

Texten i alla dessa fynd är mycket fragmentarisk. Den korta texten jag citerar kommer från fragment A. Efter en fragmentarisk början förstår vi att det berättas om skapar- och vattenguden Eas präst Adapa:

/.../

Vid förståelse hade han (Ea) fulländat åt honom (Adapa) för att avslöja landets planer.

Åt honom hade han gett visdom; evigt liv hade han inte gett honom.

I dessa dagar, i dessa år, den vise från Eridu,

Ea, skapade honom som *modellmänniskan*.

Den vise – hans bud kan ingen tillintetgöra –

Den kunnige, den visaste bland Anunnaki är han;

Den oskyldige, den med rena händer, den smorde prästen som följer riterna.⁵⁵

I den bibliska berättelsen skapas också människan som en sorts modell; såsom Adam var, skulle också alla andra vara. Det sista i citatet påminner något om Ps. 24:4, som dock i princip handlar om vilken oskyldig människa som helst. Det är bara ett intressant exempel på människans idealbild av det oskyldiga, rena.

⁵⁵ Pritchard (1958) vol. I, s. 76 f. Myten i sin helhet återfinns på s. 76-80.

Kapitel fem

SKAPELSEBERÄTTELSENA FRÅN MELLERSTA ÖSTERN I HISTORISKT SAMMANHANG OCH I RELATION TILL VARANDRA

I vår genomgång av de olika skapelseberättelserna från Mellersta Östern har vi sett att de äldsta av dem härstammar från tiden omkring år 3 000 – 2 500 f.Kr. I denna kulturmiljö har också den bibliska skapelseberättelsen en gång uppstått och levt vidare. Detta är ett historiskt faktum som tyder på att mänsklighetens ursprung är i Mellersta Östern.

Vilken inbördes (tankemässig) relation har då skapelseberättelserna från Mellersta Östern till varandra? (Se Figur 1 på nästa sida)

Vi har sett att ju äldre berättelsen är desto mer framträder skapelse ur intet-tanken. Tydligast kommer det fram i den egyptiska skapelseberättelsen där Ptah skapar allting genom sitt ord. Det är en föreställning som närmar sig den bibliska Logos-teologin där det gudomliga ordet verkar i kosmos.

Även i den sumeriska berättelsen såg vi att man kanske kan tänka sig att havsgudinnan Nammu skapade ur intet, vilket dock inte är lika entydigt som i den egyptiska berättelsen. Dessa äldsta berättelser har också en mycket mer monoteistisk karaktär än senare; en skapargud framträder tydligt, och andra gudar är skapade varelser.

Den babyloniska berättelsen Enuma Elish har redan glidit ifrån skapelse ur intet-tanken och presenterar skapelseprocessen som en kamp mellan olika gudomligheter och som uppdelning av ett gudaväsen, Tiamat. Den akkadiska Atrahasis-myten är ett annat exempel på detta kamp- och uppdelningsmotiv och koncentrerar sig i första hand kring människans skapelse. Där finns stora likheter till Enuma Elish, t.ex. att människan består av en dödad gud och hans blod, och hon åläggs att tjäna gudarna.

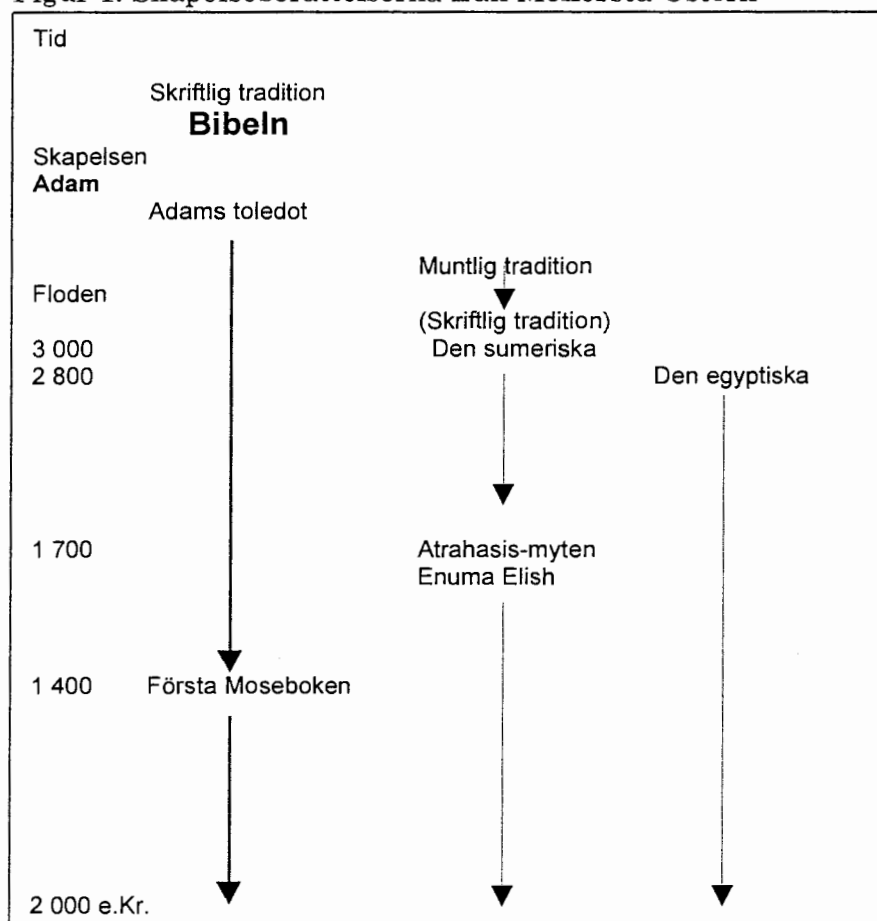
Människans skapelse är över huvud taget ett centralt tema i alla de skapelsemyter från Mellersta Östern som vi har behandlat här, i den egyptiska berättelsen är den dock bara underförstådd. Människan skapas antingen ur jorden (lera) och/eller av ett gudaväsen, förutom i den egyptiska berättelsen där även människan tycks bli till genom det talade ordet. Någon form av gudslighet eller delaktighet i guds väsen kommer också fram i de allra flesta myterna.

De mesopotamiska skapelseberättelserna överlappar ofta varandra, och olika lager av traditioner är sammanflätade, vilket tyder på en lång traditionshistoria. Namn på författare/ägare saknas. Arkeologin visar bara att skrifterna ofta samlades i hela bibliotek, som i många fall ägdes av kungar eller andra makthavare. Det är möjligt att skrifter kopierades fritt och ändrades lätt.

Det känns ofta förvirrande att läsa de gamla myterna, dels därför att de kommer från en så avlägsen tid och kultur med en helt annan föreställningsvärld än vår egen, dels därför att många detaljer ändrats under tidens gång.

Trots det gemensamma vittnesbördet om alltings gudomliga ursprung är själva begynnelsen inte lika klart definierad i de andra skapelseberättelserna från Mellersta Östern som i den bibliska berättelsen. Det kan tänkas bero på att de andra kanske växte fram från muntliga traditioner efter floden (skapelse- och flodberättelserna är ju ofta sammanflätade), och snart kopierades de fritt på olika håll och samlades i bibliotek. Den bibliska berättelsen kan däremot tänkas ha följt med sina ägare och deras familjer och kopierades inte i samma omfattning som de andra. De gamla hebreerna hade ännu ingen kung eller någon annan i central position som skulle ha aktualiserat behovet av bibliotek.

Figur 1. Skapelseberättelserna från Mellersta Östern

Figuren illustrerar den tänkvärda tillkomsthistorian för de olika skapelseberättelserna (kosmogonierna) som härstammar från de bibliska länderna.

Trots sina olika förutsättningar bär alla dessa uråldriga berättelser ett mycket starkt och entydigt vittnesbörd om att bakom skapelsen, universums och människans tillblivelse ligger en gudomlig skapelseakt i tidens begynnelse. – Detta faktum väcker naturligtvis den intressanta frågan var och varför då tanken om utvecklingen uppstod.

SAMMANFATTNING

Gemensamt för skapelsemyterna är framför allt att allting blir till genom någon form av gudomlig skapelse, vilket jag vill understryka mycket starkt. Det kommer fram även i myter som annars avviker från andra skapelsemyter. Bland de olika skapelseberättelsernas gemensamma drag ser vi också att det är vanligt att mörker råder i början, ljuset blir till, Gud/gud/gudar skiljer åt himmelen och jorden, och vattnen tycks ha en central plats. Människan skapas sist, eller åtminstone senare än det mesta av den övriga skapelsen.

I de allra äldsta myterna (sumeriska, egyptiska) finns speciellt viktiga likheter till Bibelns skapelseberättelse, som att kampmotiv saknas, Gud/gudar har inga rivaler, och i vissa fall äger skapelsen rum genom det talade ordet.

Mycket snart kommer dock kampmotivet in i bilden i ursprungsberättelser, som vi ser kanske tydligast i Enuma Elish i Mellersta Östern, och därefter i flera mycket nyare traditioner, som den germanska – för att inte tala om den moderna evolutionsmytens kamp om tillvaron.

Människans skapelse intar en särställning i de allra flesta myterna. Hennes gudomliga ursprung kommer fram på ett eller annat sätt; antingen skapas hon genom det gudomliga ordet, som vi kan förstå i den egyptiska berättelsen, eller av en guds kropp/blod, som i Enuma Elish. I den sumeriska berättelsen skapas människan delvis av lera, liksom i Atrahasis-myten. Gudomligt ursprung och formande av jord har vi naturligtvis också i den bibliska berättelsen.

Totalt sett har de olika skapelsetraditionerna genom tidernas gång växt ifrån varandra och fått drag som uppenbarligen inte härstammar från mänsklighetens kollektiva minne utan är i många fall betingade av lokala förhållanden (som t.ex. de kalla omständigheterna i den germanska myten). Vissa skapelseberättelser har dock bibehållit en mycket likartad innebörd som vi ser i den bibliska berättelsen, ända in i våra dagar, som t.ex. Winnebago-indianernas ursprungsmyt.

Helt och hållet i sin egen klass har vi utvecklingsläran, som saknar stöd i arkeologiska fynd. De gamla grekiska filosoferna spekulerade kring frågan, men den blev aldrig en fulländad idé. En del grekiska filosofer hade i sin tur uppenbarligen hämtat inspiration från äldre myter. De allra äldsta och tydligaste gemensamma dragen som vi finner i skapelsemyter, t.ex. gudomlig skapelseakt, saknas i evolutionstanken. Evolutionsmyten är vår tids skapelseberättelse.

Berättelserna från Mellersta Östern är äldre än den bibliska skapelseberättelsen. Vi har ändå anledning att anta att den bibliska skapelseberättelsen är den ursprungliga och skrevs ner för första gången av det första människoparet. Sedan har den gått i arv från generation till generation, och Noas familj förde den vidare till världen efter floden. Det är mycket möjligt att Israel tog med sig sina lertavlor till Egypten där Mose sedan samlade texten till papyrusrullar.

När människorna efter floden flyttade till nya områden förde de med sig den kunskap de hade om alltings början, skrev ner den (på olika språk efter Babels torn), och olika versioner växte så småningom fram, somliga mer korrumpierade än andra. Sedan har de levt och utvecklats som självständiga traditioner på olika håll i världen.

Trots olikheter bär alla dessa berättelser ändå ett fantastiskt vittnesbörd om alltings gudomliga ursprung. Inga arkeologiska fynd har kunnat motbevisa någonting i den bibliska skapelseberättelsen, tvärtom, ju äldre fynd, desto mer intressanta likheter till den bibliska berättelsen.

Vi började med frågan om alla dessa berättelsers tillförlitlighet, och vi har sett att de uppstått och levt vidare på olika håll i världen, ofta helt oberoende av varandra, vil-

ket talar starkt för att de på ett trovärdigt sätt plockar fram material ur mänsklighetens kollektiva minne, ur en gemensam urkälla som visar hur allting en gång började: genom en gudomlig skapelseakt.

Alternativet vore att alla dessa skapelseberättelser skulle ha uppstått av en ren slump. Men det verkar föga troligt att helt olika människogrunder på olika håll i världen och i helt olika tider och kulturer skulle ha kunnat använda sin fantasi på ett så likartat sätt och prestera fram så likartade berättelser av en ren slump. Nej, tack vare arkeologin kan vi följa en röd tråd som leder oss till en gemensam historisk urkälla om mänsklighetens början i Mellersta Östern.

Den apostoliska trosbekännelsens "Vi tror på Gud Fadern, allsmäktig, himmelens och jordens skapare" kan tack vare arkeologin läsas ännu tydligare än någonsin tidigare.

DEL TVÅ

Floden i historiskt och arkeologiskt perspektiv

INLEDNING

En av den mänskliga historians märkligaste berättelser är syndafloden¹ i Bibelns första bok. Enligt den bibliska berättelsen orsakades floden av människans ondska. Gud förkunnar sin dom över människan och låter floden komma över jorden för att förgöra allt levande från jordens yta. Gud förgör dock inte alla. Noa, en rättfärdig man, får veta vad Gud ämnar att göra. Gud vill rädda honom och hans familj (hustru och tre söner med deras hustrur) samt alla landlevande djur (för att bevara livet på jorden). Han befäller Noa att bygga en ark. Noa lyder, och när arken är färdig går han med sin familj in i arken samt med de djur som kommer till honom. Därefter kommer floden och förintar allt levande från jordens yta.

Vattnet steg högt över jorden och arken drev på vattnet. Allt högre steg vattnet över jorden, *tills det täckte även de högsta bergen under himlen*. Vattnet steg mer än sju meter över bergen. Hela myllret av varelser på jorden gick under: fåglar, boskap och vilda djur, allt liv som jorden vimlar av, och alla människor. *Allt som levde och andades dog*, alla varelser som levde på land.²

Vi har svårt att föreställa oss omfattningen och innebörden av denna berättelse: att *hela* jordklotet skulle ha täckts under vattnet; att *allt* levande på land gick under.

Är denna berättelse verkligen en sann beskrivning av en *faktisk* händelse? De flesta skulle nog utan vidare svara med ett klart nej. Berättelsen låter helt enkelt otrolig! Berättelsens karaktär (dess allomfattande vidd) har därför gjort att den stora majoriteten av olika forskare, både teologer och naturforskare, har ifrågasatt dess *historicitet*.

Min uppgift här blir då att diskutera denna fråga: undersöka om floden verkligen var en *historisk* händelse i den betydelsen att den ägde rum *i historisk tid* och i den *omfattning* som Bibeln beskriver den. Det gäller naturligtvis för mig att försöka definiera vad man menar med en *verklig historisk händelse* och hur man kan avgöra vad som är *tillförlitlig* återgivning av historia. Med andra ord måste man kunna ställa upp kriterier som kan hjälpa en att acceptera någonting som trovärdigt i ett historiskt perspektiv.

Min frågeställning försöker jag besvara framför allt utifrån arkeologiskt material genom att titta på några av de viktigaste fynd man har gjort beträffande floden och genom att försöka bedöma dessa fynds historiska trovärdighet. Men jag ska också diskutera den judekristna traditionen beträffande floden samt flodberättelser i resten av världen.

Jag har organiserat materialet så att jag först (kapitel ett) diskuterar floden i den kristna kyrkans och sedan i judendomens tradition och sedan i resten av världen. Därefter

¹ Ordet "syndaflod" är egentligen lite vilseledande. Den är en återgivning av tyskans Sintflut. Det hebreiska ordet, *mabbul*, betyder helt enkelt "flod", en stor vattenmängd. I LXX (Septuaginta, GT på grekiska) har översatt mabbul med *kataklysmos* som betyder "flod", "översvämning". Jag har genomgående använt ordet "flod" för att hålla mig till Bibelns ursprungliga tanke.

² Första Moseboken 7:18-22. *Tre bibelböcker*. I översättning av bibelkommissionen, Atlantis, 1991. Härfter förkortat *3bb*. Alla citat från Första Moseboken kommer från denna översättning om inte annat anges.

(kapitel två) tar jag upp den viktiga frågan om historia. Vad är historia? Hur nalkas man historiska texter? Hur bedömer man deras trovärdighet? I den tredje delen (kapitel tre) tar jag upp några av de viktigaste arkeologiska fynd man har gjort beträffande floden. Därefter (kapitel fyra) diskuterar jag texternas inbördes relation och beroende respektive oberoende av varandra, författarskap och deras värde som historiskt material. I kapitel fem diskuterar jag fossilens betydelse för flodberättelsen. Hela diskussionen slutar sedan med en sammanfattning. I slutet finns tre tillägg. I dem diskuterar jag vissa centrala frågeställningar som berör vårt ämne här. Tillägg 1 handlar om Noas ark. Tillägg 2 kulturen och floden. Tillägg 3 historia och förhistoria. Men först en kort diskussion om flodens omfattning.

Lokal eller global flod?

I dag är det ganska populärt att de som accepterar den bibliska flodens realitet i någon mening tolkar berättelsen som på sin höjd en lokal katastrof.³

Denna idé möter dock många och svårlösta problem. Om floden bara varit en lokal katastrof, varför då bygga en kolossal ark? Man kunde ju ha undvikit floden genom att fly undan flodvatten till högre terräng. Frågan blir ännu besvärligare när vi tänker på Guds del i det hela. Varför befäller en rationell och *allvetande* Gud Noa bygga en ark när han visste att floden endast skulle omfatta lågländerna i området kring Eufrat och Tigris? I stället för att befälla att bygga en ark varför befällde inte Gud Noa att fly upp till de omkring liggande bergen för att komma undan floden? Och varför tala om djuren över huvud? Olika djurarter hade ju spridit sig över hela världen och skulle ha bevarats även om alla de som levde i Mesopotamien hade dött. Nej, vi hamnar i orimligheter om vi inte utgår ifrån att flodberättelsen handlar om en *världsvid* flodkatastrof.

I *Koranen* finner man en intressant detalj som har med frågan lokal eller global katastrof att göra. Det är ett samtal mellan Noa och en av hans söner. Floden tycks redan ha börjat när Noa väddar till en av sina söner att komma in i arken, men han vill inte lyssna till sin fader.

Och den (arken) for åstad med dem bland vågor höga som berg, och Noa kallade sin son, där han stod på avstånd: "Käre son, stig på med oss och stanna ej hos de otrogna!" Han svarade: "Jag skall taga min tillflykt till ett berg som skyddar mig mot vattnet." Då sade Noa: "I dag kan ingen annan skydda dig mot Guds bud än han, som förbarmar sig", och en våg skilde dem åt, och han hörde till dem, som dränktes.⁴

Här framgår det uttryckligen att fly upp till bergen inte skulle vara ett annat sätt (utöver arken) att rädda sig undan floden.

³ Denna tolkning är ganska vanlig bland mera konservativa kristna. Så t.ex. Bernard Ramm, *The Christian View of Science and Scripture*, Eerdmans, 1954; E. K. Victor Pearce, *Who was Adam* (3 uppl.), 1987; Douglas C. Spanner, *Biblical Creation and the Theory of Evolution*, The Paternoster Press, 1987. Lokal flod-teori verkar dock vara ett desperat försök att harmonisera Bibeln med den moderna naturalistiska världsbilden som inte accepterar Noas flod över huvud. Själva texten ger inga antydningar om en lokal katastrof.

Accepterandet av tanken om en lokal flod gör att man är tvingad till att ge ny innebörd för vissa detaljer i Bibelns berättelse. Spanner t.ex. menar att Noas ark strandade "vid foten" ("foothills", sida 145) av Ararat och inte "stående på Araratberget". Enligt Spanner drabbade floden endast låglandet genom att ett häftigt skyfall råkade sammanfalla med en flodvåg från Persiska viken. En uppmärksam bibelläsare märker att den bibliska berättelsen säger ingenting om någon flodvåg från havet. Floden orsakades av ett häftigt skyfall kombinerat med vatten från underjordiska källor.

Två av de senaste bidragen till den lokala översvämningsmodellen är William Ryan & Walter Pitman, *Noah's Flood. The New Scientific Discoveries About the Event That Changed History*, Simon & Schuster, 1998; Robert M. Best, *Noah's Ark and the Ziusudra Epic. Sumerian Origins of the Flood Myth*, Enlil Press, 1999. Se också "Inledning" till "Första Moseboken" i 3bb.

⁴ Söran 11:44-45. Enligt den bibliska berättelsen kom alla Noas söner in i arken.

En mera populär tolkning är att ta hela berättelsen som en myt eller som en legend och saga.⁵ En del tolkar floden som en allegori.⁶ Traditionellt har den kristna kyrkan accepterat floden som en världsvid katastrof.⁷ Låt oss därför titta på den traditionella tolkningen av floden.

⁵ Med myt menar man då inte en osann berättelse utan snarare fungerar myten som ett "symboliskt sätt [att berätta] om livet... Den är inte osann, den förmedlar sanningar om livet, som är svåra att förmedla på ett annat sätt." Cristina Grenholm, *Vad tror du på*, Verbum, Utbildningsradion, 1994, s. 150. Den mytiska tolkningen är ganska vanlig bland mera liberalt inriktade kristna kyrkor och författare. Utöver Grenholm citerar vi bara en svensk forskare till, Helmer Ringgren. Han skriver: "Det är typiskt för hela den israelitiska urhistorien, att mytologiskt material används och infogas i en historisk ram. Skapelsen är historiens begynnelse, syndaflo- den är en händelse i mänsklighetens historia." *Israels Religion*, Svenska bokförlaget, 1965, s. 49. Den mytiska tolkningen av texten är naturligtvis ett mycket subjektivt företag. Det blir var och ens godtyckliga och subjektiva val mellan det som man anser vara historisk verklighet och det man anser vara mytologiskt inslag. Egentligen vet man inte vad man tror (eller vet för den delen). Här blir man påmind av nobelpristagaren Steven Weinbergs tänkvärda ord:

Religiöst liberala är i viss mening även i anden ännu längre borta från vetenskapsmännen än vad fundamentalister och andra konservativa är. Konservativa i likhet med vetenskapsmän kan säga dig att de tror på vad de tror därför att det är sant snarare än att detta gör dem goda och lyckliga. Många religiöst liberala tycks tänka att olika människor kan tro på olika och varandra uteslutande saker utan att någon av dem har fel så länge deras tro 'fungerar för dem'...

Wfgang Pauli blev frågad en gång om han tyckte att en särskilt illatänkt uppsats i fysik var fel. Han svarade att ett sådant omdöme skulle vara alldeles för snällt – uppsatsen hade inte ens fel. Jag tycker att religiöst konservativa har fel i det de tror på, men de har inte glömt vad det verkligen betyder att tro på någonting. *De religiöst liberala tycks för mig inte ens ha fel. (Dreams of a Final Theory, Vintage, 1993, s. 205-206). (Kursiv min)*

Med legend menar man en uppdiktad historia, en saga utan verklighetsförankring. Denna tolkning eller snarare förståelse av flodberättelsen är vanlig bland dem som av någon anledning är intresserade av den bibliska berättelsen, som t.ex. evolutionister som Norman Newell (se nedan not 6).

⁶ Norman D. Newell i *Creation and Evolution. Myth or Reality?*, Columbia University Press, 1982. Newell påstår i sin bok att den vattenmängd som idag finns inte på långt när skulle räcka till att täcka alla höga berg. Newell gör naturligtvis det misstaget att han antar att jordens topografi var likadan före floden som nu, nämligen att bergen var lika höga då som nu. Bibeln tycks dock ge en helt annan bild av detta. Faktum är att om jordens yta var plan skulle den vara täckt av ett hav nästan 2,5 kilometer djupt. Ariel A Roth, *Origins. Linking Science and Scripture*, Review & Herald, 1998, s. 208.

⁷ Denna förståelse är vanlig hos bibliska skapelsetroende och är också denna författares åsikt. Vesa Anala, *Vetenskap som berättarkonst*, Arfus, 1997; se också t.ex. Mats Molén, *Vårt ursprung*, Salt & Ljus, 1988. En klassiker är John Whitcombs och Henry Morris *Genesis Flood*, Baker Book House, 1961 (flera upplagor).

Kapitel ett

FLODEN I KRISTEN OCH JUDISK TRADITION

Eftersom både den kristna och den judiska traditionen är så omfattande i både tid materialhänseende är jag tvungen att begränsa mig kraftigt. Jag hoppas dock att jag har lyckats göra ett nedslag i materialet på så sätt att det blir representativt för mitt syfte här: att peka på flodens bestående intryck i de båda traditionerna.

Floden i kristen tradition

Den traditionella kristna tolkningen har varit att läsa Bibelns flodberättelse *naturligt* och acceptera dess världsvida omfattning. Kyrkofadern *Ireneus* (ca 130-200) skriver:

När till sist Guds dom gick över världen genom en flod i det tionde släktledet efter den första skapelsen befanns endast Noa rättfärdig. Genom sin rättfärdighet blev han själv räddad liksom hans hustru och tre söner med deras hustrur. De stängdes in i arken tillsammans med alla de djur som Gud hade befallt Noa föra in i arken. Och medan ödeläggelsen gick fram över alla, både människor och andra levande varelser på jorden, räddades de som skyddades av arken.⁸

En ännu äldre kristen författare än *Ireneus* var *Clemens av Rom*⁹ som i sitt första brev till Korintierna (9:4) skriver: "Noa som befanns rättfärdig förkunnade genom sin tjänst pånyttfödelse för *hela världen*, och genom honom frälste Herren *alla de varelser som endrånligt gått in i arken*."¹⁰

Flodens historiska verklighet i den tidiga kristna traditionen bevitnas också av det faktum att man gjorde allvarliga försök att hitta Noas ark. Så gjorde t.ex. en tidig kristen författare, *Julius Afrikanus* (200-talet), som besökte Ararat i detta syfte.¹¹

Noas ark kom också att bli en bild av den kristna kyrkan. Så som i Noas ark fanns både rena och orena djur så också i den kristna kyrkan. Där finns både rena och orena kristna som kan bli räddade på samma sätt som djuren i arken.¹² Endast i arken och endast i kyrkan kunde man bli räddad.

⁸ Ireneus, *Bevis för den apostoliska förkunnelsen*, Artos, 1997, s. 26. Kursiveringar mina.

⁹ Man vet inte när Clemens levde, men hans första brev till Korintierna bör ha skrivits ca 96. Enligt traditionen var Clemens den fjärde av biskoparna i Rom räknad från aposteln Petrus. Clemens-citatet är hämtat från Olof Andréns översättning av *De apostoliska fäderna*, Skeab Verbum, 1967.

¹⁰ Clemens säger inte uttryckligen att floden var en världsvid katastrof men man bör ändå tolka honom så när han skriver att endast "alla de varelser", både människor och djur, som gick in i arken blev räddade.

¹¹ Henry Chadwick, *The Early Church*, Penguin Books, 1967, s. 103 (se också sida 280).

¹² Chadwick (1967) s. 88, 221. Jaroslav Pelikan, *The Emergence of the Catholic Tradition (100-600)*, The University of Chicago Press, 1971, s. 157-159.

I denna förståelse av floden, som en världsomspännande händelse, följer den tidiga kristna traditionen naturligtvis *nytestamentliga* författare. Enligt Matteus accepterade Jesus flodens världsvida omfattning. "Ty som det var i Noas dagar... [u]nder tiden före floden åt man och drack, gifte sig och blev bortgift, ända till den dag då Noa gick in i arken,... *floden kom och förde bort alla*."¹³

Denna tradition gick vidare och blev den förhärskande uppfattningen inte bara i kyrkan utan också inom de framväxande naturvetenskaperna.

Under den klassiska katastrofismens¹⁴ tid (1600-1800-talet) togs flodens världsvida omfattning som en given sanning. "Det fanns inget tvivel om flodens historiska verklighet", som Gillespie har uttryckt det.¹⁵ Naturforskare som t.ex. Thomas Burnet (1635-1715), William Whiston (1667-1752), Isaac Newton (1644-1727) och Nils Stensen (1638-1686) accepterade den bibliska berättelsen som en världsvid katastrof.¹⁶ Idag accepteras flodens världsvida omfattning av moderna skapelsetroende.¹⁷

Två av den moderna skapelsetrons representanter, Paul Nelson och John Mark Reynolds har beskrivit den moderna skapelsetron under följande fyra korta punkter:

1. Den har en öppen vetenskapsfilosofi.
2. Alla grundformerna skapades direkt av Gud under skapelseveckan så som den beskrivs i Första Mosebokens 1. och 2. kapitel.
3. Förbannelsen i Första Moseboken 3:14-19 har på ett avgörande sätt påverkat naturens ekonomi.
4. Noas flod var en historisk händelse, världsomfattande i dess utsträckning och effekter.¹⁸

¹³ Matteusevangeliet 24:37-39, se också Lukasevangeliet 17:26-27 och Andra Petrusbrevet 2:5; 3:6 (jfr Första Petrusbrevet 3:20).

¹⁴ Med den klassiska katastrofismen menar man de idéer som var förhärskande i de västerländska vetenskapskretsarna på 16- 1800-talet. Enligt katastrofismen omformades jordens yta av plötsliga och katastrofala förändringar. Den klassiska katastrofismen omfattades av både *plutonismen* (vulkanismen) och *neptunismen* (enligt vilken det mesta av jordens sedimentavlagringar har blivit till genom vattenpåverkan). Noas flod accepterades som en verklig historisk katastrof. Jag har inkluderat i den klassiska katastrofismen också den tidiga flodgeologin (1 600 - 1 700-talen).

Den klassiska katastrofismens grundläggande tankar har 'återuppstått' under den senaste tiden i form av *neo-katastrofism*. Enligt denna måste man acceptera idén om att jordens geologiska formationer har huvudsakligen orsakats och formats av katastrofala händelser. För en översikt i den klassiska katastrofismen se, Charles Coulston Gillespie, *Genesis and Geology*, Harper & Row, 1951. För neo-katastrofism, se Derek Ager, *The New Catastrophism*, Cambridge University Press, 1993.

¹⁵ Gillespie (1959) s. 42.

¹⁶ För dessa och andra naturalisters syn på skapelsen och floden, se John C. Greene, *The Death of Adam. Evolution and Its Impact on Western Thought*, The Iowa State University Press, 1959. Norman Cohn, *Noah's Flood. The Genesis Story in Western Thought*, Yale University Press, 1996.

¹⁷ Den moderna skapelsetron uppstod under den första delen av 1900-talet men har blivit en världsvid rörelse först efter 60-talet. Här några litteraturtips. Molén (1988); Edgar Andrews, *Ur intet, Det Står Skrivet*, 1978, Henry Morris, *History of Modern Creationism*, Master Books, 1984, Ariel A Roth, *Origin. Linking Science and Scripture*, Review and Herald, 1998. För en mera kritisk analys av skapelsetrons historiska utveckling, se Roland L. Numbers, *The Creationists. The Evolution of Scientific Creationism*, University of California Press, 1991.

En ännu nyare rörelse är *Intelligent Design Movement*. Den är ett 1990-tals fenomen. Den förespår inte en strikt kreationistisk tolkning av jordens och livets historia, men bland dess ledande personer finns strikta kreationister (*young-earth creationists* som termen ofta lyder på engelska). För Intelligent Design Movement se J. P. Moreland (red.) *The Creation Hypothesis. Scientific Evidence for an Intelligent Designer*, InterVarsity Press, 1994; William A. Dembski (red.), *Mere Creation. Science, Faith & Intelligent Design*, InterVarsity Press, 1998.

¹⁸ J. P. Moreland & John Mark Reynolds (red.), *Three Views on Creation and Evolution*, Zondervan, 1999, s. 42. Med en "öppen vetenskapsfilosofi" menar författarna en filosofisk diskurs utan förhindrande regler, tving-

I Sverige är den allkristna föreningen GENESIS den som företräder denna syn på skapelsetro.

Men låt mig gå över till den judiska traditionen beträffande floden.

Floden i judisk tradition

Först vill jag definiera vad jag menar med judendomen i detta sammanhang. Med judendomen menar jag perioden som omfattar tiden efter exilen (ca 450 f.Kr.) till ca år 300 e.Kr. och gammaltestamentliga skrifter utöver Första Moseboken. Låt oss bara kort titta på hur judarna under denna period tolkade och förstod den bibliska flodberättelsen.

En viktig person från denna period är *Flavius Josefus* (37-100), den judiske historikern, som var samtida med Jesus och apostlarna. Josefus stora verk, *Judarnas historia*, är en ovärderlig källa till det judiska folkets historia. Beträffande hans syn på floden återger han i princip berättelsen i Första Moseboken. Han skriver:

När Gud gav tecknet började det regna och vattnet föll ner i fyrtio hela dagar tills det nådde *femton alnar över jorden* och som är orsaken till att så få (människor och djur, min anm.) blev bevarade eftersom de hade *ingen plats* att fly undan."¹⁹

Något tidigare (Book 1, III, 3) skriver han:

I enlighet [med Guds befallning] gick han (Noa) in i arken, han och hans söner och deras hustrur /.../ men också /.../ alla sorters levande varelser, hankön och honkön, för att bli bevarade [på jorden].

Det framgår klart att Josefus tolkade floden vara en allomfattande katastrof. Vattnet täckte hela jorden och förgjorde allt liv från jordens yta.

Noas flod nämns också i många av de s.k. gammaltestamentliga *pseudepigrapherna*.²⁰

I en skrift som bär namnet *Adams uppenbarelse*²¹ beskrivs floden ganska ingående. "Gud den Allsmäktige" skulle låta regnet falla över människor för "att förgöra allt kött från jorden..." (3:3) I arken skulle Gud bevara Noa och hans familj med alla djuren på jorden och alla fåglar under himlen (verserna 6 och 7). Det är ingen tvekan om att det är fråga om en världsomspännande flodkatastrof.

En annan – och mycket viktigare – skrift är *1 Hanoks* bok.²² I kapitel 54, verserna 7-10 skriver författaren:

Och i dessa dagar (dagarna före och under Noa, min anm.) skall straffet från andarnas Herre gå ut och de (andarna (änglarna?), min anm.) skall öppna vattnets himmelska förådshus utöver de vattenkällor som är på jorden. Och allt vatten skall förenas med allt annat vatten... Och de *skall utplåna alla dem som bor på jorden och alla dem som bor*

ande metafysik och definitioner, t.ex. att bara vetenskapsfilosofi som utgår från naturalismen skulle vara den enda "rätta".

¹⁹ Flavius Josefus, *Antiquities of the Jews*, Book 1, III, 5. Alla översättningar från Josefus är mina egna från Whistons engelska text, *Josephus. Complete Works*. Pickering & Inglis, 1981. I sin bok hänvisar Josefus till andra (hedniska) historiker och nämner den babyloniske historikern Berossos vid namn. Josefus skriver: "Alla hedniska historiker nämner floden och denna [Noas] ark. bland dem Berossos babyloniern..." (Book 1, III, 5)

²⁰ *Pseudepigraph* betyder "falsk skrift". Dessa är ofta skrivna av okända författare under ett falskt namn (ofta i en gammaltestamentlig persons namn i syfte att ge skriften auktoritet). Alla uppgifter som handlar om pseudepigrapher har jag hämtat från James H. Charlesworth (red.) *The Old Testament Pseudepigrapha* (två band), Doubleday, 1983, 1985. De svenska översättningarna är min egna från de engelska översättningarna som finns i Charlesworth.

²¹ *Adams uppenbarelse* är svår att datera men den antas ha skrivits någon gång under de tre första århundradena e.Kr.

²² *1 Hanok* (*Hanok* heter ibland *Enok*) antas ha skrivits någon gång mellan andra århundradet f.Kr och första århundradet e.Kr.

under jorden och dem som bor under himlens yttersta ändar. För sina förtryckande gärningar som de (onda människor, min anm.) inte har brytt sig om (ångrat, min anm.) och som de har utövat på jorden, skall de förgöras genom [floden].

I kapitel 67:2 lovar Gud beskydda arken. "Jag skall lägga mina händer på den och beskydda den och allt livs säd skall utgå från den, och en ersättning (generationer) skall komma så att jorden inte förblir tom (utan invånare)."

Här är det mycket klart att floden hade varit allomfattande till sin karaktär. Allt levande som fanns på jorden förgick.²³

I 2 Baruks bok²⁴ (56:16) finner man samma tanke. "Och dessa som levde på jorden *gick allesammans under genom flodens vatten.*" 3 Baruk²⁵ (4:10 i den grekiska versionen) nämns flodens allomfattande förstörelse. Man anger t.o.m. antalet "jättar" som gick under i floden. "I.../ när Gud sände floden *över jorden och förgjorde allt kött* och 409 000 jättar, och vattnet steg 15 alnar *över höjderna* och översvämmade paradiset också och dödade varje blomma, ..."

Floden nämns också i 4 Esra²⁶ (3:10-11). I en ytterligare skrift som bär namnet *Högtider*²⁷ (*Jubilees* 5:19-6:1-4) har man en trogen återgivning av floden i Första Moseboken. I *Sibylline oracles*²⁸ finns ett långt avsnitt (1:125-280) där floden beskrivs i detalj. Författaren skriver hur "alla stormvindar blåste" och "vattnets alla källor förlöstes när de mäktiga portarna i himlen öppnades och från jordens inre och ur dess ändlösa djup kom omätliga vattenmängder fram och *hela den väldiga jorden täcktes* av vatten." (1:220-224)

Exempel från pseudepigrapher skulle kunna mångdubblas när det gäller floden, men dessa några får räcka.

En ytterligare skriftsamling som kan inkluderas i den judiska traditionen är de s.k. *Apokryfiska*²⁹ böckerna. En av dessa är 2 Esdra³⁰. Författaren skriver hur Adams efterkommande syndade mot Gud och hur Gud

sände floden över dem som bor på jorden och förgjorde dem. Samma straff kom *över alla*: döden över Adam och floden över denna generation (Noas generation, min anm.). En man, Noa, räddade du, och hans hus och alla hans rättfärdiga efterkommande," (3:9-11).

I *Salomos vishet*³¹ (10:4) kan man läsa: "När jorden sedan översvämmades för hans (Kains) skull, blev visheten den rättfärdiges lots och räddade världen med hjälp av ett simpelt träskrov."

²³ I kap. 65-67 skriver författaren hur Hanok i samtal med Noa profeterade flodens ankomst. Senare kommer Gud själv till Noa för att uppenbara för honom den kommande katastrofen. I kapitel 83 återger Enok den uppenbarelsen han hade fått angående floden till sin son Metusela.

Just då sov jag i min farfars Mahalales hus och jag såg i en syn hur himlen slungades ned och ryckte till sig och övertäckte jorden. När den föll över jorden såg jag hur jorden uppslukades av det stora djupet, berg föll på berg och klippor föll på klippor och alla träd blev uppräckta och sjönk in i det stora djupet /.../ Jag började ropa högt och sade: "Jorden kommer att förintas." /.../ "Hur förskräckliga ting har du inte sett min son! Du har sett en mäktig syn. All världens synd sjönk i det stora djupet och blev till intet i den stora förintelsen." (83:3-5,7)

Ett par från Bibelns berättelse avvikande detaljer finner man i Enok. Flodvattnet skulle bli giftigt, och änglarna byggde arken och inte Noa själv.

²⁴ 2 Baruk dateras till ca år 100 e.Kr.

²⁵ 3 Baruk skrev någon gång under första och tredje århundradet e.Kr.

²⁶ 4 Esra brukar dateras till senare delen av första århundradet e.Kr.

²⁷ Dateras till andra århundradet f.Kr.

²⁸ *Sibylline Oracles* skrevs någon gång mellan andra århundradet f.Kr. och första århundradet e.Kr. Sifferorna (125-280) anger radnummer i den engelska texten och inte versindelning.

²⁹ *Apokryf* betyder "hemlig". Deras tillkomst dateras till tiden från ca 300 f.Kr. till ca 100 e.Kr.

³⁰ Antas ha skrivits ca år 100-120 e.Kr.

*Dödahavsrullarna*³² har också några korta hänvisningar till floden men då närmast genom att bara nämna Noas namn, som t.ex. 4Q534-536³³ (en av mystiken präglad skrift) som beskriver Noas födelse. En annan skrift som nämner Noa är 4Q213-214. I en skrift (4Q252) finner man en ganska trogen återgivning av floden. Det för oss relevanta textavsnittet lyder följande: "I andra månaden i just denna dag bröt alla djupets källor fram och himlens fönster öppnades så att det regnade fyrtio dagar och fyrtio nätter... *Vattnet ökade på jorden under 150 dagar...*" Sedan berättar man vidare hur Noas ark till slut strandade på Ararat. Och efter en tid (tre månader) kommer bergstopparna fram, och åter efter en tid lämnar Noa arken.

Gamla Testamentet

Naturligtvis är den viktigaste skriften i den judiska traditionen *Gamla testamentets* böcker. Överraskande nog är det få texter i Gamla testamentet som berör floden. Låt oss titta på dessa få tillfällen för att se om de ger uttryck för en världsomspännande katastrof.

I Psalm 29:10 finner vi följande uttryck: "Herren på sin tron befallde floden att komma."³⁴ Här får man en känsla av att texten handlar om en stor flod. Texten är dock oklar i dess syftning. Den kan syfta till floden på Noas tid men kan lika väl tolkas syfta på Guds befallning på den tredje skapelsedagen i 1 Mos. 1:9 då det torra land kom fram ur vattenmassorna.³⁵

En del av Psalm 104 har man också tolkat beskriva floden. De relevanta verserna är 6-9. Texten är dock oklar i dess syftning. Är dessa verser en återgivning av skapelseberättelsen i 1 Mos. 1:2-10 eller en återgivning av floden i 1 Mos. 6:9-8:13? Oavsett om man tolkar dessa verser i Psaltaren beskriva skapelsen eller floden är en sak klar: texten talar om ett världsomspännande hav som täckte hela jorden.³⁶

En mycket klar återgivning av floden finns i profeten Jesajas bok. "Ty som jag (Gud, min anm.) gjorde vid Noas flod,... som jag då svor att Noas flod inte mer skall komma över jorden,..." (Jes. 54:9) Här framgår det tydligt att flodvattnen kom "över jorden" i den betydelsen vi finner det i Första Moseboken, att allting täcktes av vatten.

Utöver dessa texter står det inte mera om floden i Gamla Testamentet. Noa som en historisk person nämns vid något enstaka tillfälle (utöver första Moseboken) i Första Krönikaboken (1:4) och i profeten Hesekiels bok (14:14,20).

³¹ Tillkom ca år 50 f.Kr.

³² *Dödahavsrullarna* är en benämning för ett av århundradets mest betydande arkeologiska fynd. Den första upptäckten gjordes år 1947. Skriftsamlingen består av religiösa och andra skrifter, t.ex. alla Gamla Testamentets böcker (dock ganska ofta bara som små fragment) utom Esters bok finns med. Skrifterna tillhörde en grupp judar som var samtida med Jesus som hade levt i grottorna vid vadi *Qumran*. Texterna härstammar alltså från tiden kring och före Kristus. Min översättning och uppgifterna kommer från Robert Eisenman & Michael Wise, *The Dead Sea Scrolls Uncovered*, Element, 1992. Eisenmans och Wises bok (som också finns på svenska) betraktas med en viss skepsis från andra forskare. Jag har använt deras bok endast som en källa och inte brytt mig om deras tolkningar av olika texter.

³³ Dessa siffer- och bokstavskombinationer används som identifikation. T.ex. betyder 4Q534 följande: "4" är grotta nummer fyra, "Q" står för *Qumran* och "534" är handskriftsnummer.

³⁴ Enligt Svenska Bibelsällskapets varsamma revision av 1917 års översättning.

³⁵ Bibelkommissionens nyöversättning ger dock en helt annan innebörd för texten. "Herren tronar över himmelshavet." Denna översättning är dock föga trolig eftersom ordet "himmel" inte finns i det hebreiska originalet. I fotnoten säger översättaren om "himmelshavet": "Samma hebreiska uttryck används om den stora översvämningen 'floden' (1 Mos. 6:17; 7:10 f.)." Alltså varför översätta ordet *mabbul* här med "himmelshavet" när ingenting i textsammanhanget talar för en sådan översättning? Den gamla (1917) översättningen är att föredra.

³⁶ Personligen föredrar jag det första alternativet. Psalm 104 säger ingenting om människans ondska. Psalm 104 är en mäktig lovsång till Skaparen. Sången påminner också mycket om en annan, en icke-biblisk lovsång, den s.k. *Akh-en-Aton* hymnen från Egypten. Också den är en lovsång till skaparguden (i detta fall till solguden Aton).

Gamla testamentet (utöver själva flodberättelsen i Första Moseboken) talar förvånansvärt lite om floden. De få texter som finns tycks dock entydigt tala för en flod av en världsomspännande omfattning.³⁷

Sammanfattningsvis kan vi säga att den judiska litteraturen (de texter jag har tittat på) ger en ganska entydig bild av floden. Den var en *världsomspännande katastrof* vars syfte var att förgöra *allt* liv från jordens yta utom Noa och hans familj samt alla de djur som var med i arken. Floden orsakades var människans synd. Den var Guds straff.

³⁷ Nära den gammaltestamentliga traditionen ligger naturligtvis islams heliga skrift, *Koranen*. Också i *Koranen* finner vi berättelsen om floden. I den elfte Süran finner man bl.a. tanken att Noa varnade folket för den kommande floden (Sūra 11:27). Lite senare berättas det om uppenbarelsen Noa fick och sedan följer befallningen att bygga arken: "Förfärdiga en ark inför våra (änglars?) ögon och efter vår anvisning och tala ej med mig om dem, som göra orätt! De skola förvisso dränkas." Och han förfärdigade arken." (Sūra 11:39-40) Sedan sägs det att Noa tar in i arken ett par av alla djur för att bevara dem undan floden. Citat ur *Koranen* är från K. V. Zettersténs oförkortade översättning, Wahlström & Widstrand, 1979.

Kapitel två

HISTORIA

Efter denna korta diskussion om floden i historiska traditioner låt oss gå över till en annan frågeställning, nämligen frågan om *historia*. Vilken sorts kriterier bör vi använda för att kunna skilja mellan t.ex. myt, saga, legend, sägner, folktraditioner etc. och verklig historia? Låt oss börja med att definiera ordet historia.

Med historia menar jag en *händelse* som har ägt rum i *tid* och *rum*. Men här uppstår direkt ytterligare frågor. Hur kan vi veta *sanningen* om en historisk händelse, att den verkligen ägde rum och i den betydelsen/omfattningen den historiska källan (skriften) ger uttryck för? Hur kan vi *säkerställa* historiska texters *sanningsvärde*? Låt oss reflektera över detta.

Enligt Keith Jenkins³⁸ fanns det en tid då den västerländska kulturen *hade* övertygelsen om att sanning (kunskap) var möjlig att finna och bevara. I den platonska filosofin var det möjligt att nå absolut kunskap *genom argument*. Samma idé – alltså tanken att sanningen är möjlig att finna – har också existerat i den kristna traditionen. Jenkins skriver:

Viktiga är också kristna argument att Guds ord var Sanningens ord och att känna honom (Gud) var att känna ("knowing") Sanningen. Kristen tro gav kriterier för att bedöma allting och alla i enlighet med vad som är rätt och fel.³⁹

Det som är viktigt (och ofta problematiskt) för oss är att kunna hålla distinktionen mellan det *förgångna* och *historia*. Det förgångna är ju *den tid som har gått med alla de händelser som ägde rum då*. Medan historien är *då ett försök att återskapa de händelser som ägde rum i det förgångna*. Historia *skapas* av *historiker*. Med andra ord kan vi *aldrig* bringa själva händelserna i det förgångna till oss i *nuet*. Vi kan inte flytta dessa händelser till nuet. Vi kan inte *heller* gå tillbaka i tiden för att med egna ögon se vad som verkligen hände vid en viss historisk tidpunkt och sedan återge det vi såg.

Vilka *kriterier* kan man då ställa upp för att försäkra sig om att man verkligen har med en verklig händelse i det förgångna att göra och inte med en myt, saga etc.? Också denna fråga är svår att avgöra. Vår tolkning av texter som berättar om händelser i det förgångna styrs nämligen ofta (alltid?) av frågor som har med *epistemologi* (kunskapsinhämt-

³⁸ Som en hjälpreda här har jag använt Keith Jenkins *Re-Thinking History*, Routledge, 1991. Mycket av mina synpunkter som har med det historiska betraktandet att göra har blivit inspirerat av honom.

³⁹ Jenkins (1991) s. 28-29. Jenkins håller dock varken med platonisterna eller kristna. Han förkastar båda som sanningssystem. "Idag känner vi inte till några grunder för platonismens absoluta. Idag lever vi med en idé om Guds frånvaro." (Sida 29) Jenkins ställer förstås inte upp några avgörande kriterier som skulle visa att både platonisterna och/eller kristna har *fel*. Han har bara valt en skeptisk hållning. Vi skulle kunna parafrasera honom: "Idag känner vi inte till några grunder för skepticisms absoluta."

ning) att göra. Vad kan vi *veta* om det förgångna? Hur inhämtar vi kunskap om det förgångna? Vidare: har vi *ideologiska* perspektiv och intressen som (medvetet eller omedvetet) styr oss? Låt oss ta en ateist som exempel. En ateist kan inte på något sätt acceptera att vi i faktisk mening kan inhämta kunskap om Gud i gamla dokument (eller i något annat, t.ex. i naturen). Hans/hennes materialism är den helt avgörande (och begränsande) filosofiska grunden för hans/hennes kunskapssyn.

En ytterligare svårighet är att avgöra historiska källors tillförlitlighet. Med detta menar jag i vilken *omfattning* t.ex. historiska texter verkligen återger den *verkliga* händelse/de *verkliga* händelser som beskrivs i dem? Eller är händelsen/händelserna bara litterära produkter utan förankring i verkligheten? Själva texten kan ju *i sig* vara en historisk text (skriven i förgången tid). Men hur vet vi att den *inte* är en av de då levande människornas *fantasi*produkter eller grova *misstolkningar* av det som hade ägt rum? Hur vet vi vad författaren till en text *verkligen tänkte* när han/hon skrev den? Och vad hade hon/han för *motiv* att skriva just så som hon/han skrev? Hur kan vi veta allt detta?

Det enda vi kan är att göra någon sorts rimlighets bedömning och utgå ifrån den. Vi kan ju inte på något sätt gå in i skribentens hjärna och söka upp de tankegångar som pågick där just då han/hon skrev, *trots* att vi *har* den skrivna texten framför oss. Vi genom vår läsning går bara in i själva texten, men vi har inte någon definitiv möjlighet att försäkra oss om att vi verkligen har trängt oss in i författarens tankar och meningen bakom tankarna. I vår läsning utgår vi oftast från det enkla antagandet att författaren har ämnat att hans/hennes text bör läsas *naturligt* om texten själv inte på något sätt antyder något annat.

När detta har sagts tycks vi gripas av desperation! Kan vi då över huvud taget veta *någonting* om det förgångna? Kan vi över huvud taget ställa upp några kriterier som kan hjälpa oss? Sakernas tillstånd är inte så mörkt som det tycks vara efter dessa ganska negativa anmärkningar. Dessa anmärkningar har gjorts bara i syfte att hjälpa oss att vara på vår vakt när vi hör/läser historikers och andra forskares tankar om det förgångna. En hälsosam distans till skrivna texter gör ingen skada!⁴⁰

Som sagt är sakernas tillstånd inte helt desperat. Vi har faktiskt åtminstone ett och *mycket viktigt* kriterium till vårt förfogande. Det centrala i processen att bekräfta historiska texters tillförlitlighet är möjligheten till en *oberoende* kontroll. Ett enkelt exempel får illustrera detta. Före de arkeologiska fynden hade vi ingen chans att kontrollera om den bibliska flodberättelsen var en unik text från antiken. Fynden från Mesopotamien gjorde att vi helt plötsligt hade flodberättelser som lätt kunde identifieras och jämföras med den bibliska. Vi fick en *oberoende* kontroll (bekräftelse på) att Bibelns flodberättelse hade en *historisk* förankring i Mesopotamien.

Bibelns berättelse bekräftad

Låt oss tillämpa dessa synpunkter på den bibliska flodberättelsen och de övriga flodtraditionerna från Mesopotamien.

Vi utgår ifrån – och med goda grunder för vilka jag redogör senare – att den äldsta (och den ursprungliga) flodberättelsen är den som finns i Första Moseboken.

När vi läser denna berättelse – flera tusen år efteråt – måste också vi möta frågeställningar ovan. Är berättelsen en *trovärdig* återgivning av en *faktisk* händelse i tid och rum?

⁴⁰ Denna skeptiska inställning är speciellt viktig i vårt kulturella sammanhang där bara en s.k. sanning förs fram, nämligen utvecklingsläran under vetenskapens täckmantel. Evolutionisterna tolkar historia genom sina evolutionistiska glasögon. Glasögonen förmedlar dem den bild av det förgångna som de *vill* ha. "Vi uppfinner lögnen och tror på dem", för att citera Ian Tattersalls tankvärda ord i *Becoming Human. Evolution and Human Uniqueness*, Harcourt Brace & Company, 1998, s. 211.

Svaret i den judekristna traditionen har varit ett tveklöst "ja". Floden accepteras ha varit en verklig händelse i en historisk tid (någon gång mellan 3 500 - 5 000 årt f.Kr.). Den omfattade hela jorden. Diskussionen ovan visade att man både i den judiska och den kristna traditionen har läst texten på detta sätt. Man har m.a.o. läst texten *naturligt*. Med detta menar jag att man har tolkat/förstått orden i berättelsen i deras *vardagliga, naturliga*, betydelse. Orden som "floden", "vatten", "djur", "berg", "dagar", "Gud" etc. har getts samma innebörd och betydelse som de hade för israeliter (judar) och senare kristna i deras *vardags-sammanhang*. Och vad som är ännu viktigare: också människor *utanför* den judekristna traditionen (t.o.m. skeptiska evolutionister) har läst (läser fortfarande) texten på samma sätt. Därför kan vi säga att endast och *endast* denna läsning gör texten meningsfull.⁴¹

Också i de gamla flodberättelserna från Mesopotamien har man använt orden i deras naturliga betydelse. I annat fall kan vi inte jämföra dem med den bibliska berättelsen. Så har arkeologerna och andra forskare läst texterna.⁴²

Samma förståelse och läsning av flodberättelser *utanför* den judekristna traditionen (men från samma geografiska område och kulturkrets) utgör en *oberoende* kontroll för att judar och kristna har läst och förstått texten *rätt*. Detta blir då ett av de viktigaste kriterierna som avgör den rätta förståelsen (läsningen) av texten. Detta kan jämföras med tanken om två vittnen som vittnar om en och samma händelse. Båda har sett samma händelse, men p.g.a. deras olika referensramar (intressen, arbete etc.) har man "sett" händelsen lite olika. Man har sett (poängterat) olika saker i beskrivningen av händelseförloppet.⁴³

Flodberättelsen i Bibeln är ett ypperligt exempel på hur *en och samma* berättelse i dess grundläggande tankar tolkas och förstås på samma sätt. Judar, kristna och t.o.m. evolutionister tycks vara eniga om att floden i Första Moseboken beskrivs som en världsomspännande katastrof.⁴⁴ Man skiljer sig i detaljtolkningar men är överens om berättelsens grundläggande budskap/innehåll.

⁴¹ Att evolutionister och andra över huvudtaget kan argumentera *mot* flodberättelsen grundar sig på det faktum att också *de* läser texten naturligt. Om man inte läser texten naturligt är det svårt att ifrågasätta dess naturhistoriska (geologiska) relevans. Man kan ju inte argumentera med hjälp av vetenskaplig bevisföring och rationellt resonemang mot en icke-existerande verklighet! Texten i Första Moseboken – dess *genre* – är berättande prosa.

⁴² Samma resonemang kan naturligtvis föras över till att gälla *alla* flodberättelser som finns bevarade i skriftliga och/eller muntliga traditioner. Denna insikt förstärker ytterligare den naturliga läsningens prioritet över alla andra läsningar (som att tolka flodberättelsen som hymn eller liknande).

⁴³ Sören Halldén har i *Nyfikenhetens redskap*. Studentlitteratur, 1980, s. 66-67 diskuterat betydelsen av oberoende vittnesmål. Det är olikheterna i detalj i vittnesutsagor som gör vittnesbörden trovärdiga. Halldén poängterar just detta. Flodberättelserna (som historiska vittnen) uppfyller detta viktiga kriterium.

⁴⁴ De som tolkar floden som en lokal katastrof måste antingen förvränga eller omtolka texten eller helt enkelt förneka dess innehåll. Så gör man också av varierande orsaker. De som accepterar utvecklingsläran med dess geologi förnekar flodkatastrofen av den orsaken. Andra tar berättelsen som en myt utan historisk förankring i verkligheten och behandlar den därefter. Själva berättelserna ger dock inget som helst stöd för idén om en lokal katastrof, ej heller att floden skulle ha kommit från *någon riktning* (vädersträck) som Spanners från Persiska viken (från syd-öst) eller enligt Ryan-Pitman-hypotesen från Medelhavet (från syd-väst).

Enligt Ryan och Pitman inträffade floden i o.m. att Svarta havet fylldes av vatten från Medelhavet efter istiden. Människorna som hade bott i området fick fly från de anstormande vattenmassorna. Flodberättelserna är minnen från denna händelse. Ryan-Pitman-hypotesen har stöd i geologisk forskning (att Svarta havets vattennivå var mycket lägre tidigare, som de har dokumenterat i sin bok) medan Spanners och likasinnades idé är tagen helt ur luften. Vi håller dock inte med Ryan och Pitman att orsaken till flodberättelsernas uppkomst skulle just ha varit att Svarta havet fylldes av vattnet från Medelhavet.

Robert Bests utläggning av floden är mycket originell men också mycket spekulativ. Floden var en helt normal (men ovanligt kraftig) översvämning i floden Tigris. Katastrofen orsakades av ett sexdagars åskväder. Noas ark var en vanlig (kanal)pråm, lastad med djur och matvaror som skulle fraktas från Shuruppak till städerna längre ner vid Tigris, när stormen överraskade honom. Fartyget fördes med Tigris flodvatten till Persiska viken. Där drev 'arken' omkring ungefär ett års tid. Stegningen av vattenmassorna (som den beskrivs i Bibeln)

Men låt oss nu se på andra flodberättelser utanför den bibliska kulturmiljön.

Flodberättelser utanför Mesopotamien

Flodberättelsen i Bibeln bekräftas också av andra folks liknande berättelser. Edmond Sollberger skriver:

De flesta folkgrupper på jorden har bevarat minnet av en flod som var av den omfattning och med sådana katastrofala konsekvenser/.../ Sålunda finner man berättelser i Asien – i Indien⁴⁵, Burma, Kina och Malaysia, i Palestina och Mesopotamien, så väl som i Australien och på de flesta av Stillahavsöarna och bland Amerikas indianer. De är sällsynta men inte okända i Europa, som i Grekland, Litauen, Island och även i Wales.⁴⁶

Praktiskt taget har alla folkslag bevarat minnet av *en* flod. Allt som allt har man funnit åtminstone 270 flodberättelser i hela världen.⁴⁷ Och nu inställer sig en principiellt viktig fråga: Hur kom det sig att man inte har liknande berättelser om *andra* katastrofer som t.ex. enorma bränder, jordbävningar, vulkanutbrott eller andra naturkatastrofer? Svaret blir att tydligen har det inte hänt andra katastrofer i den omfattning som skulle ha bevarats i folkminnen i hela världen.

Man har faktiskt gjort statistisk jämförelse från bevarade folkminnen (från litteraturen) och funnit att berättelserna om floden överträffar alla andra. Tabell 1.

ägde aldrig rum. Noa bara trodde att vattenmassorna hade stigit kraftigt eftersom han inte kunde se land. (Best har en illustration på detta på sidorna 52-53 i sin bok.) Efter haveriet med båten flyttade Noa till ön Dilmun (Bahrain) som hade en koloni för pensionärer. Noa fann platsen attraktiv och stannade där med sin fru för resten av livet. Denna erfarenhet som Noa hade med sin pråm förvrängs och misstolkas av senare skribenter (ca 300 år senare) så att Noas äventyr görs till en global flodkatastrof.

Utgångspunkten i Bests resonemang är att Bibelns flodberättelse består av mytiska och legendariska element. Det gäller att avmytologisera berättelsen (eller berättelserna, inkluderade de mesopotamiska) och leta efter de inslag som verkar rimliga och fysiskt möjliga och utgå ifrån dem. Allt som är mirakulöst, övernaturligt och orimligt skall skalas bort eller omtolkas. Floden är inte en global katastrof, ett gudomligt straff som Gud/gudarna förkunnar över människans ondska. Noa vet t.ex. ingenting om den kommande floden. Den överraskar honom helt. Arken är inte alls så stor som Bibeln anger (bara ca 60 meter lång, ca 10 meter bred och 6 meter hög, alltså ungefär en tredjedel av Bibelns). Noas ålder, 950 år, är orimlig och omöjlig. I verkligheten blev han bara 83 år gammal. Noa var kungen (och handelsmannen) i staden Shuruppak och floden ägde rum ca 2 900 f.Kr.

Best kallar sin bok för "en rekonstruktion av den förlorade legenden om Ziusudra (Noa) som var kungen i den sumeriska stads-staten Shuruppak vid slutet av Jemdet Nasr-perioden ca 2 900 f.Kr." (Sida 2) Det är svårt att ta Bests resonemang på allvar. Det vimlar av spekulativa tolkningar och 'korrigeringar' av de befintliga texterna.

Flodberättelserna anger som sagt ingen riktning (vädersträck) varifrån vattnet kom. Den babyloniska och den bibliska berättelsen är mycket tydliga på denna punkt. Vattnet kom *från marken* "från det stora djupets källor" (nerifrån) och *från himlen* (uppfifrån).

⁴⁵ I den indiska berättelsen är det guden Vishnu som i fiskgestalt "bevarade... mänskligheten från undergång, i det att han som fisk räddade urfadern Manu ur syndafloden." Helmuth von Glasenapp, *Indiens religioner*, Studentlitteratur, 1967, s. 133.

⁴⁶ Edmond Sollberger, *The Babylonian Legend of The Flood*, British Museum Publications Limited, 1971, s. 9. Se också Roth (1998) s. 303ff

⁴⁷ Roth (1998) s. 306. Cohn (1996) anger siffran ca 300, s. xi.

Tabell 1. Hänvisningar till stora katastrofer i litteraturen. Efter Roth (1998)

Orsaker	Antal referenser
Flod (världsvid)	122
Eld	19
Lång vinter	6
Stora stenar	2
Jättar, troll, odjur	1
Jordmaskar	1
Olika saker (levande och döda)	1
Soluppgång	1

Roth har kommenterat tabellen på följande sätt:

Ett sådant faktum vittnar om en märklig utbredning av flodtraditioner som har bevarats från några av de tidigaste skrifterna till vår tid. Man kan knappast förvänta sig att de stora katastroferna världen över skulle bli så ensidigt hänsyftade till ett enda tema om de inte hade en grund i en faktisk världsomspännande händelse. Dominansen av flodberättelser utmanar uppfattningen att alla dessa uppstod lokalt. Om legenderna härleds från olika lokala katastrofer borde man kunna se ett större antal alternativa orsaker som t.ex. jordbävningar.⁴⁸

Så är dock tydligen inte fallet, och därför utgör flodlegenderna och -myterna ett *oberoende* vittne för Bibelns berättelse. Vi kan hålla med Alfred J. Hoerth som skriver att eftersom

flodberättelser har bevarats i så många kulturer visar detta hur populärt temat var. Alla sofistikerade kulturer skulle kunna förväntas behöva en skapelseberättelse – men inte en flodberättelse – i sina "begynnelse". Flodtemats popularitet kan användas för att argumentera för händelsens historicitet.⁴⁹

Flodberättelsen i första Moseboken bevittnas av ett *ytterligare* oberoende vittne: av de flodberättelser som arkeologer har grävt fram. Denna grupp av vittnen tangerar delvis diskussionen ovan men kan ändå betraktas som ett oberoende vittnesbörd för den bibliska flodberättelsens historiska sanningsvärde. Dessa berättelser går långt tillbaka i mänsklighetens historia. De är ofta *äldre* än den bibliska berättelsen.⁵⁰ Låt oss därför gå över till denna del av min diskussion som egentligen utgör huvudfrågan i min undersökning.

⁴⁸ Roth (1998) s. 307.

⁴⁹ Alfred J. Hoerth, *Archaeology of the Old Testament*, Baker Books, 1998, s. 196

⁵⁰ När jag säger "äldre än den bibliska berättelsen" menar jag det faktum att Första Moseboken kan ha skrivits tidigast ca 1 400 f.Kr. medan de babyloniska berättelserna (som skrifter) är äldre än Första Moseboken.

Kapitel tre

MESOPOTAMISKA FLODBERÄTTELSE OCH ARKEOLOGI

När George Smith, en ung anställd vid Brittiska Museet, höll på att sortera lertavlor som han hade fått dit från Ninive, råkade han se (i en av högarna av tavlor som man – Smith själv – hade klassificerat som "myter") en tavla som fångade hans intresse. Det han såg gjorde honom mycket upphetsad. Han hade funnit inget mindre än den akkadiska versionen av den bibliska flodberättelsen. Den 3. december 1872 framträdde Smith inför *Biblical Archaeological Society* i London där han offentliggjorde sitt fynd.

Smiths fynd skapade naturligtvis en sensation. Man hade funnit en flodberättelse med slående likheter till den bibliska. En del av texten fattades dock. Bekostad av *Daily Telegraph* åkte Smith till Ninive för att leta efter de saknade bitarna. Bara efter några veckor fann han dem och kunde rekonstruera texten. Upptäckten (lertavlan) blev senare känd som *Gilgamesheposet*.⁵¹

Gilgamesh (delvis gud, delvis människa och berättelsens hjälte) var kungen i Uruk. Efter sin nära väns, Enkidus, död började Gilgamesh söka det eviga livet. Den ende som kunde svara på Gilgamesh sökande var *Utnapishtim* (den ende som hade överlevt floden). Utnapishtim levde i ett land kallat 'Dödens vatten'. Gilgamesh finner Utnapishtim och börjar ställa frågor till honom – hur Utnapishtim hade blivit gud och funnit det eviga livet. Som svar på denna fråga berättar Utnapishtim om floden.

I en gammal stad vid namnet Shuruppak hade gudarna beslutat sig för att låta floden komma över jorden. Guden En (Enki) skvallrar dock för Gilgamesh vad gudarna hade för avsikter och ger honom rådet att bygga en båt och rädda sig.

Utnapishtim sade till honom, till Gilgamesh:

"Jag vill uppenbara dig, Gilgamesh, det som är förborgat

Och gudarnas viljas hemlighet skall jag berätta för dig (beslut att låta floden komma,
min anm.)

/.../

Shurippak, en stad du känner,

(Och) som ligger vid Euftrat -

Staden var gammal (som) gudarna där

När deras hjärtan ledde de stora gudarna att frambringa floden.

⁵¹ Själva lertavlan *Gilgamesheposet* var skrivet på hittades av *Austen Henry Layard* 1853. Temat i *Gilgamesh-eposet* är egentligen världsligt. Det handlar om naturen, människan, kärlek och äventyr, vänskap och strider, allt inlindat i en stark känsla för dödens realitet.

/.../

Riv ner (detta hus), bygg en båt!
Lämna ägodelar, sök ditt liv.
Avsvärj dig (från världsliga) ting och håll själen vid liv!
Ombord på båten skall du ta allt levandes säd.
Båten som du skall bygga.
Hennes omfång skall mätas.
Hennes längd skall vara som hennes bredd
Lik Apsu skall du segla henne.
Jag förstod, och jag sade till Ea, min herre:
'[Se], min herre, vad du så har befallt
Skall bli min ära att fullborda.'

Därefter följer ett samtal mellan Ea och Gilgamesh. Gilgamesh frågar vad skall han säga till folket i staden om de frågar honom vad han håller på med. Ea säger till Gilgamesh att berätta för folket att Enlil har blivit vred på honom. Därför kan han inte stanna kvar i staden utan måste bygga en båt och fly. Med andra ord rädda sig undan Enlils vrede.

Därefter kommer textavsnittet om byggandet av båten. Båten blir kubik-formad med 6 våningar uppdelade i 7 avdelningar bortsett från det nedersta däckets som delas upp i 9 avdelningar.⁵² Till sist bestryks båten med asfalt.

När båten är färdig leder Gilgamesh djuren och sin familj in i båten. Därefter följer beskrivningen av själva floden

[Allt jag hade] lastade jag ombord på henne:
Allt vad jag hade av silver lastade jag ombord på henne;
Allt vad jag [hade] av guld lastade jag ombord på henne;
Allt vad jag hade av alla levande varelser [lastade] jag ombord på henne.
Hela min familj och släkt lät jag gå ombord på båten.
Markens bestar, markens vilda djur,
Alla hantverkare lät jag gå ombord.

/.../

Vid den första gryningen
Reste sig ett svart moln upp vid horisonten
I dess inre mullrar Adad

/.../

En dag [blåste] den sydliga stormen,
Med ökande hast blåste den, [övertäckande bergen]
Överraskande [människor] som en strid.
Ingen kan se sin kamrat.
Ej heller kan människor ses från himlen.
Gudarna blev skrämde av floden,
Och, ryggande tillbaka, steg de upp till Anus himmel.
Gudarna kröp ihop som hundar
Liggande mot den yttre muren.

Därefter berättas hur gudarna ångrar sig över vad de hade gjort, att människor åter har blivit "lera". De gråter och klagar. Sedan berättas det hur floden tar slut, vattnet börjar sjunka och bergen kommer fram och arken stannar vid berget Nisir.

Havet blev stilla, stormen tystnade, floden upphörde.
Jag såg på vädret: stillhet rådde,
Och alla människor hade återvänt till lera.
/.../

⁵² Båten som Gilgamesh byggde tycks har varit en perfekt, fyrkantig 'box'.

Där kom fram ett område (berg).
 På berget Nizir stannade båten,
 /.../
 När den sjunde dagen kom,
 Sände jag ut och släppte fri en duva.
 Duvan flög i väg, men kom åter;
 Eftersom ingen viloplats var synlig, vände den åter.
 Sedan sände jag ut och släppte fri en svala.
 Svalan flög i väg, men kom åter;
 Eftersom ingen viloplats var synlig, vände den åter.
 Sedan sände jag ut och släppte fri en korp.
 Korpen flög i väg och efter att ha sett att vattnet hade sjunkit,
 Åter han, flyger omkring, kraxande och vänder ej åter.
 Då släppte jag ut (alla) till de fyra vindarna
 Och offrade ett offer.
 Utgöt ett drickoffer på bergets topp.⁵³

När man läser berättelsen slås man av likheter med berättelsen i Första Moseboken. De är gudarna som beslutar att frambringa floden. En man får befallningen att bygga en båt för att rädda sig själv och sin familj samt djuren. Floden kommer med stormvindar över hela jorden och förintar allt liv från jordens yta. Vidare berättas det om hur båten, efter att stormvindarna har mojnät, stannar vid berget *Nisir*, hur Gilgamesh släpper ut fåglar för att se om flodvattnet har börjat sjunka, först en duva, sedan en svala och till sist en korp. Korpen flyger fram och tillbaka tills den inte återvänder längre. Gilgamesh förstår att floden är över, lämnar båten och offrar till gudarna som kommer till honom "som flugor" lockade av doften av hans offergåvor.

I berättelsen finns naturligtvis ytterligare detaljer som är mycket nära den gammaltestamentliga berättelsen.⁵⁴ Det finns dock stora skillnader också. Den bibliska berättelsen talar bara om *en* Gud. I den bibliska berättelsen ges också orsaken till floden, människans ondska (i Gilgamesheposet ges ingen orsak till floden). I den gammaltestamentliga berättelsen finns ingenting om att Gud skulle ha försökt hålla floden hemlig för människor som i Gilgamesheposet, tvärtom.

Upptäckten av Gilgamesheposet var som sagt ett sensationellt fynd. Bibelns berättelse om floden tycks ha blivit bekräftad på ett mycket dramatiskt sätt.

Berättelsen om Gilgamesh är dock inte den äldsta av flodberättelserna från Mellanöstern. Den är i sin tur en kopia av en ännu äldre, den sumeriska myten. Redan berättelsens upptäckare, George Smith, trodde att Gilgamesh var en senare kopia av en ännu äldre berättelse. Gilgamesheposet daterades till sjunde århundradet f.Kr.

Och Smith visade sig ha rätt. Man har funnit ytterligare två flodberättelser från Orienten. *Atrachasis*-myten och den äldsta av alla, den *sumeriska*. Låt oss först titta på *Atrachasis*-myten.

⁵³ Mina översättningar är från den engelska översättningen som finns i James B. Pritchard (red.) *The Ancient Near East. Volume I. An Anthology of Texts and Pictures*, Princeton, 1958. Texten är från tavla XI i den gammalbabyloniska versionen.

⁵⁴ En författare, Gordon J. Wenham har hittat sjutton olika detaljer i berättelserna i Första Moseboken och i Gilgamesheposet som de har gemensamt och som också oftast följer i samma ordning. Se, Duane Garret. *Rethinking Genesis*, Baker Book House, 1991, s. 27. Enligt Gösta Erikson finns det 20 likheter mellan Gilgamesheposet och den bibliska berättelsen. Erikson (1989), s. 11.

Att berättelsen (som har daterats till 1 692 f.Kr.⁵⁵) har fått namnet Atrachasis-myt beror på dess hjälte heter *Atram-hasis*. På originalspråket (akkadiska) heter berättelsen *inûma ilû awîlum* (de tre första orden i berättelsen), "då gudarna (som) människor". Egentligen har myten mänsklighetens historia som sitt tema. Atrachasis-myten börjar med att berätta om tiden före människans skapelse. Efter att han skapat världen vill gudarna ha någon som tar hand om världen. Därför frågar de om inte Ninhursag ("drottning av (det kosmiska) berget") eller Nintu (som hon också hette, "kvinnan som föder") ville skapa Lullu, den första människan. För att uppfylla gudarnas önskan dödas en av de obetydligare gudarna från vars kött och blod blandade med lera skapas sedan människan. (Se vidare Ailas diskussion om Atrachasis.)

Människor blir allt fler och deras liv så fullt av oväsen att guden En-lil (luftens gud) störs i den mån att han inte ens kan sova. En-lil kallar till sig gudarnas råd för att informera dem att han tänker göra någonting åt saken: straffa människor med olika plågor. En-lils försök misslyckas (att reformera människan). Då bestämmer han sig för ett ytterligare straff: att förgöra mänskligheten genom floden. Enki (en annan gud) avslöjar dock En-lils planer för Atrachasis.

(Enki) öppnade sin mun
och talade (till) sin slav
'Säg du, "Vad skall jag tala?"
Ta i akt budskapet som jag vill frambära dig.
Mur, hör på mig
Mur av vass, ta i akt alla mina ord
Riv ner ditt hus, bygg en båt.
Förakta egendom och rädda liv.⁵⁶

Atrachasis lyder Enki. Han anställer duktiga hantverkare och bygger en båt enligt Enkis instruktioner. Atrachasis tar med sin familj, hantverkare och djur in i båten. Floden kommer med mörkret och förgör allt liv från jorden utom dem som är med i båten.

Floden kom dånande som en tjur,
Som en vild åsna skrikande (som) ylande vindar.
Mörkret var totalt, där fanns ingen sol.⁵⁷

Likheterna med den bibliska berättelsen är åter slående. Som i den bibliska berättelsen har En-lil bestämt sig för att förgöra mänskligheten p.g.a. deras synder. Gilgamesh-eposet, som vi noterade ovan, angav inget motiv till floden.

Men låt oss nu titta på den äldsta av dessa berättelser, den sumeriska.

År 1914 kunde *Arno Poebel* identifiera i Gilgamesh-eposet den ursprungliga sumeriska versionen av flodberättelsen. Den första delen av berättelsen handlar om människans och djurens skapelse och grundandet av fem städer före floden; Eridu, Badtibira, Larak, Sippar och Shuruppak. I den sumeriska berättelsen finner vi inget motiv till floden, men det tycks framgå att det är människans ondska bakom floden eftersom gudinnan Inanna klagar över människans (ondska?). Vattenguden Enki vill dock rädda mänskligheten och informerar därför *Ziusudra* (berättelsens motsvarighet till Noa) som är en from och gudfruktig kung. Enki föreslår att Ziusudra bygger en mycket stor båt. Därefter följer i berättelsen en

⁵⁵ Att man har angett dateringen så exakt beror på att skribeten själv, som heter *Ellit-Aya*, har angett året när han skrev berättelsen, under det elfte året av kung Ammisaduqas regering, d.v.s. 1 692 f.Kr.

⁵⁶ Min översättning kommer från den engelska texten som återfinns i Gösta Erikson, *Främre orientens flodberättelser*, DSS, 1989, s. 7.

⁵⁷ Denna del av berättelsen är hämtad från Ryan och Pitman (1998), s. 257. Översättningen är min från den engelska texten.

beskrivning av hur båten skulle byggas, men tyvärr är denna del av texten förstörd. När texten åter blir läsbar beskriver den själva floden. Låt oss citera ur själva texten.

/.../

Sedan [*grät*] Nin[tu] som en...,
Den rena Inanna [satt upp] en klagan för *dess* (jordens, min anm.) folk,
Enki råd[gjorde] med sig själv,
Anu, Enlil, Enki (och) Ninhursag...,
Himlens och jordens gudar [uttalade] Anus (och) Enlils namn,
Därefter gjorde Ziusudra, kungen, *pašišu* [av] ...,
Bygg stor...;
Ödmjukt lydande, vördnadsfullt [han]...,

/.../

[Ge] ett öra till min instruktion:
Genom vår... en flod [*kommer att dra*] över kultplatser;
Att förgöra människans säd...,
Är beslutet, order av de samlade [gudarna].
Genom ordet befallt av Anu (och) Enlil ...,
[Kommer] *dess* kungadöme, *dess* styre [att bringas till slut]...

Därefter saknas ca 40 rader, och sedan fortsätter berättelsen.

Alla stormvindar, övermåttan kraftfulla,
 attackerade i ett
Samtidigt svepte floden över kultplatserna.
Efter sju dagar och sju nätter,
Hade floden svept över landet,
Och den väldiga båten hade kastats omkring av det stora vattnets stormvindar,
Utu kom fram, som lyser upp himmel och jord.
Ziusudra öppnade *ett fönster* på den väldiga båten,
Hjälten Utu släppte fram en av sina strålar på den väldiga båten.
Ziusudra, kungen,
Föll ner inför Utu,
Kungen dödar en oxe, *slaktar* ett lamm...

Här blir texten oläslig. När den blir läslig igen beskrivs där hur Ziusudra gudomliggörs.

Ziusudra, kungen.
Inför An och Enlil faller han ner;
Livet som en guds ger de honom.
Evig andedräkt som en gud *bringar* [de] *ner* till honom.

I dessa dagar, Ziusudra, kungen,
Räddaren av namnet av... och människa.
På berget *som korsar*, berget Dilmun, platsen där solen går upp.
De (An och Enlil) föranledde att vara.⁵⁸

Likheten till den bibliska berättelsen är åter slående. Där beskrivs flodens kraftfulla frammarsch över jorden och gudarnas (av allt att döma Enkis, Anus, Enlils och Ninhursags) beslut att förgöra människor. En man får dock vetskap om gudarnas planer och får rådet att bygga en båt för att rädda sig själv. Utu som nämns i texten var solguden och tycks fungera som räddarguden trots att det var Enki (som alltså tycks bedra de övriga gudarna) som informerade Ziusudra om den kommande floden.

⁵⁸ Min översättning (och övriga uppgifter) är från den engelska texten som återfinns Pritchard (1958), s. 29f och i Samuel Noah Kramer, *Sumerian Mythology* (rev. utg.), University of Pennsylvania Press, 1972, s. 97f.

Berget där båten stannar heter här Dilmun, den plats där solen går upp. I en annan myt beskrivs Dilmun som ett land, likt paradiset.

Landet Dilmun är en obefläckad plats, landet Dilmun är en ren plats,
Landet Dilmun är en ren plats, landet Dilmun är en strålande plats;
Han som allena är lade sig ner i Dilmun,
Platsen, efter Enki hade lagt sig själv vid sin hustru,
Den platsen är ren, den platsen är strålande.
Han som allena är lade sig ner i Dilmun,
Platsen, efter Enki hade lagt sig själv vid Ninsikil,
Den platsen är ren, den platsen är strålande.

I Dilmun uppgav räven inga skrik,
Kite (?) gav inget rop av *kite*,
Lejonet dödade ej,
Vargen överföll ej ett får,
Okänd var hunden som dödar lamm,
Okänd var sädätande *boar* (vildsvin?)
Fågeln i höjden ... ej dess *ungar*,
Duvan...inte huvudet
Den sjukögade säger inte "Jag är sjukögad,"
Den med ont i huvudet säger inte "Jag har ont i huvudet,"
Dess (Dilmuns) gamla kvinna säger ej "Jag är en gammal kvinna,"
Dess gamla man säger ej "Jag är en gammal man,"
Dess otvagna jungfru är ej...i staden
Han som *korsar* floden uttalar ingen...,
Tillsyningsmannen gör inte...,
Sångaren uttrycker ingen sorg,
För stadens skull klagar han inte.⁵⁹

Här upptäcker vi att landet Dilmun påminner läsaren om en tid då ingen ondska fanns. Döden (ålderdomen) var okänd. När Ziusudras båt stannar på Dilmun vill man tydligt uttrycka människans önskan att komma bort från ondskan och döden. Här kan vi tänka oss att, i likhet med de två övriga flodberättelserna, söker Ziusudra efter (det eviga) livet. Det var ju i Dilmun gudarna An (himmelsguden) och Enlil (luftens gud) levde.

Likheten med den bibliska berättelsen om Edens trädgård är också slående. De vilda djuren tycks vara fredliga och tama. Ingen av dessa gjorde något ont. Skadegörande djur tycks inte heller ha funnits. Berättelsen tycks förutsätta att det har hänt någonting som har gjort att djurs natur har blivit förändrad, från fredliga och nyttiga till farliga och skadegörande. – Men låt oss återvända till floden. Den står också omtalad i den sumeriska kungalistan.

I den sumeriska kungalistan försöker man ge en kronologisk översikt över människans historia före och efter floden.

Efter att kungadömet hade kommit ner från himlen, blev Eridu platsen för kungadömet. I Eridu regerade Aululim 28 800 år som kung. Alalgar regerade 36 000 år. Två kungar regerade 64 800 år. Eridu blev övergiven och kungadömet flyttades bort till Bab-tabira. /.../ Allt som allt: [i] fem städer regerade åtta kungar 241 200 år. /.../ Sedan drog floden över [land]. Efter att floden hade dragit över och kungadömet hade sänkts ner från himlen, blev Kis platsen för kungadömet. I Kis... regerade totalt tjugotre kungar 24 510 år, 3 månader, 3,5 dagar. Kis var besegrat, dess kungadöme flyttades bort till Eanna.⁶⁰

⁵⁹ Min översättning är från den engelska texten som återfinns i Kramer (1972), s. 55.

⁶⁰ Min översättning från engelska. Texten har hämtats från Internet.

Här finner vi vilken central betydelse som floden hade i den tidiga sumeriska kulturen och folkminnet. Den togs som en given händelse i det förgångna. Man kunde t.o.m. ange namnen på regenter före floden. Regeringstiderna är naturligtvis alldeles för långa. De visar bara att Bibelns beskrivning av människans levnadsålder före floden (närmare tusen år) inte alls behöver vara något otänkbart. Flera hundra år är ju ingenting jämfört med tiotusentals år. Och faktum är att efter att kungadömet hade etablerats i Eanna förkortades regeringstiderna i kungalistan drastiskt från några hundra år till bara några tiotals år.

Men låt oss ta en ytterligare flodberättelse som kommer från Mesopotamien. Denna gång den babyloniske historikerns, Berossos (356-323 f.Kr.) återgivning av floden.

Vi har redan tidigare nämnt Berossos (se not 19). I sitt verk över babyloniernas historia beskriver han floden. Enligt Berossos ägde floden rum under kung Xisuthros tid.

Kronos uppenbarade sig för honom (Xisuthros) i en dröm och sade att den femtonde dagen i månaden Daisios skulle människor tillintetgöras genom en flod. Han befallde honom därför att föra alla uppteckningar om alltings början, mitt och slut till Sippar, solgudens stad, och gräva ner dem där. Därefter skulle han bygga en båt och gå ombord med sina släktingar och närmaste vänner. Han skulle lagra mat och dryck och föra ombord både fåglar och fyrfotadjur, och efter att ha iordningställt allt, skulle han segla iväg. Om någon skulle fråga honom varthän han tänkte segla, skulle han svara: "Till gudarna för att be om välsignelse över människorna."

Han var inte olydig, utan byggde en båt, vilken var 5 stadier lång och 2 stadier bred, och när allt var ordentligt ordnat, så förde han sin hustru, sina barn och sina närmaste vänner ombord. Sedan floden hade inträffat, och så snart vattnet hade börjat sjunka undan, sände Xisuthros ut några fåglar, vilka vände tillbaka till båten, eftersom de varken fann föda eller någon plats där de kunde slå sig ned. Några dagar senare släppte Xisuthros ut fåglar igen, och ännu en gång återvände de till båten, men då med lera på fötterna.

När de släpptes ut en tredje gång återvände de inte till båten; Xisuthros förstod då att marken blivit synlig. Därefter gjorde han en öppning i båten och fann att den strandat på ett berg. Då gick han ut tillsammans med sin hustru, sin dotter och skeppare; och sedan han kysst jorden, reste han ett altare och offrade till gudarna för att sedan försvinna tillsammans med dem som gått ur båten.⁶¹

Xisuthros är naturligtvis den sumeriska berättelsens Ziusudra. Och vi märker åter stora likheter till den bibliska berättelsen samt till de tre babyloniska berättelserna.

Efter att ha gått ut ur båten offrar Xisuthros till gudarna, och sedan försvinner han med sin familj. De som varit med i båten söker efter dem men finner dem aldrig mer. På grund av sin fromhet har de tagits till gudarna, och därför finner man dem inte. Sedan får vi veta att berättelsen om floden skulle spridas bland människor.

När Josefus beskriver flodens historia citerar han Berossos som säger att människor fortfarande på Berossos' tid gick upp till berget för att hämta rester av arken för att av dem tillverka t.ex. amuletter.

Det sägs att där fortfarande finns delar av båten i Armenien på Cordyäana-berget, och att människorna bär med sig bitar av asfalt av vilka de huvudsakligen gör amuletter för att förhindra olyckor.⁶²

I textsammanhanget hänvisar Josefus till en annan historiker, *Nicolaus av Damascus*, som i sin nittiosjätte bok skriver:

⁶¹ Som översatt av Erikson (1989), s. 9-10.

⁶² Josefus, *Antiquities*, book 1, III, 6.

Där finns ett stort berg i Armenien, bortom Minyas, kallat Baris på vilket, sägs det, många av dem som flydde blev räddade under tiden för floden, och att en som var i arken kom till stränder av dess topp, och att mängder av timmerrester fortfarande är bevarade. Denne kan vara den man som Moses, judarnas laggivare skrev om.⁶³

Sammanfattningsvis kan vi säga att de bevarade flodberättelserna har på ett övertygande sätt visat att Bibeln är inte ensam med sin berättelse. Den bibliska berättelsen har inte uppstått i ett kulturellt vakuum. Likheter är slående. Men också olikheterna är slående. Den bibliska berättelsen är en *monoteistisk* version av samma tema som de övriga. I den bibliska berättelsen finns ingenting som är *moraliskt* tvivelaktigt. Genom Noa får *alla* människor veta (man ser Noa bygga arken och han berättar också varför han håller på med att bygga arken) Guds beslut, men endast Noa med sin familj tar varningen på allvar och blir räddade. Floden är världsomspännande. Endast i arken kan man undkomma floden.

Också i de övriga berättelserna varnar/informerar gudar människan om den kommande floden. I Gilgamesheposet varnar Utnapishtim Gilgamesh om den kommande floden. I Atrachasis-myten informerar En-lil Atram-hasis att han har beslutat att låta floden komma över jorden. I den sumeriska myten informerar Enki Ziusudra om den kommande floden. I Berossos berättelse är det Kronos som uppenbarar för Xisuthros den kommande floden. Och endast i båten berättelsens hjälte bygger kan människor bli räddade. Floden var världsomspännande.

I den judiska traditionen går varningen om den kommande floden ännu längre tillbaka i tiden. Enligt Josefus profeterade redan Adam om den kommande floden.

De (Sets barn, min anm.) var också upptäckare av en speciell sorts vishet som hade med himlakropparna och deras system att göra. För att dessa upptäckter inte skulle gå förlorade förrän de hade blivit tillräckligt kända, i o.m. Adams förutsägelse att världen skulle komma att förintas en gång genom elden och en annan gång genom vattenmassornas våldsamhet, gjorde de (Sets barn, min anm.) två pelare, en av tegel, en annan av sten. De skrev sina upptäckter i dem båda, att i fall tegelpelaren skulle bli förstörd av floden skulle pelaren av sten bli bevarad för att kunna uppvisa dessa upptäckter till människor, och informera dem också att där fanns en annan pelare av tegel upprest av dem. Detta har bevarats i landet Siriad ända in till denna dag.⁶⁴

Arkens form

Innan vi går vidare låt oss bara kort titta på de olika traditionernas beskrivning av arken/båten.

Oftast avbildas arken (felaktigt) som en vanlig men stor båt. Enligt den bibliska berättelsen var Noas ark rektangulär till sin yttre form.

Så skall du göra arken: den skall vara 150 meter lång, 25 meter bred och 15 meter hög, och du skall göra ett tak på den med en halv meters resning. Ingången till arken skall du göra på ena sidan, och du skall bygga den i tre våningar. (1 Mos. 6:15-16)

Det hebreiska ordet som används om arken är *tebeh*. Ordet används endast om Noas ark och om den korg (kista) Mose lades i när farao hade beslutat att döda alla Israels nyfödda gossebarn (2 Mos. 2:3). Om arkens yttre form skulle ha varit båtliknande är det anmärkningsvärt att författaren inte har använt det hebreiska ordet *onijjah*, som uttryckligen

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Josefus, *Antiquities*, Book 1, II, 3. Denna tradition finns med i *Evangeliet enligt egyptierna* (68, 1-13) där den beskrivs som "en bok skriven av Seth och gömd i ett hemligt berg." Charlesworth (1983), vol. 1, s. 719 (not d.). Man har dock aldrig funnit varken pelarna Josefus nämner eller boken som nämns här.

betyder "skepp" (eller "båt"), om arken. Ordet förekommer t.ex. i Femte Moseboken 28:68; i Jesaja 2:16; i Hesekiel 27:9 och i Jona 1:3.⁶⁵

Det finns ytterligare ett ord som betyder "båt", *abarah*, men som inte heller används om arken. Ordet förekommer i Andra Samuelsboken 19:18 och har översatts där med "färja".

Ordet *tebeh* har LXX (Septuaginta⁶⁶) översatt med ordet *kibutos*. Ordet betyder "kista" och används i Nya testamentet om Noas ark men också om förbudsarken (där de tio budorden förvarades).⁶⁷ Det vanliga grekiska ordet för "båt" och "skepp" är *ploion*. Ordet förekommer t.ex. i Apostlagärningarna 21:2.⁶⁸ Det är anmärkningsvärt att *ploion* inte används en enda gång om Noas ark.

Vår slutsats blir då att arken var en väldig rektangulär "låda".⁶⁹ Denna slutsats förstärks bl.a. av det faktum att också båten Utnapishtim byggde inte var ett vanligt båtformat skepp utan en fyrkantig låda. Dess mått var 60x60x60 meter. Båten Berossos omtalar var enormt stor, 900 (eller t.o.m. 2700) meter lång och 360 meter bred.

Arken med dess yttre form och med de mått Första Moseboken anger var den mest optimala till sin utformning vad beträffar dess stabilitet.⁷⁰ Som tom skulle den behöva vändas över 90° för att kantra.⁷¹ Med den last Noa hade med sig var det praktiskt taget omöjligt för arken att kapsejsa. Denna form gjorde också att arkens kapacitet var ca en tredjedel större än ett vanligt fartygs med samma yttre mått.⁷²

Men låt oss gå över till den viktigaste frågan: flodtexternas relation till varandra och traditionernas och det arkeologiska materialets värde som historiska vittnen.

⁶⁵ Ordet *onijjah* förekommer 31 gånger i den hebreiska texten i Gamla testamentet men används som sagt aldrig om Noas ark.

⁶⁶ Septuaginta (förkortas som LXX, "de sjuttio") är en grekisk översättning av Gamla Testamentet. Översättningen kom till omkring år 200 f.Kr. När jag hänvisar till Septuaginta är det alltid till *Septuaginta Vaticana*.

⁶⁷ I fotnoten till 2 Mos. 25:10 i Bibelkommissionens nyöversättning av Andra Moseboken (*Nio bibelböcker*, EFS-förlaget, 1984) skriver översättaren: "Det hebreiska ordet (för ark, min anm.) betyder "låda", "kista" och kan ange både en likkista (1 Mos. 50:26) och en penningkista (2 Kon. 12:9). Eftersom förbundsarken t.ex. enligt Kennet A. Kitchen var "en rektangulär låda" är det befogat att tolka ordet *tebeh* på detta sättet. Kitchen, "Ark of the Covenant" i J. D. Douglas (red.) *The Illustrated Bible Dictionary*, Part 1, Inter-Varsity Press et. al., 1980. Med andra ord var Noas ark till dess yttre form en enormt stor rektangulär kista. Också Cohn (1996) tycks ha denna uppfattning om arkens yttre form, s. 12.

⁶⁸ Ordet *ploion* förekommer 66 gånger i den grekiska grundtexten av NT.

⁶⁹ Se Tillägg 1.

⁷⁰ John C. Whitcomb, *The World That Perished* (rev. utg.), Baker Book House, 1988, s. 24-25.

⁷¹ Ibid, s. 25. Man bör också tänka på att arkens syfte inte var att bli en duglig sjögångare i vanlig betydelse utan endast att flyta på vattnet med dess dyrbara last.

⁷² För en vidare diskussion kring arken, se Molén (1988), s. 240ff.

Kapitel fyra

TRADITIONERNAS VÄRDE SOM HISTORISKA VITTNEN

När man har läst de av arkeologer funna texterna och jämfört dem med varandra har man svårt att förneka deras inbördes (innehållsmässiga) relation. Alla talar om en global flodkatastrof som har en övernaturlig orsak: Guds/gudarnas beslut att förgöra människor och djur. Endast några få människor och djur överlever floden i en ark/båt som Gud/gudarna uppmanar en utvald människa att bygga. Den innehållsmässiga relationen går inte att förneka.

Texternas relation till varandra

Den viktiga relationsfrågan är den *yttre* (den texthistoriska) relationen. Vilken text är den äldsta av alla och hur relaterar de yngre texterna till den äldsta (den 'ursprungliga') texten?

Forskarna är ganska ense om att det äldsta (bevarade) omnämnandet av floden är det som finns med i de s. k. sumeriska kungalistorna. Denna text dateras t.ex. av Kenneth A. Kitchen till ca 2 000 f.Kr.⁷³ Listan omfattar sumeriska regenter som regerade både före och efter floden.⁷⁴

Den äldsta bevarade texten om själva floden är Atrakhasis-myten (1 700-talet f.Kr.). Den närmast äldsta bevarade flodberättelsen är den sumeriska från 1 600-talet f.Kr. Tankemässigt är dock den sumeriska berättelsen äldre än Atrakhasis-texten. Sist kommer Gilgamesheposet. (Det är dock svårt att hålla reda på de redaktionella inslagen. Men ovan skisserad texttradition är ganska vanlig bland forskarna.)

Det är ganska uppenbart att alla författarna till de nämnda texterna har kopierat (hämtat material) från *flera* (både skriftliga och muntliga) källor, och just *därför* finns det *inbördes skillnader* som gör att man inte kan tala bara om *en* enda tidigare text som källa

⁷³ Kenneth A. Kitchen, *The Bible in its World*. Paternoster, 1977, s. 28.

⁷⁴ I textavsnittet där man kan läsa bl.a. följande. "efter att floden hade svept över, när kungadömet hade sänkts från himlen" följs sedan en lista över kungar som regerade efter floden. Kitchen (1977), s. 28. Från början antog man att kungalistorna var helt opålitliga som historisk text, men på 1950-talet hittade en "tysk sumerolog ett fragment av en vas i Bagdad med namnet Enmebaragesi, en historisk figur som är upptagen i kungalistan som härskaren över Kis i norra delen i den alluviala dalen. /.../ Enligt listan var Kis den första staden som efter floden hade makten över sina grannar." Dale M. Brown (red.), *Sumer: Cities of Eden*, Time-Life Books, 1993, s. 101.

för våra texter.⁷⁵ Kitchen (med många andra) har därför påpekat att det fanns en mängd av flodberättelser som har existerat parallellt med varandra.

Därför är det motiverat att säga att mesopotamier – sumerer, babylonier och västsemiter hade en flodtradition som existerade och överfördes vidare i flera versioner /.../ Parallella traditioner om en gammal händelse i det gemensamma mesopotamiska minnet.⁷⁶

Detta faktum gör att frågan om lån och kopiering från varandra, t.ex. att judarna skulle ha kopierat den babyloniska berättelsen, inte kan upprätthållas.

Att tala om att hebreerna lånade från babylonierna (eller sumererna) eller tvärtom tycks vara uteslutet. Parallella traditioner om en gammal händelse i det gemensamma mesopotamiska minnet är ett enklare och mera tillfredställande svar.⁷⁷

Men är texten (den fragmentariska biten) i den sumeriska kungalistan original? Knappast. Men *vem* skrev då ner den första berättelsen? För att kunna söka svaret på denna fråga, måste vi ställa en ytterligare fråga: *när* och *var* skrev människan för första gången?⁷⁸

Historiskt vet vi att de äldsta skriftliga dokumenten kommer från ca 3 300-3 200 f.Kr. från Mesopotamien. Nära relaterad till skrivkonsten är naturligtvis *kulturen*. Människan är ju en kulturvarelse som för kulturen vidare till kommande generationer, framförallt med hjälp av språket.

Till vilken tid daterar man då den äldsta kulturens (civilisationens) framträdande?⁷⁹ Också här är forskarna ense. Kulturen (den skriftliga kulturen, civilisationen) är ungefär 5 500-5 200 år gammal. "Utvecklingen av den första urbana, bildade civilisationen, i södra Mesopotamien [ägde rum] ungefär 3 500 f.Kr."⁸⁰ Det är sumererna hos vilka de första skrifterna har bevarats.

⁷⁵ Man ska också hålla i minnet att floden hade ägt rum kanske 1 000 - 2 000 år tidigare, någonting som gör att traditionen (både den muntliga och skriftliga) redan då hade gått genom flera generationer. Den skriftliga traditionen hade naturligtvis bevarats i sin ursprungliga form. Man vet dock att också den muntliga traditionen bevarar berättelsens kärna *oförändrad* trots skiftande ord och formuleringar under tidernas gång. Ryan och Pitman menar att de mesopotamiska flodmyterna uppstod först som muntliga traditioner. Som argument hävdar de att uppbyggnaden av berättelserna är i form av recitationer. Generation efter generation reciterade (sjöng) man berättelsen tills den skrevs ner. Denna bakgrund skulle också förklara traditionernas mångfald men bevarad enhetlig kärna. För vidare diskussion, se Ryan, Pitman (1998), kapitel 19. Den bibliska texten däremot är en prosa text.

⁷⁶ Kitchen (1977), s. 30. Som stöd för detta kan anföras bl.a. att fragment ur Atrakhasis-texten har man funnit från städer som Ninive, Babylon, Nippur och Baghozkoj, någonting som tyder på berättelserna spridning. Clifford A. Wilson, *Rocks, Relics and Biblical Reliability*, Zondervan, Probe Ministries International, 1977, s. 23.

⁷⁷ Kitchen (1977), s. 30. En del forskare hävdar bestämt att den bibliska berättelsen har sitt ursprung i den mesopotamiska. "Sammankopplingen är klar – och eftersom den mesopotamiska berättelsen skrevs ner hundratals år innan den israelitiska nationen blev till, måste den bibliska berättelsen härstamma från den," skriver t.ex. Norman Cohn (1996), s. 15. Cohn medger dock att den noakiska berättelsen inte tycks vara en direkt kopia av de mesopotamiska berättelserna.

⁷⁸ Jag har inte använt uttrycket "när uppstod skrivkonsten" därför att uttrycket är vilseledande. Den för tankarna till en biologiskt och evolutionistiskt belastad tanke om kulturens utveckling.

⁷⁹ Se Tillägg 3.

⁸⁰ Citatet och de övriga uppgifterna kommer från *Past Worlds. The Times Atlas of Archaeology* (Chris Scarre som huvudredaktör), 1992, s. 122. Skriftkulturen uppstår i Egypten ca 3 200 f.Kr., i Indien (Indusdalen) ca 2 500 f.Kr. och i Kina ca 1 800 f.Kr.

Den största prestationen av den sumeriska produktiviteten var skrivkonsten. Födda av behovet av att hålla reda på handelsgods finner man de första exemplen [på lertavlor med skrift] från ca 3 300 f.Kr. Man räknar upp varor som säd, öl och boskap.⁸¹

Men de betydelsefulla texterna från ungefär samma tid är de som handlar om världens och människans skapelse, samt etablering av kulturen. De äldsta myterna reflekterar tillbaka till tiden då livet och samhället präglades av Eden-liket tillstånd.

Det var en gång en tid, då det fanns ingen orm, det fanns ingen skorpion.
Det fanns ingen hyena, det fanns inget lejon,
Det fanns ingen vildhund, ingen varg,
Det fanns ingen fruktan, ingen terror,
Människan hade ingen rival.
I dessa dagar, i landet Shubur-Hamazi,
Sumer med ett enhetligt språk, det stora landet av furstedömet *me*,
Uri, landet med allt det som är rätt,
Landet Martu, som vilade i säkerhet,
Hela universum, det välombesörjda folket,
i ett endräktigt tungomål talade till Enlil.
/.../⁸²

Texten besvarar dock inte vår fråga om (skrift)kulturens uppkomst.

I de äldsta texterna finner man ganska snart att det är *gudarna* som för kulturen från himlen ner till jorden. Efter skapelsen av universum (universum på sumeriska beskrevs ofta med namnparet *an-ki*, bokstavligen "himmel-jord") organiseras det. Det är gudinnan Ninmah (ibland kallad Ninhursag och Nintu och också ibland identifierad som Ki) som organiserar universum, människans skapelse och etableringen av civilisationen. Organiseringen av jorden beskrivs som att Enlil (luftens gud) "orsakade den goda dagens ankomst" och "lät säden växa fram ur jorden." Det är Enlil som formar en hacka och en plog som något slags prototyper till redskap som bönder sedan skulle använda. Enlil tillsätter guden Enten (bonde-guden) att vara sin trogna medarbetare på fältet. Men det är framförallt Enki (vattnets och vishetens gud) som etablerar kulturen och civilisationen i Sumer och dess närområden.

Det är till staden Eridu – sumerernas kanske mest aktade stad – som civilisationen kommer först. Enligt traditionen var Eridu den äldsta av alla städer i Sumer, en av de fem städerna som grundades före floden. (Enligt vissa texter är det dock Nippur som är den äldsta av de sumeriska städerna.) Det är i Eridu Enki bygger sitt (vatten)hus. Det är därifrån civilisationen sedan sprids till andra städer.⁸³

När vi nu har kunnat slå fast att de äldsta skriftliga dokumenten och kulturen kommer från de gamla sumererna, kan vi börja söka efter det första skriftliga dokumentet om floden därifrån.

Vilka var de som skrev? Från allra första början var det präster, skribenter (anställda av kungen) och handelsmän som hade behov av att skriva.⁸⁴ Handelsmän för att hålla reda på affärsgods. Kungliga skribenter för att ta vara på hovets angelägenheter. Och prästerna för att hålla reda på religiösa riter och historiska händelser. De två senare grupperna sammanföll naturligtvis ofta.

Vi vet dock inte namnen på dem som skrev ner flodberättelserna, förutom en: Atrachasis-myten vars författare har angett sitt namn, Ellit-Aya. Vi kan bara anta att det var

⁸¹ Dale M. Brown (1993), s. 76.

⁸² Min översättning är från Kramer (1972), s. X. Jfr ovan beskrivningen om landet "Dilmun".

⁸³ Uppgifterna kommer från Kramer (1972), s. Xff.

⁸⁴ Grahame Clark, *World Prehistory* (3. uppl.), Cambridge University Press, 1977, s. 80.

präster som skrev ner en tidigare muntlig tradition. Trots att vi inte vet den första författarens eller de första författarnas namn vet man att själva berättelserna överfördes troget från generation till generation. Som nedskrivna texter sträckte de sig ända tillbaka till tidernas begynnelse. Ryan och Pitman skriver att "vissa tavlor sträcker sig tillbaka i historien ända till skrivkonstens gryning för fem tusen år sedan [och] endast lite förändrade av senare skribenter."⁸⁵

Kulturens ursprung bekräftat

När vi ovan under "Historia" diskuterade det förgångna påpekade vi att historien inte är en återgivning av fakta från det förgångna utan historia skapas av historiker. Vi diskuterade också ett viktigt kriterium, nämligen att en händelse, ett skeende i det förgångna bör helst kunna bekräftas av ett *oberoende* vittne. Och det finns faktiskt åtminstone *två* oberoende kontrollverktyg för flodberättelsen. Det första är att titta på om den mänskliga civilisationen *verkligen* har utbredd sig från Mesopotamien. Det andra är att titta på *jordskorpan* för att där söka efter bekräftande indicier för en världsomspännande flodkatastrof. Låt oss börja med det förstnämnda. Det andra tittar vi på i nästa kapitel.

Historikerna är idag eniga om att civilisationen (skriftkulturen) framträder först i Mesopotamien. Grahame Clark skriver att "civilisation växte upp först på Eufrats och Tigris alluviala landområden."⁸⁶ Margaret Oliphant skriver:

[I] södra Mesopotamien, i landet som låg mellan Tigris och Eufrat, utvecklades de första städerna och rikena med litteratur, organiserad religion och en monumental arkitektur i form av kolossala pyramidliknande ziggurat; [egenskaper] som utmärker ett civiliserat samhälle. I Mesopotamien upptäcktes också skrivkonsten.⁸⁷

Därför utbreddes sig sedan skriftkulturerna till övriga delar av världen. Den egyptiska skriftkulturen uppstår nästan samtidigt med den Mesopotamiska. Persien (nord-öst) nås av skriftkulturen ca 2 300 f.Kr. De första tecknen på skriftkultur från Grekland och kring Egeiska havet kommer från ca 1 700 f.Kr. Från Syria och Palestina kring 1 400 f.Kr. (Jfr not 80 där andra källor uppger andra siffror.) Väst-Europa nås av skriftkulturen först omkring år 1 000 f.Kr. samtidigt med Italien. Irland och England först 300 e.Kr.

I Indus-dalen finner man skrifter med hieroglyfiska tecken (som fortfarande väntar på sin uttydning) från ca 2 500 f.Kr. Kina nås av skriftkulturen ca 1 400 f.Kr. Japan nås av skriftkulturen från Kina först på 700-talet e.Kr.⁸⁸

⁸⁵ Ryan, Pitman (1998), s. 223.

⁸⁶ Grahame Clark, *World prehistory in a new perspective* (3. utg.), Cambridge University Press, 1977, s. 74. Clark håller naturligtvis inte med oss i vårt grundläggande resonemang. Jag har citerat honom bara i syfte att visa på historikernas syn på civilisationens ursprungsland.

⁸⁷ Margaret Oliphant, *The Atlas of Ancient World*, BCA, 1992, s. 10. Också Oliphant har jag bara citerat i syfte att peka på den enhetliga uppfattningen bland historikerna att Mesopotamien är civilisationens vagg.

⁸⁸ Naturligtvis hade alla världsdelar nåtts av människor något tidigare än vad årtalen ovan antyder. De flesta regionerna i världen har också gått igenom den s.k. förhistoriska perioden. Men som tidigare sagts är förhistoria den spekulativa delen av den mänskliga historieskrivningen. Beträffande dateringar av förhistoriska föremål använder man idag nästan uteslutande kol-14 metoden. Före kol-14 metoden fanns det *inga* tillförlitliga metoder för att bestämma den absoluta åldern på förhistoriska föremål. Det enda som man med säkerhet visste var istiden och de mänskliga efterlämningarnas relation till den och de gamla civilisationernas existens i Mesopotamien. Renfrew skriver:

Fram till upptäckten av radiometrisk datering (kol-14-metoden, min anm.) fanns det därför endast en tillförlitlig väg att tidsbestämma händelserna i det förhistoriska Europa efter slutet av den sista istiden ungefär 8 000 f.Kr.; endast ett sätt... att tidsbestämma de neolitiska, brons- och järn-epokerna. Detta var möjligt med hjälp av de tidiga källorna från de stora civilisationerna som i vis-

När de mesopotamiska skapelse- och flodmyterna berättar om kulturens etablering och utbredning från Mesopotamien till resten av världen beskriver de den förgångna tiden som den *faktiskt* var. Därmed kan vi konstatera att civilisationens utbredning från Mesopotamien utgör en oberoende kontroll för både den bibliska och de mesopotamiska flodberättelserna.

När vi nu har fått bekräftelsen på att kulturen och skriftkonsten uppstod i Mesopotamien, låt oss försöka datera floden. När ägde floden rum och när skrevs den första berättelsen ner?

Datering av floden

Hur lång tid efter floden kan vi då anta att den första berättelsen skrevs ner? För att kunna besvara denna fråga måste vi först försöka datera floden.

Enligt den bibliska kronologin vi har i våra biblar ägde floden rum 1 656 år efter skapelsen. Från floden till Abrahams födelse gick det 292 år. Om vi antar att Abraham föddes år 2 166 f.Kr.⁸⁹ och räknar då bakåt från Jesu födelse kan vi datera floden till år 2 458 f.Kr. (2 166 + 292 = 2 458). Denna siffra tycks dock vara för låg. Om skrifttraditionen går tillbaka till tiden ca 3 300 f.Kr. och därmed till tiden före floden (men som berättar om floden som redan förgången historia) tycks den bibliska uppgiften och den profana kronologin komma i konflikt med varandra. Vad kan vi då göra med denna ganska uppenbara konflikt?

Nu är det så att tidsuppgifterna ovan kommer från den *masoretiska* texten. Denna text utgör grunden för våra bibelöversättningar. Det finns dock flera s.k. textfamiljer beträffande de bibliska skrifterna. En av dem är den som vi redan tidigare har hänvisat till, LXX, och som har en längre kronologi än den masoretiska texten. Enligt LXX inträffade floden 2 242 år efter skapelsen. Från floden till Abraham gick det 1 172 år. Om vi åter kalkylerar från Jesu födelse tillbaka i tiden så inträffade floden enligt LXX år 3 338 f.Kr (Tabell 2 på nästa sida). Detta årtal är mycket nära de tidsangivelser arkeologin har kunnat komma fram till för den äldsta skriftliga kulturen i Mesopotamien.⁹⁰

sa fall sträckte sig så långt tillbaka i tiden som till 3 000 f.Kr... Här hade man en fast punkt i den förhistoriska världens osäkra förgångna. Renfrew (1973), s. 27.

Men också kol-14-metoden är ett subjektivt, mänskligt företag. Cremo och Thompson (1994) skriver att också denna metod, trots att den "verkar vara en enkel procedur som ger trovärdiga siffror – objektets ålder", är belastad med subjektiva överväganden.

Men de faktiska studierna visar sig ofta innebära komplicerade hänsynstaganden beträffande provets identitet och deras historia och möjliga föroreningar (i provet, min anm.). Det kan innebära förkastandet av några preliminärt uträknade åldrar och accepterandet av andra på grund av komplicerade resonemang som sällan kommer fram i det publicerade materialet. Också själva faktaunderlaget kan vara invecklat, ofullständigt och i stor utsträckning oåtkomligt. (Sida 9)

Roth har några exempel där kol-14 metoden ger olika åldrar för ett och samma prov. Man tog t.ex. åldern på en djupfryst myskoxe (från istiden) från Alaska. Ett prov från en muskel på skallen gav en ålder på 24 140 år, medan håret från samma djur gav en ålder på 17 210 år. Roth (1998), s. 237. För vidare kritik av radiometrisk datering och diskussion om istiden, se Molén (1988).

⁸⁹ Denna kalkyl grundar sig på en tidshistorisk tabell som finns i *The NIV Study Bible* (NIV = *New International Version*), Zondervan, 1985. För alla tidsangivelser från denna tid får man sätta en felmarginal på något två- trehundra år plus/minus när vi inte har något fastställt absolut årtal att utgå ifrån.

⁹⁰ Den bibliska kronologins absoluta årtal bör man dock ta men en viss reservation. Man vet nämligen inte hur fullständiga eller ofullständiga de bibliska uppgifterna är i de släkttablor som utgör grunden för beräkningar. Skillnaden mellan den masoretiska texten och LXX ger uttryck för denna osäkerhet. Den bibliska kronologin kan vara ännu längre (i absolut tidföljd) än t.ex. vad man kan räkna fram till i Septuaginta.

Enligt den masoretiska texten skulle t.ex. år 1999 vara år 6 111 och enligt LXX 7 579 efter skapelsen, en skillnad på 1 468 år. Med denna kunskap i tankarna kan vi bara göra en mer eller mindre kvalificerad gissning att skapelsen ägde rum för omkring 8 000 år sedan. Floden ägde rum omkring 4 000 - 4 500 år f.Kr.

Tabell 2. Biblisk kronologi från skapelsen till Abraham⁹¹

<i>Masoretisk text</i> (vårt GT)	<i>Septuaginta</i> <i>Vatikanus</i>	<i>Septuaginta</i> <i>Alexandrinus</i>	<i>Samaritansk</i> <i>Pentateuk</i>
Född	Född	Född	Född
Adam	0	Adam	0
Set	130	Set	130
Enos	235	Enos	235
Kenan	325	Kenan	325
Mahalalel	395	Mahalalel	395
Jered	460	Jered	460
Hanok	622	Hanok	522
Metusela	687	Metusela	587
Lemek	874	Lemek	654
Noa	1056	Noa	707
Syndaflod	1656	Syndaflod	1307
Sem	1556	Sem	(22) Sem
Arpaksad	1658	Arpaksad	2264
	Kenan	2379	Kenan
Sela	1693	Sela	2529
Eber	1723	Eber	2659
Peleg	1757	Peleg	2793
Regu	1787	Regu	2923
Serug	1819	Serug	3055
Nahor	1849	Nahor	3185
Terah	1878	Terah	3264
Abraham	1948	Abraham	3334

Skillnaden mellan de två Septuaginta (tiden för floden) beror på att Metusela föddes 20 år senare enligt Alexandrinus, vilket ej syns i tabellen.

Oavsett till vilket absolut tal man daterar floden vet man dock vilken betydelse själva händelsen hade haft. I de allra äldsta källorna delade man upp den mänskliga historien ofta till tiden före floden och tiden efter floden på samma sätt som vi gör i dag (tiden efter Kristus respektive före Kristus). Berossos t.ex. "räknade upp de tio babyloniska kungarna som levde 'före floden', och gav deras regeringstider som

Olika författare tycks komma fram till lite olika slutsatser beträffande tiden för floden beroende på olika utgångspunkter. David Livingston (utgående från den masoretiska texten) förespråkar en datering för floden kring 3 000 f.Kr. "The Date of Noah's Flood: Literary and Archaeological Evidence", *Archaeology and Biblical Research*, Vol. 6, No. 1, Winter 1993. Ryan och Pitman (1998), utgående från sina geologiska forskning, daterar floden till ca 5 600 f.Kr., s. 149. E.K. Victor Pearce (utgående från den profana arkeologin) daterar floden till 4 000 - 5 000 f.Kr. (till den sena bronsåldern och den tidiga järnåldern), *Who was Adam?*, Africa Centre for World Mission, 1987, s. 78. Whitcomb och Morris skriver att floden "kan ha ägt rum redan tre till fem tusen år före Abraham." Whitcomb och Morris (1961), s. 489. Att Whitcomb och Morris daterar floden till 5 000 - 7 000 f.Kr. hänger samman med deras resonemang kring släkttavlorna i Gamla testamentet. Det tyck finnas flera gap i släkttavlorna enligt Whitcomb och Morris. Låt mig illustrera detta med hjälp av den masoretiska texten.

Enligt den masoretiska texten levde Sem (en av Noas tre söner) 502 år efter floden. Abraham föddes 291 efter floden och dog 466 efter floden. Med andra ord överlevde Sem Abraham med 36 år och Noa som levde 350 år efter floden dog när Abraham var 59 år, någonting som inte tycks vara rimligt.

⁹¹Uppgifterna kommer från Gerhard Hasels "Genesis 5 and 11: Chronogeneologies in the Biblical History of Beginnings", *Origin*, vol. 7, no. 1, 1981.

varierade från 10 800 år upp till 64 800 år med en total regeringstid på 432 000 år.⁹² Naturligtvis är Berossos siffror grovt överdrivna, men de antyder dock att man tog flodberättelsen som en verklig vattendelare i den mänskliga historien. Denna sedvänja – att dela upp tiden till tiden före och efter floden – fanns också hos de stora filosoferna som Platon och Aristoteles.⁹³

Vi ser att det är relativt enkelt att harmoniera den bibliska kronologin efter floden med den första mänskliga skriftkulturens uppkomst i Mesopotamien. Nu kan vi också dra en preliminär slutsats: att tiden mellan floden och den första skriftliga återgivningen av den kan inte ha varit lång – på sin höjd något eller några hundra år och som mest omkring 1 000 år. Vi vet dock inte vem som skrev ned den första sumeriska berättelsen.

Men låt oss se på frågan om författarskap i Första Moseboken.

Toledot i Första Moseboken

En informerad bibelläsare känner till att ingenstans i hela Skriften sägs det någonsin om *vem* eller *vilka* som skrev eller samlade materialet i Första Moseboken.⁹⁴ Traditionellt har man accepterat Mose som författare. Författarfrågan är dock mera komplicerad än så. Första Moseboken tycks vara en *skriftsamling* snarare än ett enhetligt enmans verk.

Det finns forskare som menar att personer som figurerar i Första Moseboken kan också ha varit författare till de texter som Första Moseboken innehåller. En bland dem är P. J. Wiseman. I sin bok *Clues to Creation in Genesis* för han fram dessa idéer.⁹⁵ Detta skulle då betyda t.ex. att *Noa* skrev flodberättelsen.

Den grundläggande utgångspunkten i Wisemans resonemang är uttrycket "detta är... släkttavla" i Första Moseboken. Det hebreiska ordet *toledot* (som ligger bakom uttrycket "detta är... släkttavla") förekommer 7 gånger i de 11 första kapitlen i 1 Mos. (2:4; 5:1; 6:9; 10:1, 32; 11:10, 27 och har översatts med varierande uttryck i Bibelkommissionens nyöversättning av Första Moseboken).

Ordet *toledot* är ett speciellt ord. I Första Moseboken tycks det indikera en *avgränsning* i texten. Enligt Wiseman tycks användningen av *toledot* i samband med en persons namn i Första Moseboken tyda på textens *ursprung* och *författarskap*. Wiseman menar då (och har fått starkt stöd från R. K. Harrison) att ursprungligen skrevs Första Moseboken på 11 olika *tavlor* med författarnamn på.

Som stöd för resonemanget hänvisar Wiseman och Harrison till skrivpraxis i Mesopotamien. Wiseman skriver:

I det kaldeiska Ur fann Sir Leonard Woolley sigill som hade ägts av människor som hade levt före floden. Användningen av sigill var en motsvarighet till modern signatur. När

⁹² Wilson (1977), s. 26.

⁹³ Roth (1998), s. 304.

⁹⁴ Bland mera liberala bibelforskare har man anammat den s.k. JEDP-hypotesen enligt vilken Första Moseboken kan indelas i huvudsak till tre olika texttraditioner. Den äldsta är den s.k. *jahvisten* (J) från ca 900-talet f.Kr. Den näst äldsta är *elohisten* (E) från ca 850-750 f.Kr. Den yngsta är då källa P (*prästsiften*) från ca 450 f.Kr. Denna hypotes är dock mycket osäker och har egentligen ingen faktamässig bakgrund. Källsöndringshypotesen är en tankekonstruktion. Det finns inga *oberoende* kriterier man kan använda för att kontrollera hypotesens giltighet.

⁹⁵ Utgiven av Marshall, Morgan & Scott, 1977. Inom de mera liberala kretsarna har man en annan sorts hypoteser hur Första Moseboken kom till. För en översikt, se Bertil Albrektson, Helmer Ringgren, *En bok om Gamla testamentet*, LiberLäromedel/Universitetsförlaget, 1969, s. 153-169.

ägarens sigill hade blivit tryckt på leran, på tavlan, och om det var fråga om själva skribenten, skrev man då ibland också tavlans ägares namn.⁹⁶

Harrison skriver:

Det var en normal praxis i det antika Mellersta Österns enkla kommunikationer att börja med någon sorts titel som följs sedan av själva texten och därefter en kolofon som ibland kunde innehålla bl.a. en antydning om författarens identitet eller vem som ägde tavlan och när tavlan skrevs.⁹⁷

Också Ryan och Pitman nämner denna skrivpraxis.

I några assyriska förvaringsrum (bibliotek, min anm.) hade man markerat tavlornas kant eller den sista kolumnen med identifikationsmärkning som vi kan likna med ett index. Dessa omfattade titeln, namnet på ägaren och skribenten samt dateringen utgående från den härskande kungens regeringstid och andra kommentarer.⁹⁸

När man skrev långa texter på separata tavlor (som ofta var mycket små, bara några centimeter i diameter⁹⁹) uppstod naturligtvis ett behov av att på något sätt markera fortsättningen av texten till nästa tavla så att man visste i vilken ordning tavlorna skulle läsas. För att lösa detta adopterade man en praxis att upprepa några av de sista orden i en tavla i början av nästa tavla.¹⁰⁰ Toledot fungerade då som en kolofon (vinjett) som markerade var en tavla (berättelse) slutade och en annan började.

Utifrån Wisemans och Harrisons resonemang kan man dela upp Första Moseboken till elva avsnitt som var och en i början var skrivna på tavlor. Tavla ett beskriver världens och människans skapelse. Tavla nummer två följer med en berättelse om Adams släkt, o.s.v. Följande uppställning kan göras. Tabell 3.

Tabell 3. Toledot i Första Moseboken. Modifierat från Harrison (1969)

Tavla 1	1 Mos. 1:1-2:4a	"Detta är berättelsen om hur himmel och jord skapades"
Tavla 2	1 Mos. 2:5b-5:1a	"Detta är Adams släkttavla"
Tavla 3	1 Mos. 5:1b-6:9a	"Detta är berättelsen om Noa och hans släkt"
Tavla 4	1 Mos. 6:9b-10:1a	"Detta är släkttavlan för Noas söner"
Tavla 5	1 Mos. 10:1b-11:10a	"Detta är Sems släkttavla"
Tavla 6	1 Mos. 11:10b-11:27a	"Detta är Terachs släkt"
Tavla 7	1 Mos. 11:27b-25:12a	"Detta är släkttavla för Abrahams son Ismael"
Tavla 8	1 Mos. 25:12b-25:19a	"Detta är berättelsen om Isaks, Abrahams sons, släkt"
Tavla 9	1 Mos. 25:19b-36:1	"Detta är Esaus, dvs. Edoms, släkt"
Tavla 10	1 Mos. 36:2-36:9a	"Detta är släkttavlan för Esau"
Tavla 11	1 Mos. 36:9b-37:2a	"Detta är berättelsen om Jakob och hans släkt"

Om Adam, den första människan, skrev sin familjehistoria (tavla nr. 2), vem skrev tavla nr. 1? Naturligtvis kan det inte ha varit Adam eftersom han inte fanns med från början. Om man ändå gör det antagandet att Adam skrev ned den första tavlan måste man då utgå ifrån att Gud hade berättat för Adam (budet om vilan skulle tyda på detta) hur/när skapelsen gick till. (Se vidare om detta i Ailas diskussion kring författarfrågan till skapelseberättelsen)

⁹⁶ Wiseman (1977), s. 31.

⁹⁷ R. K. Harrison, *Introduktion to the Old Testament*, Inter-Varsity Press, 1969, s. 544.

⁹⁸ Ryan, Pitman (1998), s. 223.

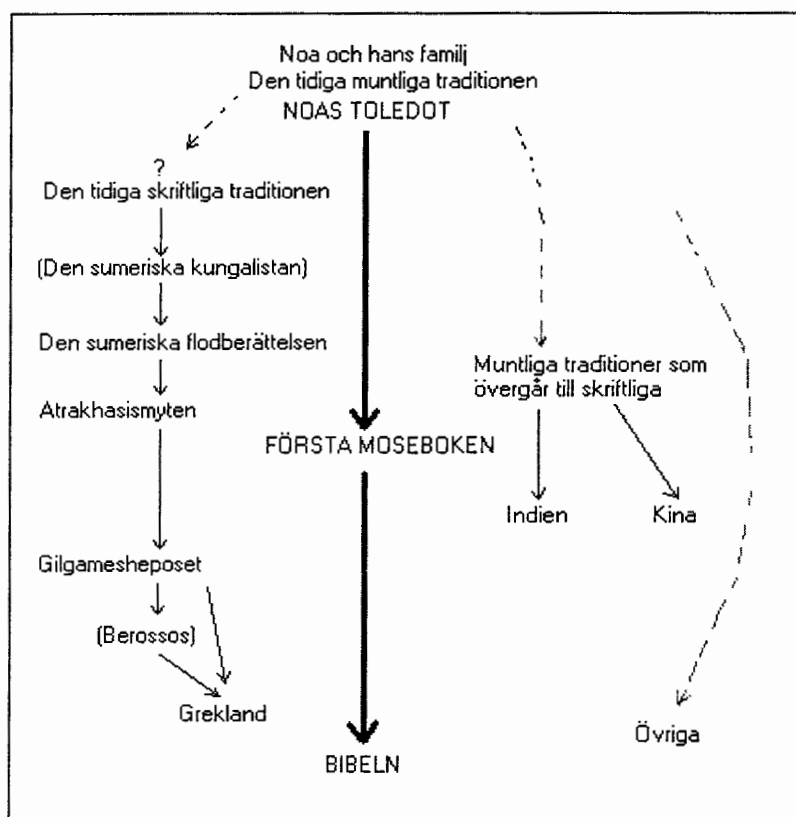
⁹⁹ Tavla nummer 11 i Gilgamesheposet t.ex. var 137x130 mm.

¹⁰⁰ Harrison (1969), s. 544.

Om Wiseman-Harrison-hypotesen stämmer¹⁰¹ skrev Noa tavla nr. 3, och man kan rekonstruera följande scenario.

När arken hade stannat och Noa och hans söner med familjen lämnat den bosatte de sig i de närliggande trakterna. Den ursprungliga flodberättelsen (egentligen borde man säga minnet av *erfarenheten* av floden) uppstod direkt efter att arken hade stannat på Ararat-berget. Från början kan vi anta att det existerade bara en muntlig återgivning av floden. Noa skrev ner den allra första berättelsen (gjorde han det direkt efter floden eller någon gång före sin död kan vi inte säga).¹⁰²

Figur 1. Flodberättelsers uppkomst och spridning

Av figuren framgår hur den skriftliga och den muntliga traditionen kan ha uppstått. Endast den bibliska skrifttraditionen har bevarat (genom Guds försyn) den ursprungliga berättelsen om floden. Den mesopotamiska skriftliga flodtraditionen hade sin början i den tidiga muntliga traditionen.

Något senare, när befolkningen ökade snabbt, uppstod det behov av att söka nya boplatser i de kringliggande områdena. En del av Noas efterkommande förflytt-

¹⁰¹ Naturligtvis har Wiseman-Harrison hypotesen fått möta kritik. En av kritikerna är Duane Garrett. Enligt Garrett är toledot en *överskrift* på den källa varifrån materialet som följer kommer. Garrett, *Rethinking Genesis*, Baker Book House, 1991, 96ff. Kanske är den grundläggande skillnaden mellan Wiseman-Harrison och Garrett att den sistnämnda lämnar författarfrågan öppen beträffande toledotkällor. Med andra ord vet vi inte om t.ex. Noa skrev flodberättelsen.

¹⁰² Noas död ger den borte gränsen för flodtraditionens skriftliga uppkomst om vi utgår från Wiseman-Harrison-hypotesen. Enligt den masoretiska texten levde Noa 350 år efter floden. Men enligt LXX levde han 950 år efter floden. Därmed kan vi fastställa, utgående ifrån LXX, att den skriftliga traditionen beträffande floden uppstod senast 950 år efter floden.

tade sig till Anatolia (moderna Turkiet) och en del till Mesopotamien (moderna Irak) och tog med sig minnet (erfarenheten) av floden. Under en ganska lång tid (några hundra år) talade alla samma språk (jfr 1 Mos. 11:1).

I samband med Babels torn skingrades människor över hela jorden, och vi kan anta att senast efter denna händelse hade man behov av att skriva ner minnet av den stora floden, och så fick vi de olika varianterna av flodberättelserna. Se figur 1 på föregående sida.

Kapitel fem

FLODEN OCH FOSSIL

Vi har sett hur de mesopotamiska flodberättelserna bekräftar den bibliska flodens historicitet. Tecken på en världsomspännande flod där allt levande förintades – det andra kontrollverktyget, jordens geologiska vittnesbörd – är också lätt att konstatera. Jordskorpan täcks på många håll av tjocka jordavlagringar som har bildats under vattenytan. Dessa avlagringar innehåller ett oändligt antal efterlämningar av döda djur och växter. Bildningen av avlagringarna har ägt rum *samtidigt* över hela jorden. Så kallade *ledfossil* bekräftar detta.¹⁰³ I dag vet man också att djur och växter dog under katastrofala förhållanden. Låt oss därför ha en liten diskussion kring fossil.

Vi börjar med att fråga: hur har man under tidernas gång tolkat fossilens förekomst i jordskorpan (i avlagringar)? Faktum är att man inte alltid har trott att fossil är efterlämningar av döda djur och växter. Gamla greker, som platonister och aristotelianer, t.ex. trodde inte att fossil var efterlämningar av verkliga döda djur.

För platonister hade sådana fossil aldrig varit levande utan bara bilder av organismer alstrade i jorden genom en formande kraft, *vis plastica*. En aristotelian skulle samtycka att de (fossil, min anm.) inte var efterlämningar av en gång levande organismer utan skulle ha argumenterat att de hade vuxit in i sten från säd (som kanske hade fallit ner från stjärnor) eller att de hade uppstått genom en spontan alstring i sten.¹⁰⁴

Det var först de *kristna naturalisterna* som på ett övertygande sätt kunde argumentera för att fossil verkligen är rester av döda djur och växter. George Gaylord Simpson (från vilken citatet ovan har hämtats och som är en av den moderna evolutionssyntesens förgrundsfigurer) erkänner (kanske lite motvilligt!) lite senare att "bokstavlig tolkning av Bibeln har en förtjänst: den erkänner att vissa fossil var efterlämningar av verkliga, naturliga organismer."¹⁰⁵ Vi kan med andra ord säga att *Bibels beskrivning av floden är realistisk och harmonierar med det vi vet om fossil*.

¹⁰³ *Ledfossil* eller *indexfossil* är fossil av samma art eller släkt som är vitt spridda i hela världen i olika typer av sediment. Indexfossil används för att bestämma ett specifikt geologiskt systems ålder.

¹⁰⁴ George Gaylord Simpson, *Fossils and the History of Life*, Scientific American Books, 1983, s. 4,6.

¹⁰⁵ Simpson (1983), s. 6. Norman Cohn skriver att "det fanns alltid de – från Tertullianus på andra århundradet och framåt – som var övertygade att havsdjur hade blivit förda upp till bergstoppar av floden och lämnades där när den (floden) drog tillbaka." Cohn (1996), s. 73. Cohns bok är värd att läsa som en historisk översikt över flodens betydelse för den västerländska idéutvecklingen. Svagheter i Cohns bok är att han är helt okritisk för den liberala teologins spekulationer beträffande den bibliska flodberättelsens ursprung – för att inte tala om hans okritiska accepterande av utvecklingslärans 'sanningar'.

Det var på denna bibliska grund som den moderna paleontologin grundades. Simpson namnger två av grundarna: Nils Stensen (1638-1686) och Robert Hooke (1635-1703). Norman Cohn skriver att Stensen med sin essä känd som "*Prodromus* eller 'Föregångaren'... grundade tre nya vetenskaper – geologi, paleontologi och kristallografi."¹⁰⁶

Simpson måste därmed erkänna att Bibelns flodberättelse visar på *de effekter på levande organismer floden avsåg: att förrinta och begrava levande organismer under flodens vatten!*

Idag är allt fler geologer och paleontologer av den uppfattningen att vattenmassornas (här menar jag inte den bibliska floden) rörelser kan bäst förklara uppkomsten av fossil.¹⁰⁷ Låt oss citera här bara en, professor Simon Conway Morris. I sin bok (om de numera berömda *Burgess Shale* fossil), *The Crucible of Creation*, beskriver han hur fossil under vattenpåverkan, när havsbotten sänker sig hastigt och bottenavlagringar kommer i rörelse, begravs snabbt.

Det avstånd sedimentmolnet förflyttar sig på är endast några få kilometer. I den takt havsbottens lutning planar ut förlorar sedimentströmmen snabbt sin energi. Jord och tusentals djur den har burit med sig lagras snabbt. Även om denna avlagringsprocess tar flera dagar innan den slutligen har fullbordats kan vi redan märka att strömmen har förvandlats till ett täcke av sediment. Där är tusentals djur inbäddade. Så snabbt gick deras slutgiltiga begravning till att de (djuren, min anm.) kommit att ligga i alla möjliga vinklar.¹⁰⁸

Och i tidigare i samma bok (sida 48-49):

I den takt gyttjeströmmen ebbar ut och saktar ner, begravs djuren snabbt tillsammans med den omkringliggande våta gyttjan. Denna process var så snabb att djuren hade ingen tid att ta en normal ställning. Istället kom de att ligga i alla möjliga vinklar, några begravdes även huvudet först. Ju mer sediment som lagrades på djuren, desto mer pressades den våta gyttjan som innehöll *Marella* och andra *Burgess Shale* fossil. Vattnet drevs bort, fossilen krossades och gyttjan förvandlades sakta till oböjligt lerskiffer.

Det som hände med *Burgess Shale* (som ligger på Klippiga bergen i syd-västra Kanada) har hänt också på annat håll i världen. I *Dinosaur National Monument* vid gränsen till Colorado och Utah (i Nord-Amerika) kan man observera samma sak. I sandsten (formades under vatten och ligger nu på ca 3 000 meters höjd) kan man se sönderrivna benrester av utdöda dinosaurier. Man ser hur vattenmassorna har vället fram och tillbaka, slitit av skeltdelar och till slut, när flodebben har lagt sig, har ben och benrester hamnat i sand huller om buller och till slut förstenat under hårt tryck efter att vattnet runnit av från sediment.¹⁰⁹

Samma fenomen kan man observera också i Sverige. När man går på den grunda stenbotten t.ex. på norra *Öland* (norr om Byxelkrok) eller längs *Ölands* västliga kustområden och tittar på rester av fossil som är inbäddade i stenavlagringar, upptäcker man snart hur de döda djuren (trilobiter, bläckfiskar, armfotingar etc.) har slitits sönder av vat-

¹⁰⁶ Cohen (1996), s. 76. *Prodromus* ingick i ett större verk, *De Solido Intra Solidum Naturaliter Contento*. På grund av Stensens omvändelse till katolicismen blev verket aldrig publicerat under hans livstid.

¹⁰⁷ Se t.ex. Simon Conway Morris, *The Crucible of Creation*, Oxford University Press, 1998. Derek Ager, *The New Catastrophism*, Cambridge University Press, 1993. A. Hallan, "Catastrophism in Geology", i S.V.M. Clube (red.) *Catastrophes and Evolution*, Cambridge University Press, 1989. Alla dessa författare är evolutionister men accepterar flodkatastrofer som förklaring för bildandet av fossil.

¹⁰⁸ Conway Morris (1998), s. 107.

¹⁰⁹ Författarna till denna skrift gjorde en resa till *Dinosaur National Monument* för några år sedan för att på ort och ställe undersöka flodvågornas härjningar. Gotland är också ett bra utflyktsmål i fossil-jakten.

tenrörelser. Sedan har rörelsen ebbat ut. Fossilrester ligger inbäddade i sten i alla möjliga vinklingar som tystna vittnen för flodvågornas framfart i det förgångna.

En av det mäktigaste vyerna man kan uppleva på vår jord är naturligtvis *Grand Canyon*. När man står på ravinkanten och tittar ut över den djupa ravinen kan man se hur stenlager efter stenlager ligger på varandra. Hur bildades denna mäktiga ravin? Tog det verkligen hundratals miljoner år för Grand Canyon att formas, eller bara en kort tid?

Det mest troliga scenariot är att det fanns ett par mycket stora sjöar (som dammar, det finns geologiskt stöd för att dessa sjöar verkligen fanns) i ost och i nord-ost om nuvarande kanjon. När sjöarna fylldes av mer och mer vatten gav landmassorna vika i den syd-östra delen av området med de följder att kolossala mängder vatten rusade ner i riktning mot syd-väst, tog med sig stora mängder av stenar och grus och skar djupa fåror genom avlagringarna, och Grand Canyon hade bildats.¹¹⁰

Dessa exempel får räcka för att visa hur jordskorpan avlagringar med sina fossil har bildats under katastrofala förhållanden. Därmed utgör bildandet av sediment innehållande fossil ett ytterligare och *oberoende* bevismaterial för flodberättelsen i Bibeln (och också för de utombibliska berättelserna för den delen).

* * *

Vi ser hur *oberoende* vittnen stöder flodberättelsen i Bibeln och de övriga flodberättelserna från Mesopotamien. Den mänskliga kulturen har sitt ursprung i länder där också de bibliska händelserna ägde rum. Därifrån spred sig skriftkulturerna till resten av världen. Allt i enlighet med flodberättelserna. Flodberättelserna är en *del* av denna kultur som sprids från Mesopotamien till resten av världen. Men det är *inte* kulturens utbredning som *skapar* flodberättelserna. Dessa två fenomen är oberoende varandra. De är två parallella, men oberoende händelseförlopp i det förgångna.

Det andra oberoende vittnet, avlagringar med fossil är kanske ännu starkare och än mer oberoende av flodberättelserna. Det är flodberättelserna som *förklarar* fossilens tillblivelse. Men det är *inte* fossilfynd som *förklarar* *uppkomsten* av flodberättelserna. Dessa två är åter parallella och oberoende av varandra. Det ena vittnar om *verkliga och katastrofala händelser* i det förgångna och det andra *minnet* av dessa katastrofala händelser i det förgångna.

Utifrån vårt resonemang ovan blir den enda rimliga slutsatsen då följande: *flodkatastrofen var en verklig händelse i tid och rum. Den var världsomspännande, både i vidden och i effekterna*. Enligt epistemologisk kunskaphierarki har vi här med en *säker* historisk händelse att göra eftersom händelsen *bestyrks* av flera *oberoende* vittnen.¹¹¹

¹¹⁰ Steven A. Austin (red.) *Grand Canyon. Monument to Catastrophe*, ICR, 1994. Alla dessa händelser ägde rum i samband med floden och den efterföljande istiden.

¹¹¹ Roderick M. Chisholm i sin *Theory of Knowledge* (3. utg.), Prentice-Hall International, 1989, s. 16 har ställt upp en epistemologisk hierarki på följande sätt:

6. Säker (Certain)
5. Uppenbar (Obvious)
4. Påtaglig (Evident)
3. Bortom rimligt tvivel (Beyond Reasonable Doubt)
2. Kunskapsmässigt klar (Epistemically in the Clear)
1. Möjlig (Probable)
0. Jämvikt (Counterbalanced)
- 1. Möjligen falsk (Probably False)
- 2. Klart att det kan betvivlas (In the Clear to Disbelieve)
- 3. Rimligt att betvivlas (Reasonable to Disbelieve)
- 4. Påtagligen falsk (Evidently False)

SAMMANFATTNING

För att sammanfatta hela diskussionen beträffande den bibliska flodberättelsen kan vi säga följande. Floden i Bibeln beskrivs som en världsomspännande katastrof vars yttersta orsak ligger i människans ondska. Gud beslutar att förgöra den onda mänskligheten. Som konsekvens av detta skulle också alla landlevande djur undkomma genom floden. Men för att bevara människan och djuren från total förintelse befaller Gud Noa att bygga en ark där han och hans familj med djuren kan överleva. Noa lyder och bygger en kolossal ark. När arken är färdig befaller Gud Noa att gå in i arken med sin familj samt djuren som kommer till honom. Floden kommer över hela jorden och förintar allt levande utanför arken. När floden är över stannar arken på Ararats bergmassiv på gränsområdena mellan det moderna Turkiet och Iran.

Frågan som vi ställde i början var: är denna berättelse en återgivning av en faktisk händelse i det förgångna? Svaret efter en noggrann analys har blivit ett tveklöst ja! Låt mig därför bara kort rekapitulera huvudpoängen i resonemanget ovan.

Som ett minne av floden uppstår flodberättelserna först som muntlig tradition inom Noas familj. Den muntliga traditionen förs sedan vidare till kommande generationer och till olika delar av världen i den takt människor sprids över hela jordens yta.

Minnet av floden skrivs också ner i skriftlig form. Vi kan tänka oss att före sin död skriver Noa ner den ursprungliga berättelsen. Den skriftliga traditionen har uppstått i.o.m. detta. Denna tradition förs vidare (eller kanske snarare *bevaras* i skriftlig form) inom Noas släkt. När Gud sedan kallar Mose att bli hans språkrör på jorden sammanställer Mose de skriftliga dokumenten (tavlorna) till en enhetlig skrift som vi idag kallar för Första Moseboken.

Parallellt men senare uppstår flera andra skriftliga traditioner om floden. De är nedskrivna recitationer som sjöngs eller berättades vid olika tillfällen. De mest kända är de babyloniska och sumeriska berättelserna. Dessa berättelser har på ett övertygande sätt bekräftat den bibliska berättelsens förankring i historian och utgör därmed ett oberoende vittne för den bibliska flodberättelsen. Till dessa berättelser kan vi lägga de övriga flodberättelserna man har funnit bland olika folkslag. Dessa berättelser förstärker ytterligare den

-5. Uppenbarligen falsk (Obviously False)

-6. Säkert falsk (Certainly False)

Eftersom flodberättelsen i Första Moseboken uppfyller det viktiga kriteriet att den kan kontrolleras av oberoende vittnen – i det här fallet av *tre* oberoende vittnen – faller den under kategori 6. i den hierarkiska kunskapspyramiden. Det är få – om några – andra historiska texter som kunskapsmässigt kan betraktas så säkra som flodberättelsen i Första Moseboken. När t.ex. Robert Best (1999, s. 13) säger att "flodberättelsens historicitet kvarstår som obevisad" har han helt enkelt fel. Om utgångspunkten är den som han har – att flodberättelsen består av legendariska och mytiska texter – är också slutsatsen given: berättelsen kan inte vara historisk. Men om man accepterar berättelserna som tillförlitliga historiska vittnen, är slutsatsen en helt annan: flodberättelsen i Bibeln och de övriga flodberättelserna återger en händelse i historian.

En enkel jämförelse hjälper oss här. Anta att av pyramiderna i Egypten inte skulle finnas kvar någonting annat än bara skriftliga dokument och mycket fragmentariska fynd. Hur skulle vi tolka skrifterna som beskriver de stora pyramidernas storlek och tillkomst? Best och likasinnade skulle antagligen säga att texterna är grovt överdrivna beträffande pyramidernas storlek. Det skulle ha varit omöjligt för egyptierna att kunna bygga så kolossala byggverk. Idag står dock pyramiderna som mäktiga vittnen över människans förmåga och lär oss en viktig sak. Människorna för länge sedan hade kunnande och vilja att skapa saker och ting som vi fortfarande idag har svårt att begripa hur det var möjligt. Låt oss inte dra alldeles för förhastade slutsatser när det gäller de skrivna texterna. Vår tid och våra föreställningar är ingen garanti att vi vet bäst!

bibliska berättelsens sanningsenlighet som en återgivning av en världsomspännande flodkatastrof.

Ett annat oberoende vittne för den bibliska berättelsen utgörs av det faktum att den skriftliga kulturen uppstod just i de områden Bibeln beskriver: i det mesopotamiska lågländet.¹¹² Därifrån spred sig den mänskliga kulturen (skriftkulturen) till resten av världen.

Flodens allomfattande karaktär bekräftas av ett ytterligare oberoende vittne: de fossilbärande sedimentavlagringarna. Överallt på vårt jordklot finner vi fossila rester av djur och växter som har begravts under katastrofala förhållanden. Begravningen har gått till så snabbt att organismerna inte har hunnit återhämta sina naturliga ställningar innan de begravdes. En del organismer revs i bitar av de omvälvande vattenmassorna och begravdes, en del begravdes medan de fortfarande levde. Den bibliska flodberättelsen inspirerade den moderna geologins grundare och gav dem den nödvändiga insikten om att fossil är rester av tidigare levande djur och växter.

Dessa *tre oberoende vittnen* för den bibliska flodberättelsen utgör ett mycket stark argument för flodens historicitet. Floden som Bibeln berättar om var en verklig händelse i det förgångna. Texten bör läsas naturligt. Den uppfyller det viktiga kriteriet att bekräftas av oberoende vittnen. Här är den urgamla juridiska praxisen fortfarande tillämplig: "Efter två eller tre vittnens utsago skall var sak avgöras." (5. Mos. 19:15 Bibelkommissionens varssamma rev. av 1917 års översättning)

¹¹² På ett sätt är det ju märkligt att *judarna* tillskriver den mänskliga historians uppkomst *utanför* deras eget land. Det 'naturligare' hade varit om de hade försökt poängtera Israels centrala del i det historiska skeendet. Men denna sorts nationell egoism lyser med sin frånvaro när det gäller just mänsklighetens tidigaste historia. De mesopotamiska och babyloniska berättelserna är däremot mycket måna om att upphöja sitt eget land (sina städer) och sina egna gudomligheter (ofta kungliga regenter) som historians och kulturens urkälla. Den bibliska berättelsen är nationellt-etiskt mycket ren.

Tillägg 1.

Ron Wyatt och Noas ark

Under de senaste åren har en amatörarkeolog, Ron Wyatt (narkosskötare till yrket), skapat (i vissa kretsar) en ganska stor sensation med sina upptäckter. Han säger sig ha funnit bl.a. Noas ark och har gett ut bl.a. en videofilm om sin upptäckt. Problemet med Wyatts resonemang kring sitt fynd är att han inte har tagit hänsyn till de språkliga insikter vi har diskuterat tidigare. Fyndet han påstår vara Noas ark är en båt-formad geologisk formation i östra Turkiet (Figur 2). Den motsvarar i stort de mått som Första Moseboken anger, men är som sagt oval till formen. De som har undersökt Wyatts fynd är övertygade om att fyndet *inte* är Noas ark. Här följer några fakta utöver de språkliga som tyder på att Wyatts fynd bör ifrågasättas. I ett brev daterat den 960926 skriver geofysikern, dr. John Baumgardner (som arbetade en tid tillsammans med Wyatt) bl.a. följande om Wyatts fynd.

Figur 2. Wyatts 'Noas ark'-formation

Beträffande min ståndpunkt om platsen i Durupinar avgjorde borrhningar vi utförde där 1988 den. Platsen är en naturlig formation producerad av lera som flöt runt ett upphöjt stenblock som fortfarande är innesluten i formationen och som har producerat denna båtliknande struktur. Min ståndpunkt finns återgiven i en artikel i september nummer av Creation Magazine (Ex-Nihilo), volum 14, nummer 4 med titeln "Amazing Ark Expose" by Dr. Andrew Snelling.

En intressant och grundlig analys av Wyatts påståenden är geologi-professorn Lorence Gene Collins och David Fasold (den sistnämnda också en tidigare samarbetspartner till Wyatt) artikel "Noah's Ark from Turkey Exposed as a Common Geologic Structure" i *Journal of Geosciences Education*, v. 44, 1996, p. 439-444. Artikeln går också att läsa på Internet. Jag har valt att citera ett längre avsnitt från författarnas slutsatser.

Studier med hjälp av mikroskop och analyser från fotografier visar att den antagna arken nära Dogubayazit är en helt naturlig klippformation. Det kan inte vara Noas ark, inte ens en mänsklig modell [av den]. Det är förståeligt varför de tidiga upptäckarna gjorde en felaktig identifikation. Denna ovanliga båtformade struktur fångade så deras uppmärksamhet – att bli de som upptäckte Noas ark eller åtminstone bekräftade dess existens – att i sin iver hamnade man i farozonen att inte vara tillräckligt försiktig i sina slutsatser. Den graden av oförsiktighet i försvaret av Noas ark-hypotesen kom fram när man har kunnat peka på att man felaktigt identifierade metamorforerad och veckad peridotit (olivinsten) som antingen rester av goferträ eller avtryck av fossiliserad vass som man antog en gång ha täckt Arken (Wyatt, 1994). Till detta kommer att om den kreativistiska flod-hypotesen skulle stämma (Baumgardner, 1985, 1990) så måste de 'döda djuren' som finns i denna kalksten ha dött i den antagna floden. Dessa fossila rester har man upptäckt i fåror som genomskär den antagna arken. Därför är den antagna arken *äldre* än avlagringarna från den antagna Noas flod, och *detta förhållande redan i sig är*

tillräckligt för att vederlägga hypotesen att formationen är en bevarad rest av arken.
(Kursiveringar mina)

I ett personligt brev (försommaren 1997) till en av författarna (Vesa) skriver professor Collins bl.a. följande:

Jag fick alldeles nyligen veta att den turkiska geologen som är ansvarig för området där den antagna arken ligger i östra Turkiet medger att han visste att ark-strukturen var en naturlig formation men att hans universitet använde den i syfte att samla in pengar för deras forskning och andra geologiska ändamål... Tack för ditt intresse för vår artikel om den fingerade Noas ark... Som själv kristen är jag ledsen för att några välmenande kristna använder felaktiga metoder i syfte att främja kristen tro. Detta gör dock mera harm än gott.

Wyatt har naturligtvis försökt bemöta sina kritiker. Men när man tar del av hans (ofta hans hustrus) resonemang blir man än mera skeptisk gentemot hans upptäckter. Mycket av hans försvar är av religiös jargong som följande citat visar:

Genom hela Bibeln med början av Kain och Abel läser vi ofta om Satans raseri mot Guds folk. För oss som lever i ett land med religionsfrihet tycks tanken att vi kommer att förföljas p.g.a. vår tro vara "avlägsen". Men det händer. Vi ser överallt runt omkring oss, människor som försöker misskreditera Guds verk. Och när inte detta lyckas försöker [djävulen] misskreditera arbetarna. Men vi ser hur Gud har använt dessa lögnar och förtal att fånga människors uppmärksamhet och intresse, och när de har undersökt fakta kan de se vad som är sanning och vad som inte är det.¹

När man läser ett resonemang som detta blir man än mera kritisk. Att vifta bort kritik med religiös jargong är inte ett hederligt och vetenskapligt sätt att arbeta. Till detta kommer att Wyatt (ofta) håller det viktigaste av sin "forskning" hemlig som efterföljande stycket i ovan citerade "Issue" visar:

Men några fakta har inte gjorts offentliga. Som t.ex. att några av de våldsammaste opponenterna är de som en gång tog del i forskningen. Några har tagit del i en oberoende forskning vilken – som de nu påstår – vederlägger platsen. Hur som helst berättar deras ursprungliga rapporter en annan berättelse. Vi ska dela med oss några av dessa till er i detta issue.

Varför vill inte Wyatt acceptera en oberoende forskning? Varför vill han förkasta sina före detta forskarkollegers reviderade uppfattningar och i stället använder deras tidigare (förhastade) slutsatser? En uppriktig forskare måste vara redo att överge gamla (och som i detta fall tydligen felaktiga) slutsatser och gå vidare. Wyatts sätt att bemöta och behandla sina kritiker gör det så gott som omöjligt att ta hans forskning på allvar.

Det finns mycket mera man skulle kunna säga om Wyatts forskning. Vi kan bara konstatera att både språklig och geologisk analys visar att fynden antagligen inte kan vara Noas ark. (Se figuren nedan)

Slutligen vill jag bara instämma i vad Collins säger i slutet av sitt brev. Som kristna är det vår moraliska och etiska plikt att försöka hålla oss till sanningen och vara öppna för olika kritiska synpunkter.

Den som vill sätta sig in mera i Wyatts forskning kan surfa till hans officiella hemsida <http://www.ronwyatt.org>. Kritiska synpunkter till Wyatt kan man finna t.ex. på Christian informed ministries hemsida <http://www.fni.com> (ett par andra bra webbadresser är

¹ Citatet har hämtats från Internet, från Wyatts "Issue no 3", 1997 där han (troligen är det hans hustru eller någon annan medarbetare som har skrivit materialet) försöker bemöta kritiker. Av "Issue" framgår att Wyatt tycks vara besviken på att hans gamla vänner har övergett hans (och sina egna) tidigare tolkningar av fyndet.

<http://www.christiananswers.net> och <http://www.tentmaker.org> (på den sistnämnda får man läsa ett brev av Baumgardner angående Wyatt).

Figur 2. Arkens form enligt Wyatt och enligt den bibliska beskrivningen

2 a. Noas ark enligt Wyatt

2 b. Noas ark enligt den bibliska beskrivningen

2 c. En annan modell av Noas ark som försöker följa den bibliska beskrivningen

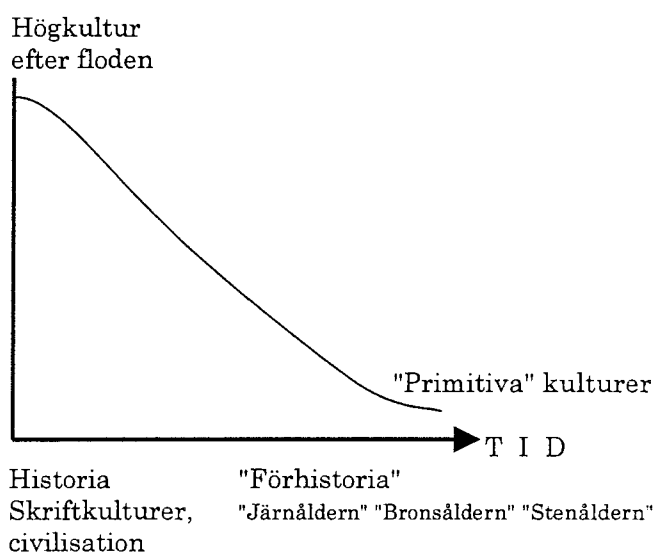
Modellen i Figur 2 b tycks vara mest trogen till Första Mosebokens beskrivning. Den verkar vara en renodlat rektangulär "box" med skarpa hörn utan båt-liknande former.

Tillägg 2.

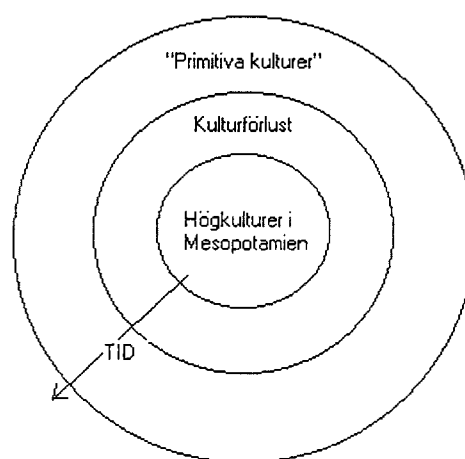
Floden, kulturen och utvecklingsläran

Enligt den moderna utvecklingsläran är kulturen en frukt av den biologiska utvecklingen. Denna idé är naturligtvis i en direkt kollision med den bibliska skapelseläran enligt vilken människan från början var en kulturvarelse med självmedvetande, språk etc. Syndafallet orsakade en kulturell degenerering. I o.m. floden och utspridningen av människor under svåra förhållanden accentuerades denna kulturella degenerering. Denna process kan illustreras med följande figur:

Figur 3 a. Kulturens "utveckling" efter floden

Figur 3b.

Figur 3 är en enkel illustration hur den s.k. kulturutvecklingen kan tänkas ha gått till efter floden. De människor som stannade kvar i Mesopotamien och i alldeles närgränsande områden bevarade i stort den höga kulturnivån (skriftkulturen) medan folkgrupper som utvandrade allt längre bort förlorade sitt kulturarv och "sjönk" till en kulturnivå som vi brukar kalla för "primitiv". De svåra livsbetingelserna efter floden och under istiden gjorde att den mesta tiden gick åt att skaffa mat och andra livsförnödenheter med följden att skriftkulturen gick förlorad. De är dessa människogrupper som har lämnat efter sig s.k. förhistoriska verktyg och föremål.

Idag finns alla dessa varianter av den mänskliga kulturerfarenheten med oss, från skriftkulturer till samlar- och jägarkulturer. "Kulturutveckling" efter floden kan också illustreras med hjälp av cirklar. Figur 3b.

I den innersta av cirklarna finner vi kulturarvet från de bibliska länderna. Den mittersta av cirklarna illustrerar den process då (skrift)kulturen gick förlorad. När den kulturella degenereringen nådde sin slutpunkt blev människan kulturellt primitiv (skriftlös, de s.k. jägar- och samlarkulturerna hade uppstått). Den yttersta av cirklarna illustrerar detta.

Utvecklingslärans betydelse för kultur och moral

Vi i väst lever (vi tror åtminstone det) i ett kulturellt högtstående samhälle, men vi håller på att förlora en del av vårt kulturella arv. I Sverige har vi snart helt förlorat det religiösa

kulturarvet som vårt moderna samhälle byggdes på. Som följd av detta har de etiska och moraliska värderingarna vittrat sönder. Mitt i vår 'högkultur' håller vi på att falla tillbaka till samlarstadiet. Livets mening och mål tycks vara att överleva och jaga efter ting (prylar etc.).

Den livsåskådningsmässiga grunden till denna kulturella degenerering finner vi i utvecklingsläran. Utvecklingsläran suddar ut skillnaden mellan människan och den övriga naturen. "Utvecklingslärans beskrivning av kontinuiteten mellan människor och andra levande varelser har inte bara en vetenskaplig auktoritet, den ger även en förklaring till de likheter mellan människor och högre djur som vi ofta upplever," skriver Nils Uddenberg.²

Utvecklingsläran har bombarderat oss med 'budskapet' att vi i grund och botten är bara djur. Det som vi kallar för 'människan' är bara en självpåhittad upphöjelse. Att återgå till 'naturtillståndet' är på modet. 'Djuret' i människan måste frigöras. Uddenberg skriver:

Eftersom människornas kroppar liknar djurens innebär ett bejakande av kroppen att man accepterar 'djuret i människan'. Och detta djur uppfattas inte längre som en hotande demon utan som en god och konstruktiv kraft. Psykoterapeuter uppmanar ofta sina terapander att erkänna sina spontana känslor, inte minst de erotiska och de aggressiva: två 'drifter' som var och en kan se att vi delar med djuren. Från att ha varit det sämsta i människan har 'det djuriska' blivit det bästa och mest äkta inom henne. Djävulen har inte längre horn och svans.³

När man läser tankar som dessa är det inte att undra på varför den mänskliga kulturmiljön och samhället i stort brutaliseras hela tiden. Om nu sex och aggressivitet är "det bästa och mest äkta" i människan och dessa ges ett fritt spelrum, varför moralisera över huvud över sex- och våldsbrott? Varför inte låta dessa 'goda' krafter få ett fritt spelrum? Varför kräva ansvar av människan för hennes handlingar?

Men denna bild av djur och människor är falsk i dess *båda* delar. Djur är *amoraliska*, *icke*-självmedvetna varelser. Vi fångar inte katter, förhör dem och sätter dem i fängelse när de har dödat en råtta. I konsekvensens namn borde vi göra det om vi likställer djuren med människor! Men inte ens de mest militanta djurrättsaktivisterna kräver rättegångar där djur ställs till svars för att de har dödat eller skadat ett annat djur. Skall man tolka detta så att dödandet, när det begås av ett djur, är en moraliskt neutral handling? Men om det 'djuriska' beteendet är "det bästa" i människan, varför då inte likställa också dödandet, så att också människan slipper påföljder när hon dödar någon?

Nej, alla inser vansinnet i resonemanget, och ändå är de etiska och moraliska konsekvenserna dessa om man accepterar evolutionslärans tankar fullt ut.

Den andra delen i ekvationen är lika felaktig. Människan *är* en moralisk och självmedveten varelse. Drifter som sexualitet och aggressivitet är inte enbart goda krafter i människan. Ofta har dessa lett till svåra brott med bestående men för andra människor. Människan är p.g.a. sin moraliska konstitution *ansvarig* för sina handlingar.

När människan dödar en annan människa har detta *inte* sin grund i att djur dödar andra djur. När en bankrånare begår ett mord i samband med ett bankrån är grunden till mordet inte ett djuriskt ("det bästa i henne") beteende utan *begär* efter pengar. Det är detta begär som leder till mord. Båda dessa (begäret och dödandet) värderar vi som onda. Begäret därför att den riktade sig mot *andras* egendom och mordet därför att det är ett ingrepp i den *mänskliga individens personliga integritet* på djupaste plan.

² Nils Uddenberg, *Det stora sammanhanget*, Nya Doxa, 1995, s. 164. Uddenbergs bok har en undertitel: "Moderna svenskar syn på människans plats i naturen."

³ Uddenberg (1995), s. 137.

Nej, människans biologiska rötter och hennes beteende kan inte härledas från en evolutionistisk utveckling från djurstadiet till människan. Denna evolutionistiska reduktion är *falsk* och har haft vidgående konsekvenser. *Människan* har gått förlorad. Hon irrar i ett meningslöst kosmos. Uddenberg skriver:

Den moderna naturvetenskapen, astrofysiken lika väl som evolutionsläran, beskriver den värld vi råkar leva i som ett *tillfälligt* och *obeständigt* stadium på livets väg *från en dunkel forntid till en obestämd framtid*. Världen förändras ständigt och obevekligt och de krafter som åstadkommer dessa förändringar *saknar varje inriktning och mål*.⁴

Det är just *detta* som är den evolutionistiska världsbildens 'villfarelse'. Världen och människan kommer *inte* från en dunkel forntid. Världen och människan har sitt ursprung hos *Gud*. Framtiden är inte heller hölj i dunkel utan mål. Gud *har* uppenbart världens och människans framtid. Det är bara den *vetenskapliga myten* som är dunkel och som inte ger några som helst riktlinjer i livet och för framtiden. Och vad som är värst: den vetenskapliga (den materialistiska) myten är *falsk*. Inte ens evolutionister och materialister själva är konsekventa i sitt tänkande. Phillip E. Johnson skriver:

Motsättningen mellan materialism och verklighet uppstår ständigt inom biologin och är som mest ofrånkomlig när vi tänker på det mänskliga sinnet. Är våra tankar "ingenting annat än" produkter av kemiska reaktioner i hjärnan, och uppstod vår tankeförmåga från ingen annan orsak än nyttan av att tillåta vårt DNA reproducera sig själv? Även vetenskapliga materialister har svårt att tro *detta*. Det är nämligen så att när man tillämpar materialismen på sinnet undergräver man tänkandets värde – också ens eget. Om våra teorier är produkter av kemiska reaktioner, hur kan vi veta om våra teorier är sanna? Kanske tror Richard Dawkins på darwinism bara därför att han har vissa kemikalier i sin hjärna och att hans tro kan förändras något genom införandet av olika kemikalier [in i hans hjärna].⁵

Dean L. Overman skriver:

Oavsett filosofernas påståenden agerar ingen konsekvent med tron att det finns inga allmängiltiga regler om vad som är rätt och fel. Att ge läpparnas beaktelse till tron på frånvaron av rätt och fel är en sak; att vara trogen i praktiken är något helt annat. Vi alla handlar ibland som *conscia mens recti* (någon som känner till rätt och fel). Nietzsche sade att en personlig Gud inte längre är tillgänglig för en modern människa. Men utan en sådan Gud upplöses all mening i absurditet. Det finns ingen verklig grund för etik, och ytterst försvinner allting i kaos. /.../

Om Nietzsche har rätt, om inte Gud finns, och om universums uppkomst var slumpartad eller opersonlig, i så fall är allting sist och slutligen ett och samma: ont är inte ont och gott är inte gott. För judiska, muslimska och kristna teister är det goda inte detsamma som det onda. Ett grymt mord är inte detsamma som en varm omfamning. Själva det faktum att en kan se ondska och skilja det från det som är rätt betyder att man förnekar universums opersonliga uppkomst. För judiska, muslimska och kristna teister är Gud universums moraliska absolut.⁶

Dessa två citat från två ledande jurister visar varför den materialistiska och den evolutionistiska världsbilden är falsk och tom till innehållet.

⁴ Uddenberg (1995), s. 159. Kursiveringar mina.

⁵ Phillip E. Johnson, *Defeating Darwinism by Opening Minds*, InterVarsity Press, 1997, s. 81-82. Kursivering hans.

⁶ Dean L. Overman, *A Case Against Accident and Self-Organisation*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1997, s. 178-179.

Enligt evolutionister är kulturutvecklingen bara den senaste fasen i människans biologiska utveckling. Men eftersom den biologiska utvecklingsläran är en falsk bild av verkligheten och tom till dess etiska konsekvenser är också dess 'barn' (den relativistiska kulturen) falsk och tom till innehållet.

Människan har *inte* sina biologiska rötter hos djuren. Människor har varit och är människor p.g.a. det *mänskliga* arvsanlaget (gener). Men människan är inte bara summan av de mänskliga generna. I sitt "jag", i sin person, *överskrider* hon den materiella nivån. Hon har *skapats* till *Guds avbild*. Som Guds avbild är hon en moralisk varelse som kan värdera mellan gott och ont, rätt och fel.

Tillägg 3.

Historia och förhistoria

Det är vanligt att man delar upp den mänskliga historien till två huvuddelar: den *historiska* och den *förhistoriska* tiden. Historia är enligt *Illustrerad svensk ordbok* (1977) "den mänskliga kulturutvecklingen... på *trovärdiga källor* grundad framställning av ett händelseförlopp, en kulturutveckling o. dyl." Förhistoria beskrivs av samma källa som "ett lands historia under den tid från vilken *inga* skriftliga källor finns." Det är mycket viktigt att man är medveten om dessa två skilda aspekter på historien. Historien är med andra ord grundad på *skriftliga dokument*. Detta betyder att när man talar om historia så har man med *säkra bevis* att göra. När man däremot talar om människans förhistoria så håller man på med mer eller mindre *spekulative teorier* och *hypoteser* om en förgången tid. Definitionsmässigt kan också i dag förhistoriska kulturer existera – och faktiskt existerar de.

För den som är intresserad av problematiken kring dateringen av förhistoria kan läsa kapitel två "The Problem of Dating" i Colin Renfrew, *Before Civilisation. The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*, Penguin, 1973. Renfrew visar att de antagna absoluta årtalen beträffande förhistoria är *helt* beroende av den *historiska geologins* metod (stratigrafi) och dess slutsatser.

Han klargör också att accepterandet av idén om mänsklighetens höga ålder (högre än den bibliska kronologins) grundar sig på spekulationer kring några fynd (redskap tillverkade av sten) man gjorde i England (från grottor i Devon) 1859 och på darwinismen (Darwins bok *Om arternas uppkomst*). Dessa två händelser i England (som inträffade samma år) kom att utgöra den intellektuella grunden för förhistorisk forskning, och kom att ersätta den bibliska kronologin (s. 23f).

Den absoluta dateringen av en historisk tidföljd har varit svår. Det är först i vår tid som historiker har kunnat med någorlunda säkerhet slå fast absoluta dateringar. Detta har man kunnat göra med hjälp av astronomiska studier. Det var nämligen ganska vanligt i de gamla kulturerna att man noterade vissa astronomiska fenomen och daterade kungarnas och andra regentes regeringstider utifrån dessa fenomen. De gamla egyptierna har varit till stor nytta här. De använde en kalender där året hade 365 dagar som hos oss. Ett ideal år var när årets första dag sammanföll med att Sirius kunde ses i horisonten just före solens uppkomst. I dag kan man med hjälp av modern astronomi räkna tillbaka i tiden när solens och Sirius uppkomst sammanföll och därmed genom att jämföra gamla dokument fastslå en exakt datering. Med hjälp av dessa uppgifter har man kunnat slå fast det äldsta absoluta årtalet till år 1872 f.Kr., kung Sesotris III sjunde regeringsår. Detta år är, som Renfrew skriver, "det äldsta fastlagda kalendariskt datum i mänsklighetens historia." (Sida 30)

Utifrån denna kunskap har historikerna sedan försökt konstruera den egyptiska kronologin och har kommit fram till att den äldsta dynastin grundades ca 3 100 f.Kr. med en felmarginal på några årtionden. Årtalet 3 100 blir då den bortre gränsen för den nedtecknade historien. Renfrew skriver:

Detta datum 3 100 f.Kr. sätter sålunda gränsen för den upptecknade historien. Inga tidigare dateringar kan framläggas med hjälp av kalendrar, och egentligen dateringar före 2 000 f.Kr. kan inte tas som tillförlitliga. Här har vi en teoretisk gräns bortom vilken den traditionella kronologin för Europa, som ytterst härleds från Egypten, inte kunde överskrida. Varje datering före 3 000 f.Kr. *kunde inte bli annat än gissningar* oavsett hur övertygande argumenten och indicier efter denna period [var]. (Sida 30, kurs. min)

Hur spekulativt och subjektivt företag forskningen kring den mänskliga (för)historien är kommer väl fram i Michael A. Cremona och Richard L. Thompsons bok *The Hidden Histo-*

ry of the Human Race, Govardhan Hill Publishing, 1994. I boken dokumenterar författarna hur selektiv den moderna historieforskningen är. De pekar på flera fynd som tyder på att den moderna människan (*homo sapiens sapiens*) har existerat redan i *hundratals miljoner år* – allt i enlighet med utvecklingslärans tidtabell. Se t.ex. tabellen på sidorna 267-268.

Cremo och Thompson visar hur utvecklingsläran används som "kunskapsfilter" med vars hjälp man silar bort de fakta som *inte* passar in i utvecklingslärans filosofi och tidtabell. De skriver: "Det är endast genom att eliminera en stor mängd indicier – genom att behålla fossil och redskap som överensstämmer med den förutfattade föreställningen – som kan man konstruera en evolutionär följd [av händelser/historia]." Sida 189. Det är viktigt att man är medveten om att den moderna historiebeteckningen grundar sig *helt* på utvecklingslärans antaganden och spekulationer.

Vi håller naturligtvis med Cremo och Thompson så långt att den moderna historieforskningen är selektiv och helt styrd av utvecklingslärans antaganden. Men vi håller inte med dem att människan redan kan ha funnits i flera hundra miljoner år. Cremo och Thompson accepterar den geologiska tidtabellens tider fullt ut (s. 4.), någonting som vi inte gör. För kritiska synpunkter kring den geologiska tidtabellen, se min *Vetenskap som berättarkonst*, Arfus, 1997, kapitel 5.

Jag tror att det är klokt att hålla isär historia och kultur. De historiska källorna visar att människans kultur (hennes upptecknade historia) är bara ca 5 500 år gammal. Under denna tid har två kulturella mönster existerat parallellt: skriftkulturer och kulturer utan skrifter. Det finns fortfarande grupper av människor som inte omfattas av skriftlig kultur. Historia är någonting som skapas av historiker och är belastad med de grundantaganden man gör, t.ex. att den biologiska utvecklingen är ett historiskt faktum.

